Жорж Сіменон

ТЮРМА

Роман

Переклад з французької

Переклав І. Гречанівський

Розділ І

Скільки потрібно місяців, років, щоб дитина стала юнаком, а юнак — мужчиною? І коли можна напевно знати, що це сталося?

Цю мить не відзначають урочистим актом вручення нагород або дипломів, як у школах.

Алену Пуато, що дійшов тридцяти двох років, потрібні були кілька годин, може, навіть хвилин, щоб змужніти або, в усякому разі, перестати бути тим, ким був досі.

18 жовтня в Парижі шуміла така злива, пориви вітру були такі дужі, що навіть не допомагали "двірники", а лиш погіршували видимість та затуманювали світло ліхтарів.

Пригнувшись до керма, Ален повільно вів машину бульваром Курсель. Праворуч тяглася чорна решітка парку Монсо. Потім звернув на вулицю Проні, щоб потрапити на вулицю Фортуні, де жив. Невелика вулиця, обабіч розкішні будівлі. Алену пощастило знайти місце для стоянки майже навпроти будинку. Захлопнувши дверці, він машинально підвів голову і глянув, чи горить світло на верхньому поверсі.

Кинути погляд угору перед тим як увійти стало для нього чимось на кшталт умовного рефлексу. А втім, зараз навряд чи міг би щось помітити. Тож метнувся в дощ, холодна вода хлюпала йому в обличчя, заливала одяг. Він штовхнув важкі двері з матовим склом за чавунною решіткою.

Мужчина, що стояв під дашком парадних дверей, ніби ховався там від дощу, увійшов слідом за ним.

— Мосьє Пуато?

Тьмяне освітлення, стіни з дерев'яними панелями.

— Так, це я, — здивувався Ален.

Мужчина, яких тисячі. Непримітна зовнішність. У темному плащі.

Він вийняв з кишені посвідчення з триколірною смугою.

— Інспектор Нобль з кримінальної поліції.

Ален глянув на нього уважніше, з цікавістю, але без будь-якого здивування. Він звик мати справу з різними людьми.

— Чи не міг би я на хвильку піднятися до вас?

— Ви давно чекаєте?

— Близько години.

— Чому ж не прийшли в редакцію?

Інспектор був молодий і більше соромливий, ніж збентежений. Тож посміхнувся, нічого не відповівши, й слідом за Аленом увійшов а просторий, оббитий всередині темно-червоним оксамитом ліфт.

Доки ліфт повільно повз угору, вони мовчки розглядали один одного в м'якому світлі кришталевого плафона. Ален Пуато двічі розкривав рота, щоб запитати, але так ні про що й не запитав, вважаючи за краще почекати, коли зайдуть до нього.

Ліфт зупинився на четвертому, останньому поверсі. Ален повернув ключ у замку, штовхнув двері й здивувався, що в квартирі темно.

— Дружина ще не повернулася, — зауважив він, простягнувши руку до вимикача.

Краплі дощу стікали з плащів на блідо-голубий килим.

— Можете скинути пальто.

— Не варто.

Ален здивовано глянув на інспектора: його відвідувач, що чекав на нього під дощем цілу годину, вважав, що візит його буде таким короткочасним, що й не варто скидати плаща.

Ален розчинив двостулкові двері, намацав інший вимикач, і в просторій кімнаті, одна стіна якої була із скла, спалахнуло кілька лампочок.

— Дружині час би вже бути вдома.

Він глянув на наручний годинник, хоч насупроти висів старовинний годинник з мідним маятником, що гойдався, тихенько цокаючи.

Без чверті вісім.

— Ми збиралися повечеряти з друзями, а…

Він розмовляв сам із собою. Адже хотів роздягнутися, прийняти душ, зодягнути темніший костюм…

— Чи не хотіли б ви сісти, мосьє?

Він не був ні схвильований, ні заінтригований. Швидше дратувався несподіваною присутністю стороннього, — що заважав йому взятися до своїх справ. Дивувала й відсутність Жакліни.

— Ви маєте зброю, мосьє Пуато?

— Хочете сказати — пістолет?

— Саме так.

— Він у шухляді нічного столика.

— Не могли б ви мені його показати?

Інспектор говорив тихо, нерішуче. Ален попрямував до спальні: Той пішов за ним.

Кімнату було оббито жовтим шовком. Ліжко, вкрите шкурою дикої кішки. Білі лаковані меблі.

Ален висунув шухлядку й здивувався:

— Тут його нема…

І розглянувся довкола, ніби намагаючись пригадати, куди міг його покласти.

Дві горішні шухляди комода належали йому, нижні — Жакліні. А втім, Жакліною її ніхто не звав. Для нього, як і для всіх, вона була Мур-мур — ласкаве прозвисько, що його дав він їй багато років тому, бо вона дуже скидалася на кошеня.

Хусточки, сорочки, спідня білизна.

— Коли ви бачили його востаннє?

— Без сумніву, сьогодні вранці.

— Ви певні?

Ален глянув інспекторові прямо в очі й нахмурив брови.

— Послухайте-но, Протягом всіх п'яти років, що ми тут живемо, пістолет лежав у шухляді нічного столика... Щовечора, роздягаючись, я викладаю туди ключі, гаманець, портсигар, запальничку, чекову книжку й дрібні гроші... Я до того звик бачити пістолет на місці, що навіть уваги на нього не звертав...

— А відсутність його не здивувала б вас?

— Мабуть, ні, — сказав Ален, подумавши. — Кілька разів траплялося, що він забивався в самий куточок...

— Коли ви востаннє бачили дружину?

— З нею щось трапилось?

— Ви снідали разом?

— Ні, я був зайнятий верстkою і на ходу з'їв кілька бутербродів.

— А вона не дзвонила вам часом протягом дня?

— Ні.

Ален змушений був подумати, бо Мур-мур часто дзвонила йому.

— А ви їй?

— Удень вона рідко буває вдома. Вона працює. Журналістка і… Але, даруйте, до чого всі ці запитання?

— Хай краще мій шеф скаже вам про це. Чи не будете ви такі ласкаві супроводити мене на набережну Орфевр?

— Ви впевнені, що з моєю дружиною…

— Її не вбито і не поранено.

Так само чемно й несміливо поліцейський попрямував до дверей. Ален, не роздумуючи, пішов за ним.

Вони не стали викликати загайний ліфт, а зійшли сходами, устеленими товстим плюшем. На кожній площадці вікно було прикрашене різноколірними вітражами, за модою, що панувала в 1900 році.

— Гадаю, ваша дружина теж має машину?

— Авжеж. Невеличке авто. Воно стоїть зараз біля будинку.

На порозі обидва стали, не наважуючись виходити під дощ.

— Як ви сюди дісталися?

— На метро.

— А що, коли я вас підвезу?

— Даруйте мені. Тут же ноги ніде простягнути.

Ален гнав за звичкою. В одному місці навіть вискочив на червоне світло.

— Пробачте...

— Нічого. Вуличний рух — не моя справа.

— Заїхати на подвір'я?

— Як хочете.

Інспектор висунувся з вікна й щось сказав двом вартовим.

— Моя дружина тут?

— Мабуть.

Навіщо запитувати людину, яка однаково нічого не відповість? За кілька хвилин він потрапить до комісара, з яким, безперечно, знайомий, бо майже з усіма він не раз зустрічався.

Не спитавши, куди йти, Ален збіг широкими сходами і став на другому поверсі.

— Либонь, тут?

У довгому, погано освітленому коридорі жодної душі. Двері обабіч зачинено. Тільки старий сторож із срібним ланцюжком на шиї і масивною бляхою на грудях сидів за столом, покритим, як більярд, зеленим сукном.

Пройдіть, будь ласка, до зали чекання. Одну стіну зали було засклено цілком, як у його вітальні, що колись правила за майстерню художника. Якась бабуся в чорному, що ждала своєї черги, вп'ялася в нього злючими очима.

— Даруйте….

Інспектор пішов коридором і постукав у якісь двері, що за ним одразу зачинилися. Бабуся сиділа нерухомо. Навіть повітря тут було якесь нерухоме, сизе, мов туман.

Ален знову глянув на годинник. Двадцять хвилин на дев'яту. Не минуло й години, як він залишив редакцію на вулиці Маріньян, кинувши на ходу Малеському:

— До скорого…

Сьогодні вони у гурті кількох приятелів і приятельок лагодилися вечеряти в новому ресторані на авеню Сюффран.

Атож, тут нема ні дощу, ні вітру. Ніби все зупинилося п просторі й часі. Проте досі — першого-ліпшого дня — нарт було Алену написати на картці своє ім'я, щоб за кілька хвилин чиновник вів його до кабінету начальника карної поліції, а той вставав йому назустріч з простягнутою рукою.

Він давно вже не нудився, чекаючи прийому, від самого початку своєї кар'єри.

Кинув погляд на бабусю — її нерухомість зворушувала його — і мало не запитав, скільки вона вже сидить. Може кілька годин?

У нього урвався терпець. Ален починав задихатись. Тож підвівся, запалив сигарету і став ходити туди й сюди під несхвальним поглядом бабусі.

Відтак одчинив засклені двері, пройшов у коридор і запитав сторожа з срібним ланцюжком:

— Який комісар хоче мене бачити?

— Не знаю, мосьє.

— Але ж їх тут не так уже й багато о цій йорі?

— Два або три. Вони засиджуються іноді допізна. Як вас звати?

В Парижі було чимало місць, де називати своє прізвище не було потреби, бо всі його добре знали.

— Ален Пуато.

— Ви одружені, так?

— Одружений…

— А дружина ваша невисока на зріст, брюнетка, в непромокальному, підбитому хутром плащі?

— Так, так.

— В такому разі вас викликає помічник комісара Румань.

— Новачок?

— Що ви! Він працює тут понад двадцять років, але до кримінальної поліції справді перейшов недавно.

— Моя дружина у нього в кабінеті?

— Не знаю, мосьє.

— А вона приїхала о котрій годині?

— Не можу вам відповісти.

— Ви її бачили?

— Гадаю, що бачив.

— Вона прийшла сюди сама?

— Пробачте, мосьє, але я й так уже вам лишку наговорив.

Ален одійшов, ображений і занепокоєний. Його примушують чекати. З ним обходяться, як із звичайним відвідувачем. Що може робити на набережній Орфевр Мур-мур? І що це за халепа з пістолетом?

Чому він не знайшов його в шухляді? Адже то звичайнісінька зброя. Бандити навіть посміялися б. Калібр 6,35 мм — дитяча забавка.

Пістолета він не купував, його дав йому співробітник Боб Демарі.

"Відтоді як мій синочок почав ходити, я вважаю за краще, щоб така цяцька не залишалася в квартирі".

Принаймні років п'ять чи шість тому. З тих пір у Демарі з'явилося ще двоє діток. Але що ж все-таки сталося з Мур-мур?

— Мосьє Пуато!

Це той інспектор, що приїхав за ним. Він кликав його.

— Заходьте, будь ласка…

В кабінеті помічника комісара нікого не було. Комісар, чоловік років під сорок, зі стомленим обличчям, простяг Алену руку і знову сів.

— Скидайте ваш плащ, мосьє Пуато, і сідайте.

Інспектор до кабінету не зайшов.

— Мене повідомили, що у вас зник пістолет.

— Я не знайшов його на місці.

— А це не він?

І помічник комісара простяг йому чорний з голубуватим відблиском браунінг. Ален машинально схопив його.

— Гадаю, він. Дуже можливо.

— На вашому ніяких примітних знаків не було?

— Правду кажучи, я його ніколи не розглядав. І ніколи ним не користувався.

— Ваша дружина, звичайно, знала про його існування?

— Безперечно.

Ален раптом запитав себе, чи це справді він тут сидить і відповідає на такі абсурдні запитання. Адже він — Ален Пуато, дідько б його взяв! Весь Париж знає його! Він керує одним із найпопулярніших у Франції щотижневиків й збирається видавати другий. Крім того, ось уже півроку, як він випускає платівки, що про них говорять щодня по радіо.

Його не тільки не змушують чекати в приймальнях — він на "ти" принаймні з чотирма міністрами, у яких обідав. І іноді вони самі приїжджали до нього на віллу.

Треба обуритися, скинути з себе апатію!

— Чи не скажете ви мені, нарешті, що все це. означає?

Комісар подивився на нього нудьгуючим, стомленим поглядом.

— Потерпіть трошки, мосьє Пуато. Не думайте, що це дає мені більшу приємність, ніж вам. У мене був важкий день. Я вже поспішав додому, до дружини й діток.

Він кинув погляд на чорний мармуровий годинник, що стояв на каміні.

— Ви, певно, давно вже одружені, мосьє Пуато?

— Років із шість. Ні, либонь, сім. Не рахуючи тих двох років до шлюбу, протягом яких ми жили як чоловік з жінкою.

— Маєте діток?

— Атож, сина.

Поліцейський глянув у досьє.

— Йому п'ять років…

— Так.

— Він не живе з вами…

— Хто зна, як це назвати…

— Тобто?

— У нас у Парижі квартира, певніше — тимчасовий притулок, бо вечорами ми рідко буваємо вдома. Наш справжній дім — у Сент-Ілер-ля-Віль. Щоп'ятниці пополудні ми виїжджаємо, а влітку проводимо там майже кожну ніч.

— Так. Ви, звичайно, кохаєте свою дружину?

— Безперечно.

Він вимовив це без пристрасті й без пафосу, як щось таке, що само собою зрозуміло.

— І вам відоме її особисте життя?

— Її особисте життя проходить вкупі зі мною. Що ж до роботи…

— Саме це я і хотів спитати…

— Моя дружина журналістка.

— Вона не працює у вашому тижневику?

— Ні, це було б для неї занадто легко. До того ж робота в тижневику не в її жанрі.

— Які відносини у неї з сестрою?

— З Адрієною? Найкращі. Вони приїхали до Парижа одна за одною. Першою Мур-мур, потім…

— Мур-мур?

— Це я дав їй таке пестливе прозвисько. А тепер її так кличуть усі наші друзі, всі мої співробітники. Коли вона шукала собі псевдонім, я порадив підписуватися Жакліна Мур-мур. Вони з сестрою довго жили в одній кімнаті в Сен-Жермен-де-Пре.

— Ви познайомилися з сестрами водночас?

— Ні, спершу з Мур-мур.

— Вона не знайомила вас з сестрою?

— Якщо вам все так добре відомо, навіщо оці запитання? Гадаю, настав час дізнатися, — що трапилося з моєю дружиною?

— З вашою дружиною — нічогісінько.

Комісар вимовив ці слова сумовито і стомлено.

— З ким же тоді?

— З вашою своячкою.

— Нещасний випадок?

І його погляд упав на пістолет, що лежав на письмовому столі.

— Вона…

— Атож, її вбито.

Ален не насмілився запитати, хто вбив. Ніколи раніше він не знав почуття оціпеніння, внутрішньої порожнечі, його розум давно вже не працював. Він відчував, що його затягує якийсь безглуздий світ, де слова не мали свого значення, а речі звичайних обрисів.

— Її вбила ваша дружина — сьогодні вдень, близько п'ятої.

— Цього не може бути!

— Проте це так.

— Звідки ви взяли?

— Ваша дружина сама зізналася. Її слова потвердила няня, що під час вбивства була в квартирі.

— А зять?

— Він дає свідчення в сусідній кімнаті.

— Де моя дружина?

— На горішньому поверсі. В слідчому відділі карної поліції.

— Але чому вона це зробила? Вона сказала вам чому?..

— Я сподівався, що на це запитання відповісте мені ви.

Ален не був ні сумний, ні пригнічений, ані схвильований. Швидше перестав бути самим собою. І хотів навіть ущипнути себе, щоб упевнитись, що це він, Ален Пуато, сидить тут, перед письмовим столом з червоного дерева, а потойбіч комісар із стомленим обличчям. І чому взагалі тут мала йти мова про Мур-мур та Адрієну, у якої таке правильне ніжне обличчя з великими ясними очима під довгими трепетними віями?

— Нічого не розумію, — признався він, стріпуючи головою, ніби хотів прокинутись.

— Чого не розумієте?

— Що моя дружина стріляла в сестру. Ви ж сказали, що Адрієна мертва?

— Померла майже одразу.

Словом "майже" завдано Аленові болю, і він втупився очима в браунінг, що лежав на столі. Це означало, що вона ще жила після пострілу, жила кілька хвилин або кілька секунд. Що ж робила в цей час Мур-мур? Стояла з пістолетом у руці й дивилася, як конає сестра? Чи намагалася подати їй допомогу?

— А вона не робила спроби тікати?

— Ні. Ми застали вашу дружину в кімнаті. Вона стояла біля вікна, притиснувшись обличчям до шибки.

— І що вона сказала?

— Зітхнула й прошепотіла: "Нарешті!"

— А Бобо?

— Хто це Бобо?

— Син моєї своячки. У неї двоє дітей — хлопчик і дівчинка. Дівчинка Неллі, вона дуже схожа на матір.

— Нянька одвела їх до кухні, де їх бавила служниця, поки вона намагалася подати допомогу помираючій.

Тут щось не так. Адже комісар спочатку казав, що Адрієна померла майже одразу, а тепер заявляє, що нянька намагалася подати їй допомогу. Ален добре знав квартиру на Університетській вулиці, на другому поверсі старовинного особняка. Високі вікна, стеля, розмальована одним з учнів Пуссена.

— Скажіть, мосьє Пуато, у яких ви були взаєминах з вашою своячкою?

— В дуже гарних.

— Прошу точніше.

— А що б це могло змінити?

— Адже перед нами не драма, викликана матеріальними інтересами. Хіба між сестрами існувала проблема грошей?

— Звичайно, ні.

— Гадаю, що йдеться також і не про давню приховану ворожнечу між дітьми, як це трапляється в деяких сім'ях.

— Ні.

— Не забувайте, що до злочинів, вчинених з ревнощів, присяжні рідко ставляться суворо.

Ален Пуато і комісар Румань глянули один одному у вічі.

Комісар не хитрував з ним і ставив запитання з неприхованою нудьгою.

— Ви були її коханцем?

— Ні. Власне, так. Хоч це давня справа. Розумієте?

Він стежив за своїми думками, проте усвідомлював, що слова за ними не поспівають. Треба було б дуже багато часу, щоб розповісти все з подробицями, пояснити…

— Вже майже рік… Менше року… З різдва…

— Ваш зв'язок почався рік тому?

— Навпаки. Урвався.

— Зовсім.

— Атож.

— Ви його урвали?

Ален заперечно похитав головою. Він хотів би опанувати себе. Уперше став перед труднощами, перед неможливістю розповісти, що було справді.

— Це не були любовні стосунки…

— Як же ви їх назвете?

— Не знаю… Це трапилось…

— Розкажіть…

— Якось по-дурному… Ми з Мур-мур тоді ще не побралися, проте жили вже вкупі.

— Коли ж це сталося?

— Років вісім тому… Ще перед тим, як почав виходити журнал. Я заробляв газетними репортажами… Писав й пісеньки… Ми жили тоді в отелі поблизу Сен-Жер-де-Пре. Мур-мур теж працювала…

— Вона була тоді студенткою?

Комісар знову зазирнув у досьє. Ален подумав: що там ще написано в нього?

— Атож. Вона навчалася на другому курсі філологічного факультету.

— Далі…

— Одного дня…

Йшов дощ, як і сьогодні. Повернувшись додому, Ален замість дружини застав у кімнаті Адрієну.

"Жакліна не повернеться на обід. У неї інтерв'ю з якимсь американським письменником в отелі "Георг V".

"Що ти тут поробляєш?"

"Нічогісінько. Забігла, щоб посидіти з нею. Та вона мене покинула, і я вирішила діждатися тебе".

В той час їй не було ще й двадцяти. Зовні Адрієна здавалася холодною, малорухливою, тоді як Мур-мур — експансивною.

Комісар чекав, майже не приховуючи нетерпіння. Він запалив сигарету, простягнув пачку Алену, той теж запалив.

— Це сталося так просто, що навіть важко розповісти.

— Вона кохала вас?

— Можливо. Дві години тому я відповів би ствердно. А тепер… не насмілився б…

Занадто все змінилося з тієї хвилини, як соромливий і чемний інспектор підійшов до нього біля під'їзду і попросив дозволу піднятися з ним нагору.

— Ваші любовні стосунки тривали приблизно сім років?

— То не були любовні стосунки… Я хотів би пояснити… Ми ніколи навіть не освідчувалися… Я й далі кохав Мур-мур, і за кілька місяців ми з нею побрались.

— А чому?

— Чому я одружився з нею?..

А й справді: чому? Тієї ночі, коли Ален говорив їй про шлюб, він був страшенно п'яний…

— Адже ви вже жили вкупі… Дітей у вас не було…

Він сидів за столом у пивничці, в колі таких же захмелілих, як і сам, і раптом заявив: "Через три тижні ми з Мур-мур поберемося".

"Чому через три?"

"Стільки потрібно, щоб оповістити про шлюб".

Спалахнула суперечка. Одні запевняли, що шлюб беруть через два тижні після оповіщення, інші твердили — що через три…

"Гаразд, побачимо! А ти, Мур-мур, якої думки про це?"

Вона пригорнулася до нього й нічого не відповіла.

— Після одруження ваші зустрічі з своячкою тривали?

— Найчастіше разом з дружиною.

— А крім того?

— Час од часу. Іноді бачилися щотижня.

— Де?

— У неї. Вона лишилася жити в тій самій кімнаті, як Мур-мур вийшла заміж...

— Адрієна працювала?

— Слухала лекції з історії мистецтв.

— А коли вийшла заміж?

— Спочатку поїхала з чоловіком у весільну подорож... А коли повернулась, подзвонила мені й призначила побачення... Я повіз її на вулицю Лоншан, у мебльовані кімнати.

— Ваш зять нічого не підозрював?

— Напевно, ні...

Алена вразило таке запитання. Роллан Бланше був надто захоплений своїми фінансами й надто упевнений, щоб хоч на хвильку припустити, що його дружина могла мати любовні стосунки з іншим мужчиною.

— Сподіваюсь, ви не ставили перед ним цього запитання?

— Хіба не досить того, що сталося? — сухо відповів поліцейський. — А ваша дружина?

— Вона вважала нас добрими друзями... Якось напочатку, ще до сестриного заміжжя, Мур-мур одного разу сказала: "Яка шкода, що

мужчини одночасно не можуть одружуватися з двома жінками..." Я зрозумів, що вона мала на увазі Адрієну…

— А згодом? Не змінила своєї думки?

— Якої відповіді ви можете ждати від мене після всього? Адрієна приходила до нас. Бувало, ми не бачимося два-три місяці… У неї двоє дітей… У нас теж підростав син… Їхній позаміський будинок був у протилежному кінці, в Орлеанському лісі.

— Що ж сталося на різдво?

— Це було напередодні свят-вечора… Ми зустрілися…

— Як і завжди — в мебльованих кімнатах?

— Атож… Зважаючи на те, що свята мали проводити нарізно, ми вирішили розпити пляшку шампанського до зустрічі в січні…

— З чиєї ініціативи стався розорив?

Ален змушений був подумати.

— Мабуть, з її… Ми зустрічалися вже тільки за звичкою, розумієте? Я весь час був зайнятий… Вона сказала щось на зразок: "Душі вже немає більше в наших стосунках, правда ж, Ален?"

— У вас теж було бажання покінчити з цим?

— Можливо… Ви ставите запитання, яких я сам ніколи собі не ставив.

— Так, але зрозумійте, ще дві години тому я нічого не знав ні про існування вашої дружини, ні вашої своячки, і коли мені знайоме ваше прізвище, то тільки завдяки вашому журналу…

— Спробую відповісти…

Усім своїм виглядом Ален немов просив вибачення, що їж ніяк не відповідало його вдачі. Та й взагалі, відтоді, як він переступив поріг карної поліції, все, що тут відбувалося, не відповідало його вдачі.

— Пригадується, я хотів пригорнути її до себе востаннє.

— Вона погодилася?

— Воліла розстатися добрими друзями…

— А потім?

— Нічого більше… Ми з Мур-мур не раз вечеряли в них… Зустрічалися з нею і чоловіком в театрі, ресторані…

— У поведінці вашої дружини не відчувалося якихось змін?

Ален чесно пригадував усі подробиці:

— Ні… Не знаю… Даруйте, що я так часто вимовляю ці слова, але ж мені нема чого більше сказати…

— Ви завжди вечеряли разом з дружиною?

— Майже щовечора…

— Удвох, без сторонніх?

— Рідко… У нас багато друзів, доводиться часто брати участь у всіляких вечерях, коктейлях…

— Як ви проводите вихідні?

— Субота у нас спокійний день. Але Мур-мур завжди мила писати якусь статтю… Іноді їй випадало залишатися в Парижі на день або два. Вона спеціалізувалася на інтерв'ю з проїжджими знаменитостями… Але скажіть мені, нарешті, чому вона вбила сестру?

Він раптом обурився сам на себе, що так оголяв своє подружнє життя перед цим стомленим поліцейським.

— Це саме те, що ми й намагаємося з'ясувати, адже так?

— Ні, неможливо…

— Що неможливо?

— Щоб вона раптом ні сіло ні впало приревнувала мене до Адрієни…

— Ви з дружиною палко кохали одне одного?

— Я ж казав вам…

— Ви розповідали мені про початок вашого спільного життя в Сен-Жермен-де-Пре… А потім?

Якихось півгодини або годину тому Мур-мур, певно, теж сиділа в цьому кріслі і та ж лампа під молочно-білим абажуром освітлювала їй обличчя.

— Ви її теж про це розпитували?

— Вона відмовилась відповідати…

— А зізналася?

У Алена зажеврів промінь надії.

— Тільки в тому, що стріляла в сестру.

— Але чому? Вона не пояснила чому?

— Ні. Я запропонував їй викликати адвоката за її власним вибором.

— І що вона відповіла?

— Що це ваша справа; що ж до неї — їй байдуже.

Їй байдуже… Мур-мур не могла так сказати. Вона мала б вжити інших слів.

— А як вона тримала себе?

— Напрочуд спокійно. Глянувши на годинника, сказала: "Ми з Аленом мали зустрітися вдома о пів на восьму. Він буде непокоїтись".

— Вона була схвильована?

— Правду кажучи, ні. Чимало я перебачив у цьому кабінеті людей, які щойно вчинили злочин. Та не пригадую, щоб хтось виказував таке вміння володіти собою, як ваша дружина.

— Це тому, що ви не знаєте Мур-мур…

— Коли я правильно вас зрозумів, вам не часто доводилось бувати удвох? Маю на увазі останні роки.

— Разом бували, але віч-на-віч ні… Не забувайте про мою професію, яка змушує мене зустрічатися з людьми з ранку до вечора, а часто-густо й до ранку…

— У вас є коханка, мосьє Пуато?

Знову коханка! Слово, яке нічого не означало, яке здавалось йому таким застарілим!

— Коли ви запитуєте мене, чи сплю я з іншими жінками, крім дружини, то зразу ж відповідаю — сплю… І не з однією, а з дюжиною… Кожного разу, як трапляється нагода і коли жінка варта того…

— Беручи до уваги напрямок вашого журналу, випадків вам, певно, не бракувало?

У голосі комісара лунала заздрість.

— Тепер давайте підсумуємо: ви нічого не знаєте; у вас були любовні стосунки з своячкою, та з грудня минулого року вони припинились, і, оскільки вам відомо, ваша дружина про них нічого не знала. Проте нам треба ще дійти розуміння всього цього.

Ален з цікавістю глянув на комісара; його покоробило. Що сподівається зрозуміти ця людина, нічого не відаючи про їхнє життя, коли він навіть сам нічогісінько не розуміє?

— До речі, до якої газети пише ваша дружина?

— Для жодної і для всіх разом… Вона те, що ми звемо free lance, тобто журналістка, не зв'язана з певною редакцією. Працює на свій страх і риск. Коли пише статтю або серію статей, то вже знає, якій газеті чи журналу запропонувати їх. Часто друкується в англійських і американських журналах…

— А у вашому тижневику?

— Ви вже запитували мене. Ні, це не її жанр.

— У вас є адвокат, мосьє Пуато?

— Звичайно, є.

— Не запросили б ви його зв'язатися зі мною сьогодні ввечері чи завтра вранці?

Полегшено зітхнувши, комісар підвівся.

— Попрошу вас пройти до сусідньої кімнати. Ви повторите свої свідчення стенографісту, який занотує їх.

Як це до нього зробив Бланше. А що міг розповісти їм Бланше? Посідаючи такий видний пост у Французькому банку, він пішов на це приниження і був допитаний якимось поліцейським.

Комісар одчинив двері.

— Жюльєн! Мосьє Пуато стисло викладе вам свої свідчення. Ви їх зафіксуєте, а він підпише їх завтра протягом дня. Мені вже час додому.

Він повернувся до Алена.

— Даруйте, мосье Пуато, що затримав вас. До завтра.

— Коли я побачу дружину?

— Це вже справа слідчого.

— Де вона ночуватиме сьогодні?

— Внизу, в камері попереднього ув'язнення.

— Чи треба їй передати що-небудь з речей — білизну, речі туалету?..

— Якщо бажаєте. Проте в першу ніч…

Він не закінчив своєї думки.

— Тільки валізу вам доведеться доставити на набережну Орлож.

— Знаю.

Камери, двори, кабінет, де жінок оглядають лікарі… Років десять тому він писав про це репортаж…

— Я вам подзвоню, коли ви будете мені потрібні.

Помічник комісара надів капелюха й плащ.

— Може, вдома вам що-небудь спаде на думку. На добраніч, Жюльєн!

Цей кабінет був трохи менший, ніж перший, і меблі тут були з світлого дерева, а не з червоного, як у сусідньому.

— Прізвище, ім'я, вік, службовий стан…

— Ален Пуато, народився в Парижі, площа Кліші, тридцять два роки, директор тижневика "Ти"…

— Одружений?

— Так. Батько сім'ї. Паризька адреса: вул. Фортуні, 17-біс. Основна адреса: Сент-Ілер-ля-Віль, вілла "Ноннетт"…

— Отже, ви визнаєте…

— Я нічого не визнаю. До мене в квартиру піднявся поліцейський інспектор і запитав, чи є у мене зброя… Я відповів ствердно і став шукати браунінг в шухляді комода, проте там його не виявилось… Інспектор привіз мене сюди, і комісар, не пам'ятаю його прізвища…

— Помічник комісара Румань.

— Цілком вірно. Так от, комісар Румань сповістив, що моя дружина вбила сестру… Він показав мені браунінг, який я начебто впізнав, хоч на ньому й нема якихось особливих знаків і я ним ніколи не користувався… Комісар запитав, чи відомі мені мотиви злочину, вчиненого дружиною, і я відповів, що ні…

Ален ходив туди й сюди, як у себе в кабінеті, і нервово палив сигарету.

— Оце і все?

— Було ще інше запитання, та, гадаю, в протоколі воно не повинно фігурувати.

— Про що йшла мова?

— Про мої стосунки з своячкою…

— Інтимні?

— Так, але відтоді…

— Давно?

— Ось уже рік, як між нами все скінчено…

Жюльєн почухав лоб кінчиком олівця.

— Ми встигнемо це додати й завтра, якщо комісар вважатиме за потрібне.

— Я можу бути вільним?

— Звичайно, якщо ви вже скінчили з комісаром…

Ален знову опинився в довгому похмурому коридорі.

Бабусі в заскленому залі чекання вже не було. За зеленим столом сидів інший вартовий, теж з срібним ланцюгом і бляхою.

На вулиці, як і перше, лив дощ, дув поривчастий вітер, і а Ален не побажав прискорити крок і сів у машину геть мокрий.

Розділ II

Знову нахилившись уперед, щоб краще бачити крізь вітрове скло дорогу, Ален піднімався Єлісейськими Полями і навіть не намагався

дати лад своїм думкам. Він був злий і на сором'язливого інспектора, і на комісара Руманя, і на байдужого стенографа Жюльєна за те, що вони принизили його, певніше, так збили з пантелику своїми запитаннями, що він і досі не в змозі опам'ятатися.

Помітивши вільне місце для стоянки перед баром, він рвучко загальмував, ризикуючи, що в нього вріжеться машина, яка йшла позаду і водій якої, розмахуючи руками, лаяв його на всі заставки. Алену треба було перехилити склянку.

— Віскі… Подвійну порцію.

Він багато пив. І Мур-мур теж. І взагалі пили всі їхні друзі, всі співробітники. Ален мав перевагу: він ніколи не п'янів і на другий день не мучився з перепою.

Ні, неймовірно, щоб дружина, через рік після…

Він мало не повернувся, щоб заговорити з нею, ніби вона сиділа на сусідньому табуреті, як завжди.

Навіщо помічникові комісара так хотілося знати все про їхні взаємини? Чи вони з дружиною кохали одне одного? А що взагалі означає це слово?

Усе було зовсім не так, як уявляв собі поліцейський. Ален, бувало, сидів у себе в бюро на вулиці Маріньян. Або в друкарні. Дружина дзвонила йому: "Які в тебе плани на вечір?"

Він не запитував, звідки вона дзвонила.

"Тим часом ніяких".

"Коли зустрінемось?"

"Давай о восьмій в "Клошетоні"?

"Клошетон" — бар навпроти редакції. У Парижі чимало барів, в яких вони призначали одне одному побачення. Дружина терпляче чекала на нього іноді з годину. Він сідав поруч…

"Подвійне віскі…"

Вони не цілувалися, зустрівшись, не розпитували одне одного. Хіба що: "Де сьогодні обідатимем?"

Майже завжди в якому-небудь більш або менш модному бістро. І коли йшли туди вдвох, зустрічали приятелів, отож кінчалося на тому, що влаштовували стіл на вісім-десять осіб.

Вона сиділа поруч, але він не звертав на це особливої уваги. Важливо, що була тут. Мур-мур не заважала йому пити, не намагалася утримати від дурних вчинків, коли, наприклад, опівночі він вискакував на бруківку попереду машини, що мчала, аби перевірити швидкість реакції водія. Сотні разів його могли вбити.

"Ходімо до Гортензії, побешкетуємо".

Нічний шинок, де вони часто бували. Гортензія любила їх, хоч трохи й побоювалась.

"У тебе можна здохнути від нудоти, старенька. А хто отой дурило, що навпроти?.."

"Тихше, Ален! То впливова людина, він…"

"Щось мені не подобається його краватка".

Гортензія скорялася. Ален підводився, підходив до пана, що навпроти, чемно вітався.

"Чи знаєте ви, що мені не подобається ваша краватка?.."

Відвідувач сидить не сам, він не знає, що сказати.

"Дозволите?"

Швидким рухом Ален зриває з нього краватку, вихоплює з кишені ножиці й починає різати. "Можете зберегти собі на згадку".

Ніхто з них навіть не поворухнеться при цьому. Інші обурювались. Але одразу ушивались.

— Бармен! Ще скляночку!

Він перехилив її одним духом, втер губи, заплатив і знову під зливою перейшов дорогу, щоб сховатися в машині.

Увійшовши в квартиру, Ален посвітив усі лампи, запитуючи себе: до чого б його взятися? Без Мур-мур вдома було якось незвично.

Зараз він мав би сидіти в Петера, на авеню Сюффран, у новому ресторані, де вони домовлялися вечеряти сьогодні. Може, подзвонити їм та попросити вибачення?

Він знизав плечима й попрямував до бару в кутку колишньої майстерні, де в свій час працював знаменитий художник-портретист, ім'я якого тепер всіма забуте.

Ален не полюбляв пити сам.

— За твоє здоров'я, старенька!

Він простягнув склянку в порожнечу, до уявної Мур-мур. Потім уважно глянув на телефон.

Кому подзвонити? йому здавалося, що він мав комусь подзвонити. Кому саме?..

Був би в нього близький друг…

Ален мав приятелів. Десятки. Ті, які працювали в його тижневику, актори, режисери, співаки, не рахуючи барменів і метрдотелів.

— Послухай-но, голубчику!

Він звав усіх голубчиками. І Адрієну теж. З першого ж дня знайомства. До речі, почав не він. Як на його смак, вона була надто холодною й пісною. Потрібно було три місяці, щоб він змінив свою думку.

А що думав про неї отой йолоп, її чоловік? Ален не любив Бланше. Він зневажав людей такої породи, самовпевнених, перейнятих почуттям власної гідності, бундючних, без найменшого проблиску фантазії.

А що, коли подзвонити йому? Так, щоб дізнатися, як він усе це сприйняв…

Його погляд упав на комод, і він згадав, що повинен піднести дружині білизну й деякі речі. Валізи знаходилися в стінних шафах, які прикрашали коридор. Він вибрав одну і них.

Що носять жінки у в'язничній камері? В шухляді було повнісінько тонкої білизни, він аж здивувався, що її так багато. Ален відібрав нейлонові сорочки, штанці, три піжами, потім подивився, чи є мило й зубна щіточка в несесері з крокодилячої шкіри.

Завагався, чи не випити ще скляночку, знизав плечима, вийшов і замкнув двері, не погасивши світла. Під дощем, хоч і не таким густим, перетнув добру половину міста. Вітер ущух. Тепер сіяв осінній дощик, дрібний, неквапливий, холодний, що міг тривати кілька днів. Поспішали перехожі, сутулячись, сахаючись машин, що обдавали гряззю.

Набережна Орлож. Тьмяне світло над кам'яним порталом. Довгий широкий коридор, наче підземний перехід, в кінці якого сидів поліцейський у формі й з цікавістю оглядав Алена, що наближався з валізою в руці.

— Тут перебуває мадам Жаклін Пуато?

— Хвилинку.

Поліцейський перевірив список.

— Так.

— Чи не могли б ви передати їй валізу?

— Треба спитати начальника.

Він постукав у якісь двері, зайшов і за кілька хвилин повернувся з огрядним мужчиною без галстука, в сорочці з розстебнутим коміром і в штанах без пояса.

— Ви її чоловік?

— Так.

— Документи при собі?

Ален простягнув паспорт, і той довго розглядав його.

— А, так це ви видаєте журнал з такими кумедними малюнками? Але я мушу пересвідчитися, що в валізі.

— Розкрийте її.

— За правилами розкривати повинні ви.

Алену здавалось, ніби вони втрьох у погано освітленому тунелі. Він розкрив валізу, потім несесер. Чиновник засунув товсті пальці в білизну, вийняв з несесера манікюрні ножиці, пилочку, пінцет, залишивши тільки мило й зубну щіточку.

Одну по одній він простягав заборонені речі Алену, який машинально запихав їх до кишені.

— Ви передасте їй зараз?

Поліцейський глянув на великого кишенькового годинника.

— Пів на одинадцяту. За розпорядком...

— Як вона там?

— Я її не бачив.

Не всім же цікаво, як почуває себе Мур-мур.

— Вона сама в камері?

— Напевно, ні. Останнім часом у нас всюди повно.

— Ви часом не знаєте, хто там із нею?

Поліцейський знизав плечима.

— Дівчатка, хто ж іще? Їх кидають сюди безперестану. Он ще привезли…

Біля тротуару спинилась поліцейська машина, і агенти в цивільному почали заганяти під арку гурт жінок. Ален зіткнувся з ними, виходячи. Помітно було, що більшість устигла побувати тут не раз, проте у трьох чи чотирьох, наймолодших, були стривожені очі.

Куди тепер? Вечорами Ален ніколи ще не повертався додому так рано, навіть з Мур-мур. Якщо він зараз не нап'ється до нестями, йому не заснути, не позбутися думок, що лізли в голову.

Почуття самотності було для нього незвичне. Він сидів у машині на порожній набережній, палив сигарету, слухав, як гомонить набухла від дощу Сена, а в голові жодної думки.

В двадцяти чи півсотні барах та нічних кабаре він неодмінно зустрів би людей, яких уже багато років звав "голубчиками" і які, потиснувши йому руку, спитали б:

— Віскі?

Знайшов би й жінок, і тих, що з ними вже спав або ще не встиг чи не мав бажання переспати.

Місце в машині поряд із ним було холодне і пусте.

На Університетську вулицю хіба? До зятя? Яке було в нього обличчя, у цього поважного, бундючного зятя, коли він почув, що його дружину вбито..."

До речі, Алену не сказали, куди цілилась Мур-мур — в голову чи в груди. Відомо тільки, що потім вона пішла до вікна й притулилась обличчям до шибки. Це дуже на неї схоже. Вона так часто робила. Говориш до неї, а вона не ворушиться і лиш через тривалий час повертається й запитує з лагідним виглядом:

"Ти щось казав?"

"Про що ти так замислилась?"

"Ні про що. Ти ж добре знаєш, що я ніколи ні про що не думаю".

Чудна якась. І Адрієна теж. Її великі, облямовані довгими віями очі найчастіше не висловлювали ніякого почуття. Усі жінки чудні. І чоловіки? Торочать про них казна-що.

Пишуть всілякі нісенітниці, що не мають нічого спільного з дійсністю. А він сам, Ален, хіба не чудний?

Якийсь поліцейський, що вийшов освіжитися, рушив до нього, поправляючи пояс. Ален вважав за краще поїхати геть.

Завтра вранці в газетах... Він здивувався, що досі ще не зустрів ні репортерів, ні фотографів. Видно, намагались замовчати справу, доки можливо. З поваги до нього. Чи до його багатющого зятя?

У сім'ї Бланше всі посідали високі пости: батько, троє синів. Коли народився перший, було одразу вирішено: політехнічний інститут.

Другому — Вища педагогічна школа. А третьому — міністерство фінансів.

І вийшло по-їхньому. Всі досягли вельможного становища, всі засіли в просторих кабінетах з швейцаром біля дверей.

Від них аж смерділо.

Лайно! Лайно! І ще раз лайно!

Ні, з нього досить. Хотілося щось робити, розмовляти з людьми, хоч і не знав з ким. Вулиця Ріволі. Він увійшов до знайомого бару.

— Привіт, Гастоне!

— Ви самі, мосьє Ален?

— Як бачиш.

— Подвійне віскі?

Ален знизав плечима: чого б це раптом він міняв свої звички?

— Сподіваюсь, ваша дружина здорова?

— Гадаю, так.

— Але її немає в Парижі?

Ален знову прибрав задирикуватого тону.

— Навпаки. Вона більше, ніж у Парижі. В самому серці Парижа.

Гастон, не розуміючи, глянув на нього. Якась парочка дослухалася до їхньої розмови, спостерігаючи його в дзеркалі.

— Моя дружина сидить у камері попереднього ув'язнення.

Його слова не справили на бармена жодного враження.

— Ти не знаєш будинку попереднього ув'язнення на набережній Орлож?

Бармен спробував посміхнутись.

— Вона вбила свою сестру.

— Нещасний випадок?

— Малоймовірно, бо вона тримала в руці пістолет.

— Жартуєте. Правда ж?

— Завтра вранці прочитаєш у газетах. Одержуй з мене!

Ален поклав на стойку стофранковий білет, устав, так нічого й не вирішивши, і за чверть години під'їхав до свого дому. На тротуарі, біля під'їзду, юрмилося не менш двадцяти чоловік, між якими легко було впізнати фоторепортерів.

Він мало не натиснув на педаль акселератора. Але навіщо? В ту ж мить його засліпили спалахи магнію. Репортери метнулися до машини, і він вийшов, намагаючись зберегти гідність.

— Хвилинку, Алене…

— Катайте, хлопці!

Він дав сфотографувати себе спочатку біля розчинених дверцят, потім запалюючи сигарету. Репортери тримали напоготові блокноти.

— Скажіть, мосьє Пуато…

Новачок, який не знав, що всі звуть його Аленом.

— Чи не знаходите ви, що зараз надворі вогко? Чому б нам не піднятися до мене?

Треба було знати Алена так, як знала його Мур-мур, щоб помітити, що голос його не мав звичайного тембру. Ні, це був не той похмурий голос, що на набережній Орлож. Навпаки, тепер у ньому звучали металеві нотки.

— Заходьте ж… Всі заходьте…

Вісім чоловіків втиснулися в ліфт, інші метнулися вгору сходами. Всі зібралися під дверима, та Ален довго шукав ключ. Кінець кінцем виявив його в кишені, куди ніколи не мав звички класти.

— Вип'єте? — запитав він, прямуючи до бару й на ходу кинувши пальто в крісло.

Фоторепортери, повагавшись, вирішили діяти. Ален і оком не змигнув, як клацнули апарати.

— Всім віскі?

Тільки один попросив фруктового соку. Мокрі ноги замішали темні сліди на блідо-голубому килимі. Високий кощавий молодик у мокрому дощовику вивернувся в кріслі, оббитому білим атласом.

Задзвонив телефон. Ален повільно підійшов до апарата. У другій руці в нього була склянка і, перш ніж відповісти, пін надпив половину.

— Атож, я... Звичайно, дома, якщо відповідаю... Упевнений, що впізнав твій голос... Сподіваюсь, тебе не ображає, що я продовжую говорити тобі "ти"?

І, повернувшись до журналістів, пояснив:

— Це мій зять... Чоловік...

Потім у трубку:

— Ти до мене приїжджав?.. Коли?.. Ми розминулися... Я одвозив білизну Мур-мур... Ми могли зустрітися в поліції... Ти був у одному кабінеті, а я в іншому... Що кажеш? Жартую? Я дуже шкодую, що змушений повторити це в таку хвилину, але ти був, є і будеш зразковим дурнем... Я приголомшений не менш ніж ти, якщо не більше... Приголомшений не те слово... Розчавлений... Що?... Про що запитували?.. Чи я знаю що-небудь... Відповів — нічогісінько... А ти що-небудь знаєш? Догадуєшся?

Репортери на ходу робили записи, клацали фотокамерами, кімната почала наповнюватися запахом віскі.

— Наливайте собі, голуб'ята...

— Що ти там говориш? — стурбовано запитав Бланше. — Хіба ти не сам?

— Нас тут… Стривай, полічу… Разом зі мною дев'ятнадцять… Ні, не бійся, це не оргія… Вісім фоторепортерів… Решта — журналісти… Щойно увійшла молода дама, теж журналістка… Налий собі сама, голубонько.

— Скільки часу вони в тебе залишатимуться?

— Хочеш, щоб я запитав їх? Скільки часу ви збираєтесь тут залишатися, хлопці?

Потім у трубку:

— Близько півгодини… Хочуть запитати мене про дещо…

— Що ти їм скажеш?

— А ти?

— Я вже виставив їх за двері.

— Ну й даремно!

— Адже я хотів спершу побачитися з тобою.

— Пізно вже.

— Ти не зміг би заїхати потім до мене?

— Боюсь, що не в силі буду вести машину.

— Ти пив?

— Як завжди!

— Тобі не здається. — що в таку хвилину…

— Саме в таку хвилину й корисно.

— Тоді я сам заїду до тебе.

— Сюди?

— Нам потрібно поговорити.

— Потрібно?

— Для нас усіх.

— Особливо для тебе, звичайно.

— Я буду за годину. Намагайся зберегти самовладання й гідність.

— У тебе їх вистачить на обох.

Ніякого почуття в голосі у зятя. Жодного слова про Адрієну, яку зараз, певно, патрають у Інституті судової експертизи, чи про долю Мур-мур.

— Слухаю вас, голубчики… Після того, що ви чули, мені нема вам чого сказати… Я приїхав додому перевдягтися, щоб потім їхати на обід з друзями… Розраховував застати дружину. Та біля дверей на мене чекав інспектор поліції…

— Отже, це він сповістив вас про новину? Тут?

— Ні… Він хотів з'ясувати, чи є в мене пістолет… Я відповів ствердно… Почав шукати в шухляді, та не знайшов. Годі молодик одвіз мене до свого шефа…

— До комісара Руманя?

— Так, до нього.

— Скільки часу тривав допит?

— Близько години…

— Ваше перше почуття, коли вас повідомили, що ваша дружина убила свою сестру?

— Я був приголомшений. Нічого не розумів…

— Вони добре ставилися одна до одної?

— Як і водиться між сестрами…

— Гадаєте, це вбивство на грунті ревнощів?

— Коли вбивають з ревнощів, мусить бути третя особа.

— Ви маєте рацію.

— Отже, ви усвідомлюєте, що означає подібне припущення?

Запала мовчанка.

— Якщо ця людина й існує, я її не знаю.

Дехто багатозначно перезирнувся.

— Але ж у вас порожні склянки…

Ален налив собі і передав пляшку одному з фоторепортерів.

— Налий друзям, голубчику.

— Ви допомагали своїй дружині в роботі?

— Я не читав її статей.

— Чому? Вам було це не цікаво?

— Навпаки! Я просто хотів, щоб вона почувала себе вільною і писала все, що у неї на душі.

— Вона ніколи не виявляла бажання писати для журналу "Ти"?

— Про це вона мені не говорила.

— Ви жили дружно?

— Так.

— Гадаєте, злочин був навмисний?

— Я про це знаю не більше, ніж ви… Ще є запитання?.. Можливо, завтра я отямлюсь і стану нормальною людиною… А тепер у мене в голові суцільна каша. До того ж я чекаю на зятя, а він не прагне з вами зустрітися.

— Він служить у Французькому банку?

— Так. Це людина впливова, і ваші головні редактори, певна річ, порадять вам поставитись до нього стримано.

— Але ж ви самі не дуже стримано говорили з ним по телефону.

— Стара звичка. Я завжди був погано вихований.

Нарешті репортери й фотокореспонденти пішли, і Ален з жалем зачинив за ними двері. Окинувши оком пляшки й порожні склянки, зрушені з місць стільці й крісла, розкидані на килимі обгортки фотоплівки, він хотів був до приходу Бланше навести порядок, та махнув рукою.

Ален чув, як спинився ліфт, але ждав, поки Бланше подзвонить. Той ще якусь хвилину постояв на площадці, чи. то вагаючись, чи то для пристойності.

Нарешті пролунав дзвоник, і Ален не кваплячись пішов до дверей. Він не простягнув руки, зять — теж. Пальто зятя було вкрито крапельками дощу, а капелюх геть намок.

— Ти сам?

Скидалося на те, що він не довіряв. Он зараз піде перевірити, чи не підслуховує хто в спальні, у ванній або на кухні.

— Кажу ж тобі, сам.

Бланше не скидав пальта, не випускав капелюха, розглядаючи пляшки й склянки.

— Що ти їм сказав?

— Нічого.

— Проте щось же треба було відповідати на їхні запитання. Якщо ти вже погодився прийняти журналістів…

Всі Бланше, батько й три сини, були високі, широкогруді й плечисті. І вгодовані, але до такої міри, щоб мати статечний вигляд. Батько двічі був міністром. У свій час стане міністром і той чи інший син. Всі вони поглядали на людей згори вниз і, очевидно, вдягалися в одного кравця.

Чоловік Адрієни скинув нарешті пальто, повісив його на стілець і, оскільки Ален ладнався випити, поквапився підмовитись.

— Мені не треба, дякую.

Запала довга мовчанка. Поставивши склянку на столик біля крісла, Ален машинально попрямував до заскленої і тіни, вкритої безліччю краплинок дощу, потойбіч якої мерехтіли вогні Парижа. Раптом він помітив, що стоїть, притиснувшись лобом до холодної шиби, і відсахнувся. Хіба не такою ж була поза Мур-мур на Університетській вулиці біля трупа Адрієни?

Бланше нарешті сів.

— Послухай, що тебе примусило приїхати до мене цього вечора?

— Гадаю, нам треба домовитися.

— Про що?

— Про те, які даватимем свідчення.

— Але ж нас уже допитували.

— Що торкається мене, то лише поверхово. Допитував помічник комісара, який не хоче ускладнювати собі життя. Однак завтра чи післязавтра нас допитуватиме слідчий.

— Звичайно.

— Що ти казатимеш йому?

— Що нічого не розумію.

Бланше спрямував на Алена погляд, в якому скупчилися водночас і страх, і гнів, і презирство.

— І все?

— А що я можу казати ще?

— Жакліна вибрала собі адвоката?

— Здається, вона накинула це мені.

— І кого ж ти вибрав?

— Поки що не знаю.

— Адвокат буде всіляко захищати свою клієнтку.

— Сподіваюсь.

— Всіма засобами.

— Гадаю — так.

Ален під'юджував зятя. Він не міг терпіти його, а сьогоднішня поведінка Бланше викликала огиду.

— Яку ж версію він висуне для захисту?

— Це вже його справа, проте не думаю, щоб він обрав версію самооборони.

— Що ж тоді?

— А що б ти запропонував?

Бланше вимовив з пафосом:

— Ти забуваєш, що я чоловік жертви!

— А я чоловік жінки, якій доведеться більшу частину життя просидіти в тюрмі.

— З чиєї вини?

— А тобі це відомо?

Знову мовчання. Ален запалив сигарету і простягнув портсигар зятю, але той заперечно похитав головою. Як підійти до всього, не принизивши своєї гідності? Бо в голові у Бланше крутилася лише одна думка, певніше, запитання, і він шукав нагоди поставити його.

— Комісар запитав мене, чи ми жили в злагоді…

Ален кинув на зятя іронічний погляд.

— Я відповів ствердно.

Ален трохи досадував на себе, що дозволяє цьому товстуну безпорадно борсатися, хоч знав, яких зусиль коштувало його зятю говорити спокійним тоном.

— Я запевнив його, що ми з Адрієною кохали одне одного так само, як і в перші дні подружнього життя.

Голос його став глухим.

— Ти певен у тому, що не хочеш випити?

— Ні. Не хочу. Не знаю чому, тільки комісар наголошував на післяобідніх годинах.

— Післяобідніх годинах чиїх?

— Адрієни, звичайно. Хотів знати, чи виходила вона після сніданку з дому, чи зустрічалася з друзями…

— А таки зустрічалась?

Бланше завагався.

— Не знаю. У нас за вечерею часто збиралися гості. Ми теж бували на всіляких офіційних прийомах, коктейлях. Адрієні доводилося гуляти з дітьми. Вона з нянькою водила їх у Ботанічний сад.

— Ти про все це розповів комісарові?

— Звичайно.

— І, як тобі здалося, він був задоволений?

— Не зовсім.

— А ти?

Тут пролунало перше приховане визнання.

— Я теж…

— Чому?

— Бо сьогодні ввечері я розпитував Нану. — З часу народження дітей то була вже друга чи третя їхня нянька. Та вони всіх кликали "Нана", щоб було простіше.

— Спочатку вона опиралася, та кінець кінцем заплакала й зізналася, що Адрієна не завжди залишалася з дітьми в Ботанічному саду. Вона кудись зникала й поверталася за ними тільки в післяобідній час.

— У жінок завжди багато справ.

Видно було, як Бланше раптом ковтнув слину, дивлячись у вічі Алену, потім опустив повіки.

— Може, скажеш мені правду?

— Яку?

— Ти сам знаєш, що це необхідно, бо так чи інакше все стане відомо. Скоїлося вбивство, і наше особисте життя буде тепер виставлене напоказ.

Ален ще не вирішив, як бути.

— Крім того, зізнаюсь тобі, я не можу…

Не скінчивши, Бланше підніс хусточку до обличчя. Він тримався, доки міг. Ален з делікатності одвернувся, даючи зятю можливість опанувати себе.

Треба було переходити в рішучий наступ, та спершу Ален спорожнив склянку. Він не любив Бланше, ніколи не зміг би полюбити його і все ж зараз відчував до нього співчуття.

— Про що ти хочеш дізнатися, Ролане?

Цього вечора Ален вперше назвав зятя на ім'я.

— Ти не здогадуєшся? Хіба ти… хіба ви з Адрієною…

— Гаразд! Поклади хусточку в кишеню. І спробуй хоч раз не змішувати свої почуття з власною гідністю. Будемо говорити як мужчина з мужчиною. Згоден?

Зять глибоко зітхнув і пробурмотів:

— Згоден.

— Насамперед запам'ятай: усе, що я тобі зараз скажу, — чистісінька правда, хоч я й сам іноді не вірив цьому. Після знайомства з Мур-мур потрібні були місяці, аби пересвідчитися, що я її люблю. Вона ходила за мною, мов цуценя. Я звик, що вона завжди була біля мене. Коли ми розлучалися на кілька годин, — адже обоє працювали, — вона завжди знаходила можливість подзвонити мені. Ми спали в одному ліжкові, і, коли я прокидався вночі, моя рука натикалася на її тіло.

— Я прийшов, щоб говорити з тобою не про Мур-мур.

— Стривай. Сьогодні ввечері мені стало ясно. Мені здається, я оце вперше в житті побачив речі такими, як вони є. Настали канікули, і Мур-мур мала поїхати до батьків…

— Адрієна жила тоді вже в Парижі?

— Так. Але вона цікавила мене не більше ніж канарка. Мур-мур поїхала всього на місяць, проте через тиждень я вже місця собі не знаходив. Вночі рука моя натикалася тільки на ковдру. По ресторанах та барах я повертався праворуч і нахилявся, щоб поговорити з нею. То був найдовший місяць у моєму житті. Я вже ладен був подзвонити їй, щоб поверталась.

Батько Жакліни був професором філологічного факультету в Ексі. Сім'я володіла невеличкою віллою в Бандолі, де й відпочивала кожного літа.

Ален не насмілився тоді поїхати в Бандоль. Бо це означало б афішувати свої відносини з Жакліною.

— Нарешті вона повернулась, та я ще нічого не вирішив. Потім якось уночі ми сиділи в пивничці на Лівому березі в товаристві друзів, і я запитав її, чи не хотіла б вона вийти за мене заміж. Отак ми й побралися.

— Але ж це нічого не пояснює…

— Навпаки, цим усе й пояснюється. Я не знаю, що люди звуть коханням, та у нас справа стояла саме так. Бували періоди, коли ми терпіли нестатки. Бували святкові дні, та бували й пісні. Коли їй, скажімо, не щастило вмістити свою статтю. У мене тоді не було ще думки про журнал. Щодо Адрієни, то вона жила в своїй кімнаті й дуже старанно вчилась.

— А не ходила кудись разом з вами?

— Час од часу. Та здебільшого вона полюбляла сидіти в своєму куточку і дивитися перед себе.

— І саме тоді…

— Еге ж. Це сталося саме тоді. Випадково. Безглуздо. Я не міг би навіть сказати, чи я, чи вона зробили перший крок. Я був коханцем її сестри. Інакше кажучи, її сестра мала коханця лише для себе.

— Ти її любив?

— Ні.

— Цинік! — озлився Бланше.

— Ні. Та я попередив тебе — розмовляти будемо як мужчина з мужчиною. Вона цього бажала, можливо, і я. Але тільки щоб узнати, що криється за її замкнутим обличчям.

— А тепер знаєш?

— Ні… Проте… Гадаю, вона просто нудьгувала.

— Щоб протягом семи років…

— Ні. Ми зустрічалися не часто, час від часу.

— Що ти звеш "час од часу"?

— Приблизно раз на тиждень.

— Де?

— Не важливо.

— Для мене важливо.

— Якщо ти хочеш знати всі подробиці, тим гірше для тебе: в мебльованій кімнаті на вулиці Лоншан.

— Але ж це огидне місце!

— Не міг же я вести її на вулицю Ля Врієр!

На вулиці Ля Врієр містився розкішний особняк Французького банку, де працював Бланше.

— Вона зустріла тебе в подруги, і ти став упадати коло неї… — почав Ален.

— Виходить, вона розповідала тобі геть усе?

— Гадаю, що так.

— Може, навіть радилась з тобою?

— Може.

— Ну й паскуда ж ти!

— Знаю. Але в такому разі нас на земній кулі — мільйони. Потім вийшла за тебе заміж.

— І ви продовжували зустрічатись?

— Трохи рідше.

— Чому?

— Бо вона стала господинею. Потім завагітніла.

— Від кого?

— Від тебе, не бійся! Я вживав усіх запобіжних заходів.

— Я просто щасливий!

— Дай мені докінчити. Мур-мур я про це ніколи не говорив. Хоч і частенько розповідав їй про свої пригоди.

— То ти водночас мав і інших?

— Я не високопоставлена особа, і мені не треба зберігати бездоганність репутації. Коли мені подобається якась дівчина…

— Ти її береш, а потім біжиш і розповідаєш дружині.

— А чому б і ні?

— І потім твердиш, що ви кохаєте одне одного!

— Нічого подібного я не говорив. Казав тільки, що, коли Мур-мур не було поруч, мені її не вистачало.

— Моєї дружини тобі теж не вистачало?

— Ні. Це просто увійшло в звичку. Може, кожен з нас не хотів завдати прикрощів іншому, пориваючи стосунки. І все ж ця хвилина настала, близько року тому, за два дні до різдва.

— Вдячний за точність!

— Поспішаю додати, що цього дня між нами нічогісінько не було, хіба що випили пляшку шампанського.

— І більше не зустрічались?

— Або в тебе, або в нас, або в театрі…

— А наодинці?

— Ні.

— Клянешся?

— Якщо ти наполягаєш…

Обличчя Бланше поступово червоніло, потім побіліло, і він здавався ще більш гладким.

— Як ти пояснюєш…

— Ти певен, що не хочеш випити?

— Налий…

Бланше підвівся і став серед кімнати, як величезний привид.

— Усе це розкриється, адже так?

— Боюсь, що так.

— Ти розповіси про все слідчому?

— Я змушений буду відповідати на його запитання.

— Журналісти нічого не підозрюють?

— Прямих натяків не робили.

— Я думаю про дітей.

— Неправда!

— Отже, близько року тому…

— Клянусь тобі ще раз, якщо це має для тебе якесь значення.

— Я запитую себе, чому Мур-мур раптом вирішила…

— Вбити свою сестру?.. Поговоримо відверто, я себе запитую також. Виходячи з дому, вона вже знала, що вчинить це. В противному разі не взяла б мій пістолет, до якого ніколи й не доторкалась.

Після хвилинної мовчанки Бланше пробурмотів:

— Якщо тільки тут не замішаний ще хтось.

І кинув на Алена удавано співчутливий погляд, в якому проступало навіть певне задоволення.

— Ти думав про таку можливість? — наполягав він.

— Наскільки я здатний тепер думати.

— Якщо у Адрієни був ще хтось…

Ален похитав головою. В порівнянні з Бланше риси його обличчя здавалися більш різкими, більш суворими.

— Ти помиляєшся. Бачиш усе в хибному світлі. Не забувай, що твоя дружина піддалась мені лише тому, що в її свідомості я належав її сестрі.

— Виходить…

Можна було сказати, що бундючний зять розвеселився. Навіть ніби раптом схуд.

— Мур-мур знову пофортунило. Адрієна ж не захотіла відставати. Та на цей раз Мур-мур не стерпіла і усунула її раз і назавжди.

— Схоже на те, що тебе це не дуже хвилює.

Ален пильно глянув на зятя. Бланше відчув, що зайшов, аж надто далеко. На якусь мить його пойняв страх, фізичний страх, щоб часом його не ударили, не зробили йому боляче…

— Пробач.

Якийсь час Ален сидів нерухомо з склянкою в руці.

— Отак-то, — сказав він, аби не мовчати. Потім, прямуючи до бару, промовив: — Кожен з нас має до них свій рахунок.

— І все це ти викладеш слідчому?

— Ні…

— Але ж ти щойно говорив…

— Розкажу тільки те, що знаю. Все інше — припущення, до яких, може, він і сам прийде.

— Ти нікого не підозрюєш?

— Ні.

— Але ж ти бачився з своєю дружиною більше, ніж я з своєю.

Ален знизав плечима. Хіба він звертав увагу на те, що робила і чого не робила Мур-мур? Все, що від неї вимагалося, — сидіти поряд з ним, так щоб можна було дотягнутися до неї і щоб вона чула його голос.

— Гадаєш, вона даватиме свідчення?

— На запитання комісара вона одмовилась відповідати.

— Але, може, завтра…

— Звідки я знаю? Особисто мені на все начхати!

Вони не мали більше про що розмовляти і мовчки ходили просторою кімнатою. Незважаючи на все випите, Ален не відчував сп'яніння.

— Ти не збираєшся додому?

— Звичайно, збираюсь. Проте навряд чи мені вдасться заснути.

— А я, навпаки, спатиму як убитий.

Бланше вдягнув пальто, розшукав капелюха і повагався, чи простягати руку Алену, що стояв досить далеко від нього.

— До зустрічі найближчими днями. Чи до завтра. Слідчий, певне, захоче влаштувати нам очну ставку.

Ален знизав плечима.

— Постарайся, щоб… щоб не було багато розмов про Адрієну… щоб про неї не судили надто суворо…

— На добраніч!

— Спасибі.

Він пішов, незграбний, жалюгідний. Причинивши за собою двері, не став викликати ліфт, а пішов сходами.

Тоді Ален дав собі нарешті волю — звіряче виття вирвалося у нього з грудей.

Розділ III

Ніч пройшла неспокійно. Кілька разів Ален прокидався, а одного разу прокинувся не на своєму звичному місці, з лівого боку, а на місці Мур-мур. Пекло в шлунку, і він таки встав і напівсонний пішов до ванної випити соди.

Коли в нього над головою пролунав голос, уже розвиднілось; служниця змушена була потрясти його за плече, щоб розбудити. Її звали мадам Мартен. Приходила щоранку о сьомій годині і йшла опівдні.

Сьогодні у неї був суворий вираз, і вона глипнула на Алена лихим поглядом.

— Каву подано, — повідомила сухо.

Ален ніколи не сприймав людської жалості. І ненавидів сентименти. Хотів бути реалістом, циніком, однак цього ранку потребував хоч трохи ніжності у взаєминах з людьми.

Не зодягаючи халата, він увійшов до вітальні, де засвічені лампи боролися з світанковим присмерком. За широкою скляною стіною мутна синява, мокрі дахи: вчорашні кошлаті хмари розтанули, небо було затягнуте густою сірою пеленою, щільною і нерухомою.

Звичайно, перед очима була вся панорама міста — від собору Паризької Богоматері до Ейфелевої башти. Та сьогодні вона обмежувалась лише ближчими дахами й кількома освітленими вікнами, хоч була вже восьма година ранку.

Ален жадібно пив каву, оглядаючи кімнату, де стільці й крісла знову зайняли свої місця, а порожні пляшки зникли.

Мадам Мартен прибирала, ворушачи губами, немов розмовляла сама з собою. Їй було років п'ятдесят. На низенькому столику лежали газети, які вона приносила вранці. Проте Ален не відчував бажання заглянути в них.

Його не нудило на похмілля, але він почував себе розбитим, душевно й фізично, а голова лишалася порожньою.

— Волію одразу ж попередити вас… — Цього разу губи ворушились уже не безгучно. Служниця заговорила: —… Що працюю у вас останній день.

Чому, не пояснила. А втім, він і не питав пояснень. Жуючи рогалик — тісто в'язло на зубах, — він налив собі другу чашку кави.

Нарешті сів до телефону і попросив з'єднати його з Сен-Ілер-ля-Віль.

— Алло!.. Лулу?

Лулу — Луїза Біран, їхня куховарка, дружина садівника.

— Ви сьогодні читали газети?

— Ні ще, але кажуть люди…

І в неї голос був зовсім не такий, як звичайно.

— Ви не всьому вірте, що вам казатимуть і що буде в газетах. Певного ще нічого нема. Як почуває себе Патрик?

Сину було п'ять років.

— Гаразд.

— Вживіть заходів, щоб до нього нічого не дійшло.

— Зроблю все, що від мене залежить.

— А як ви там взагалі?.. — додав він із чемності.

— Взагалі — нічого.

— Будьте такі ласкаві, мадам Мартен, зготуйте мені ще чашечку.

— Як на ваш вигляд, вона вам не завадить.

— Я вчора пізно ліг.

— Я й не сумнівалася, побачивши, що робиться в квартирі.

Ален пішов чистити зуби, відкрив крани, лагодився прийняти ванну, та кінець кінцем вирішив стати під холодний душ. Звичайно його вранішні рухи були підпорядковані певному ритму. А тут навіть забув увімкнути радіо, побоюючись почути, що про них будуть говорити.

У пам'яті зринув схожий на тунель довгий коридор, в кінці якого він дав поліцейському валізу для Мур-мур. Вона теж повинна б уже встати. Їх, певно, будять рано, годині о шостій.

— Ваша кава на столі.

— Дякую.

Ален сів пити каву в купальному халаті і, присунувши нарешті газети, прочитав перший заголовок:

Молода журналістка — убивця своєї сестри.

Далі дрібнішим шрифтом:

Без сумніву, йдеться про драму на грунті ревнощів.

Тут же було вміщено погану фотографію Мур-мур: прикривши обличчя руками, вона перетинала подвір'я карної поліції.

У Алена не вистачило мужності ні дочитати статтю, ні переглянути інші ранкові газети.

Кожного ранку він прямував на вулицю Маріньян, куди полюбляв прийти одним з перших, щоб переглянути пошту.

Сьогодні їхати в редакцію не хотілося. І взагалі нічого не хотілося. Лягти б та ще трохи поспати. Незважаючи на вороже ставлення мадам Мартен, її тупцювання заспокоювало.

Що слід було зробити?..

Ах, так! Адвокат! Може, той, що вів справи тижневика і консультував Алена щодо випуску платівок? Звали його Ельбіг. Віктор Ельбіг. Важко було визначити його походження. Він розмовляв з акцентом, який міг бути в такій же мірі чеським, як і угорським або польським.

Заклопотаний чоловічок, невеличкий на зріст, непевного віку, товстенький, сяючий, у величезних, схожих на коліщата, окулярах, з яскраво-рудим волоссям.

Жив він самотньо в квартирі на вулиці д'Еколь, серед неймовірного безладдя, що не заважало йому бути одним з найбільш відомих адвокатів у цивільних справах.

— Алло! Віктор! Я тебе не розбудив?

— Ти забув, що мій день починається з шостої ранку? Я наперед знаю, про що ти проситимеш.

— Ти читав газети?

— В усякому разі, достатньо поінформований, щоб порадити тобі звернутися до Рабю.

Філіп Рабю з успіхом виступав у багатьох процесах останніх двадцяти років, які набули широкого розголосу.

— А тобі не здається, що тим самим ми заздалегідь ускладнюємо справу?

— Але ж твоя дружина вбила сестру, чи не так?

— Так.

— Вона не заперечує?

— Навпаки — зізналась.

— Які пояснення вона дає?

— Ніяких.

— Це вже краще.

— Чому?

— Тому що Рабю вкаже їй лінію поведінки. А як це відіб'ється на тобі?

— Що ти цим хочеш сказати?

— Либонь, читачам твого тижневика не дуже сподобається роль, яку ти відігравав у цій справі.

— Ніякої ролі я не відігравав.

— Невже?

— Ось уже майже рік, як я не торкався її сестри.

— Тоді дзвонив Рабю. Ти з ним знайомий?

— Досить добре.

— Бажаю успіху.

Ален заходився шукати номер телефону Філіпа Рабю, що жив на бульварі Сен-Жермен. Він часто зустрічався з ним на прем'єрах, вечірках і коктейлях.

Різкий жіночий голос:

— Кабінет адвоката Рабю.

— Говорить Ален Пуато.

— Зачекайте, будь ласка. Зараз подивлюсь.

Ален змушений був довгенько чекати. Квартира на бульварі Сен-Жермен величезна. Одного разу він потрапив туди на прийом. Видно, адвокат ще не в своєму кабінеті.

— Рабю біля телефону. Я чекав, що ви дзвонитимете.

— Я одразу ж подумав про вас, замалим не подзвонив учора ввечері, та не хотів турбувати вас.

— Я пізно повернувся з Бордо, де виступав із захистом. Стривайте, ваша справа здається мені досить простою. Що мене тільки дивує: як ви могли вплутатись у таке? Ви не знаєте часом, дала вже ваша дружина якісь свідчення?

— Судячи з слів комісара Руманя, вона зізналася тільки в убивстві, але на інші запитання відповідати відмовилась.

— Для початку — непогано. А чоловік?

— Ви його знаєте?

— Так, зустрічав.

— Він запевняє, що нічого не знав. Початок минулої ночі він провів у мене.

— Він злоститься на вас?

— Він і сам не знає, на якому світі. Я теж.

— У такій справі, друзяко, не так-то легко буде викликати симпатію до вашої ролі.

— Але ж не через мене все це сталося.

— Хіба ви не були коханцем своячки?

— Останнім часом не був.

— Відколи?

— Близько року.

— Ви розповіли про це комісарові?

— Так.

— І він повірив?

— Але ж це правда.

— Правда чи ні, та люди не простять вам цього.

— Але ж ідеться не про мене, а про мою дружину. Сьогодні її знову допитуватимуть.

— Авжеж…

— Я хотів би, щоб ви побачилися з нею.

— Я завантажений справами, та відмовити вам не смію. Кого призначено слідчим?

— Не знаю.

— Залишайтеся вдома, поки я вам не подзвоню. Треба спершу довідатись, що відбувається в Палаці правосуддя.

Ален подзвонив до редакції.

— Це ви, Мод?

Мод — одна з телефоністок, з якою йому доводилося час од часу зустрічатись.

— Як ви себе почуваєте, патрон?

— Самі здогадуєтесь як, голубонько. Борис уже прийшов?

— Переглядає пошту. З'єдную.

— Алло! Борисе?

— Я, Алене! Мене брав сумнів, чи прийдеш ти сьогодні, тому я взявся до пошти…

Прізвище Бориса — Малеський. Ален призначив його головним редактором. Жив він у передмісті Парижа, по дорозі на Вільнев-Сен-Жорж, з дружиною і чотирма чи п'ятьма-дітьми. Він був один із небагатьох в журналі "Ти", що не гаяв часу з компанією, а одразу ж після роботи повертався додому.

— Журнал вийшов?

— Надійшов у продаж.

— Телефони поки що мовчать?

— Дзвонять безперестану.

— Про що ж вони запитують?

— В основному це жінки. Їм хочеться знати, чи все це правда.

— Що саме?

— Що ти був коханцем своячки, як натякають газети.

— Нічого подібного я репортерам не говорив.

— Але це не заважає їм робити припущення.

— Що ви їм відповідаєте?

— Що розслідування тільки почалося, і ще нічого не відомо.

Ален виказав свою розгубленість, запитавши:

— Як буде з наступним номером?

— Все гаразд. Якщо ти хочеш знати мою думку, то вважаю: жодних натяків на те, що трапилось. Зміст залишимо таким, як і передбачалось.

— Ти, безперечно, маєш рацію.

— Тебе здорово стусонуло?

— Та ні. Можливо, заїду протягом дня. Немає вже сил залишатися самому.

Ален знову спробував пригадати, що мав сьогодні робити. Учора ввечері йому здавалось, що день буде до того завантажений, що він не матиме часу й подумати про що-небудь. І от сидить у своїй заскленій-кімнаті, як у маяку.

У Алена були батьки, і він давно обіцяв навідати їх. Вони мешкали неподалік, на площі Кліші, вже близько п'ятдесяти років, та він рідко заходив до них.

Ален уже лагодився йти, коли згадав, що йому має дзвонити Рабю. Тоді вирішив поговорити з батьками телефоном, його не хвилювало те, що мадам Мартен почує. Віднині у нього нема секретів, нема нічого інтимного, бо газети не пропустять нагоди кинути на привселюдний огляд все його життя.

— Алло! Мама? Це я, Ален. Хотілося б заїхати до вас, та не знаю, коли матиму час. Я зараз дома. Ні. Мадам Мартен ще тут. Щойно

зажадала розрахунку. Чому? А хіба ви не читали в газетах? А тато? Нічого не казав? Він у себе в кабінеті?

Його батько був зубним лікарем і починав роботу з восьмої ранку та приймав хворих до восьмої вечора, а то й пізніше.

Це був крупний мужчина з сивим волоссям йоржиком і сірими очима. Від нього віяло таким спокоєм, таким терпінням і співчуттям, що хворі соромилися виказувати перед ним свій страх.

— Що ти сказала? Ні, дещо правда, а дещо прибрехано. Брехні з кожним днем будуть більшати. Забіжу поцілувати тебе, як тільки зможу. Передай привіт татові.

Мадам Мартен з ганчіркою в руці здивовано дивилася на нього: у такого страховиська, як він, не повинно бути ні батька, ні матері.

Що б його ще зробити, чекаючи? Він палив одну сигарету за другою. Думав про Палац правосуддя на набережній Орфевр, про будинок попереднього ув'язнення, про всю ту машину, яка от-от має закрутитися, хоч на якийсь час і залишила його.

А що роблять там заарештовані жінки в години, вільні від допитів?

Була десята година. Він кинувся до телефону, що раптом задзвонив.

— Алло! Я слухаю...

— З'єдную вас з метром Рабю.

— Алло! Алло! Рабю?

— Атож. Слідчого вже призначили. Його прізвище Беніте. Молодик років тридцяти п'яти — тридцяти шести. Порядний, не кар'єрист. Він викличе вашу дружину об одинадцятій в моїй присутності.

— Отже, поліція передає її судовій владі?

— Авжеж, оскільки вона призналась і нема сумнівів, хто вбивця.

— А мене допитуватимуть?

— Не знаю. Я про це дізнаюся близько полудня і одразу ж повідомлю. Мабуть, ще встигну до Палацу правосуддя. Куди вам подзвонити?

— В редакцію. Якщо мене не буде там, скажете телефоністці.

Чи зробив він усе, що мав зробити? Ні ще.

— Скільки я вам винен, мадам Мартен?

Вона дістала з кишені фартуха клаптик паперу з цифрами, надряпаними олівцем. Загалом їй належало сто п'ятдесят три франки. Ален дав дві стофранкові асигнації, та вона навіть і не подумала повернути решту..

— Ключ залишите у швейцарки.

— Якщо ви нікого не зможете знайти…

Ален спустився сходами. Вони були широкі, шкода тільки, що зіпсували отими вітражами, які надавали їм такого старомодного й претензійного вигляду. На кожному поверсі містилася одна квартира. Четвертий поверх був таємниче порожнім. На третьому жили багачі-

південноамериканці з трьома чи чотирма дітьми, "роллс-ройсом" і водієм. Хазяїн після набуття освіти у Франції протягом тривалого часу очолював державу, але внаслідок військового перевороту був скинутий.

На другому поверсі містилося правління акційного товариства по нафті. На першому — консульство.

Швейцарська швидше нагадувала салон, а швейцарка, мадам Жанна, дуже пиндючилась — її чоловік служив у якомусь міністерстві.

Сьогодні вона уникала погляду Алена, бо не знала, як тримати з ним себе.

— Бідолашна жінка, — пробурмотіла зрештою.

— Авжеж…

— Один господь відає, коли вона тепер повернеться додому.

— Сподіваюсь, що це станеться найближчим часом. Він уже почав звикати до подібних натяків.

— Скажіть, будьте ласкаві, мадам Жанна, чи не знаєте ви часом якоїсь служниці?

— Хіба мадам Мартен залишає вас?

— Атож, щойно повідомила мене про це.

— Взагалі, я її трохи розумію, хоч сама, напевно, так не зробила б. Люди не завжди думають про наслідки своїх вчинків, адже так? Особливо чоловіки.

Ален не заперечував. Адже не вона одна звинуватить його, вважатиме, що у всьому він єдиний винуватець. То навіщо протестувати?

— Є тут у мене на прикметі молода жінка, яка шукає роботи. Постараюсь побачити її сьогодні. Адже вам тільки на ранкові години, так?

— Як їй буде зручно.

— А з оплатою?

— Що скаже, те й платитиму.

Дощ періщив, як і раніше. Перехожі були здебільшого з парасольками. Решітка парку Монсо в кінці вулиці здавалась чорнішою, ніж завжди, і позолота на її вістрях потьмяніла.

Машинально йдучи до своєї червоної малолітражки, Ален раптом згадав про машину Мур-мур. Де вона її покинула? Невже автомобіль і досі стоїть на Університетській, біля будинку Бланше?

Йому стало неприємно, що машина дружини кинута напризволяще. На вулиці. Тож повернув на лівий берег і попрямував до Університетської. За п'ятдесят метрів від особняка, де на другому поверсі жила сім'я Бланше, виблискуючи під дощем, стояла машина Мур-мур. Перед решіткою огорожі стовбичили дві-три купки цікавих. Між ними, певно, були й журналісти.

Він поїхав на вулицю Маріньян і шмигнув у під'їзд будинку, де містилася редакція його журналу… Цей будинок він зайняв поступово увесь, крім першого поверху. Увійшовши в ліфт, Алей піднявся на четвертий поверх і пішов коридорами. З розчинених дверей линула тріскотнява друкарських машинок.

Колись цей будинок призначався під квартири. Та згодом, коли переробляли кімнати на службові приміщення, одні перегородки викидалися, інші ставилися. Утворився лабіринт коридорів, переходів із східцями і глухими кутками.

Час од часу Ален привітно махав комусь рукою. Нарешті відчинив двері свого кабінету, в якому на його місці сидів Малеський.

Ален привітався з ним і тут же зняв телефонну трубку.

— З'єднайте мене з гаражем, голубонько. Так, так, що на вулиці Кардіне. Зайнято? Повідомите мене, як тільки буде можливо.

На столі, як завжди, лежала купа листів. Він переглянув кілька, проте зміст написаного не доходив до нього.

— Алло! Так, так. Гараж на вулиці Кардіне? Це Бенуа? Говорить Пуато. Атож. Спасибі, друзяко. На Університетській залишилася машина моєї дружини. Ні, трохи далі, за міністерством. Не знаю, чи є там ключ. Скажіть механіку, щоб прихопив необхідні інструменти. Так, нехай одведе її до вас у гараж. Догляньте її. Помийте, якщо ваша ласка.

Малеський дивився на нього з цікавістю. Відтепер всі дивитимуться на нього так, що б він не робив. І Ален запитував себе, як має поводитися людина в його становищі?

На першій сторінці газети, що лежала на його робочому столі, Ален помітив свою фотографію: із склянкою віскі и руці, з безладно скуйовдженим волоссям.

Із склянкою — це вже занадто.

Він примусив себе затриматися в редакції, потискуючи чиїсь руки, кидаючи звичайне:

— Привіт, голубе!

Як на вигляд, він тримався краще за них: вони не знали, що йому казати, як дивитись на нього. Ален піднявся на самий верх, в колишні мансарди, де поставили перегородки, щоб створити макетну залу. Один із фотографів, Жюльєн Бур, в присутності макетиста Аньяра схилився над кліше.

Ален узяв купку фотографій і розіклав перед собою на столі. То були здебільшого оголені жінки, зняті в тій особливій манері, яку винайшов журнал "Ти". Голі й напівголі красуні, як цнотливі дівчата.

В них має впізнати себе кожна, пояснював колись Ален своїм першим співробітникам.

З першої рекламної афіші журналу, розклеєної кілька років тому на стінах паризьких будинків, у перехожих цілився вказівний палець — "Ти!"

Величезне "Ти", від якого не можна було відвернутися.

— Слухайте мене добре, голуб'ята. Ми пишемо не для всіх, а для кожного. І кожен мусить відчути, що це стосується його особисто.

Ти… У тебе вдома… Разом з тобою… В тобі самому… Ален знову спустився до себе. Як тільки увійшов, Малеський простяг йому телефонну трубку.

— Рабю…

— Алло! Є новини? Дала вона які-небудь свідчення?

— Ні. Звідси мені говорити незручно. Приїжджайте о пів на першу в буфет Палацу правосуддя, і ми поснідаємо разом. Слідчий доручив мені переказати вам, що він викликає вас о другій годині на очну ставку.

— З дружиною?

— Розуміється.

Рабю повісив трубку.

Адвокат розмовляв з ним якось сухо, наче був у поганому гуморі.

— Не знаю, чи зможу сьогодні повернутися. Взагалі за випуск наступного номера покладаю турботи на тебе.

Він повільно спустився сходами. Роками його запитували:

"Куди це ти?"

Бо завжди поспішав, його час витрачався на те, щоб мотатися з одного місця в інше.

А сьогодні дивувався з того, що ходить, як усі. Його рухи теж були повільні, навіть коли запалював сигарету. Він кинув погляд на бар, що навпроти редакції, повагався і під дощем перейшов вулицю.

— Подвійну порцію віскі?

Ален кивнув і, щоб не заходити в розмову з барменом, став дивитися у вікно. Часу лишалося саме стільки, щоб не поспішаючи доїхати до Палацу правосуддя і знайти стоянку для машини. Париж здавався похмурим, пригніченим. Машини ледве повзли. По дорозі Ален викурив

дві сигарети і поставив машину далеко від бульвару перед Палацом правосуддя.

Темний і старомодний зал. Він добре знає цей буфет, бо, коли починав працювати, йому доводилося займатися судовими справами. Рабю на той час був уже відомим адвокатом. І коли проходив прудкими кроками по коридорах Палацу правосуддя або через зал і мантія на ньому розвівалась, а рукава злітали й опускалися, мов крила, молоді й старші адвокати шанобливо розступалися перед ним.

Ален пошукав очима метра Рабю, але ніде за столиками, за якими сиділи люди, чекаючи післяобіднього розгляду справ, й тихенько розмовляли із своїми оборонцями, його не було.

— Ви замовляли столик?

— Ні, я чекаю на метра Рабю.

— Будьте ласкаві, сюди.

Його всадовили біля вікна за улюбленим столиком Рабю. Та ось він побачив і його, кремезного, гладкого, що так навально йшов, наче до залу судового засідання. В руках — ні портфеля, ні паперів.

— Ви вже щось замовили?

— Ні.

— Для мене м'ясо по-англійськи і півпляшки бордо.

— Мені те ж.

Вираз обличчя метра Рабю був похмурий.

— Як там вона?

— Незворушна і вперта. Якщо додержуватиметься подібної тактики на суді, присяжні запроторять її на максимальний строк.

— І все мовчить?

— Коли Беніте запитав, чи визнає вона себе винною в убивстві, тільки й обмежилась односкладовим "так". Коли ж він спитав, чи вона вже наважилась на вбивство, коли вранці брала револьвер, відповіла, що в той час ще не була впевнена в цьому і що це рішення прийшло пізніше.

Їм принесли холодне м'ясо й вино, і вони на якийсь час змовкли.

— Беніте терплячий хлопець і добре вихований. Він виявив щодо неї рідкісну поблажливість. Я на його місці дав би їй доброго ляпаса.

Ален мовчки ждав продовження, але в його темних очах спалахнули іскорки гніву. Він добре знав Рабю, його грубість, яка в значній мірі і сприяла його успіхові в залах суду.

— Не розумію тільки, як вона досягла цього, але мала такий вигляд, наче щойно вийшла з перукарні. Зачіска — волосинка до волосинки, обличчя свіже, як після довгого відпочинку, костюм — наче тільки-но з-під праски.

Зелений костюм, який вона пошила менше трьох тижнів тому.

— І прийшла туди наче з візитом. Беніте — нагорі. Ви знаєте, напевно, оті старі приміщення нагорі, модернізація їх поки що не торкнулась. Саме там кабінет Беніте. Пилюга, теки із справами просто на підлозі. І вона в цьому безладді справляла враження світської дами, що прийшла з візитом, дами, яка боїться забруднитися. Беніте

наполегливо намагався з'ясувати мотиви злочину. Але вона обмежилась одним реченням: "Я ненавиділа сестру все життя". На це він цілком резонно зауважив, що ненависть ще не підстава для вбивства. Вона відповіла: "Це залежить від обставин". Я зажадаю, щоб її піддали психіатричній експертизі. Та, на жаль, жодної надії, щоб її визнали неосудною, нема.

— Авжеж, — нерішуче перебив адвоката Ален. — Мур-мур завжди була дещо примхлива. Я казав їй іноді, що вона схильна до несподіваних вчинків. Немов кошенятко, яке спокійно муркотить собі біля каміна і раптом, ні сіло ні впало, кидається в інший куток кімнати. Через те я й прозвав її Мур-мур.

Рабю незворушно дивився на Алена, пережовуючи шматок холодної яловичини.

— На цьому не зіграєш, — кинув він, немов його співрозмовник сказав якусь дурницю. — Слідчий намагався з'ясувати, чи діяла вона з ревнощів, але вона навіть губ не розтулила. Єдиною відповіддю було мовчання, що перейшло майже в презирство.

Він одрізав собі другий кусень м'яса. Ален теж їв, не розглядаючись. Всесвіт ніколи не був таким маленьким, і сусідні столики становили вже частину іншого світу.

— Та найгірше сталося потім. Ваша дружина, ідучи до камери…

— На неї наділи наручники?

— В коридорах це обов'язково. Таке правило. Отож ми на хвилину залишилися з Беніте вдвох. Він щойно одержав висновок медичного експерта. Адрієна Бланше померла не зразу, вона прожила ще кілька хвилин, чотири чи п'ять…

Ален все ще не розумів. Із склянкою в руці він дивився на Рабю, ледве стримуючи нетерпіння.

— Вам, мабуть, уже відомо, що нянька за хвилину до вбивства перебувала з дітьми в сусідній кімнаті. Вона спочатку почула голосну суперечку, і їй спало на думку одвести хлопчика й дівчинку на кухню.

Та як тільки вийшли в коридор, Марі почула постріли. Хлопчик хотів побігти подивитись, та нянька потягла дітей майже силоміць і на кухні припоручила їх куховарці.

Ален знав квартиру і дійових осіб, отож добре уявив собі все.

— Вам, звичайно, відомо, що кухню розташовано в протилежному кінці квартири. Нянька пошепки наказала куховарці не випускати дітей. Я не впевнений, що Беніте не пошле інспектора перевірити все на місці.

Наближаючись до дверей кімнати, нянька прислухалась. Нічого не чуючи, вона завагалась і нарешті вирішила постукати.

Їй не відповіли. Припустимо, на все це пішло три хвилини. Так от, коли Марі увійшла, ваша дружина стояла біля вікна, притулившись обличчям до шиби, а сестра лежала на підлозі за півметра від туалетного столика, розтуливши губи, й тихо стогнала.

Рабю завершив, встромляючи виделку в шматок шинки:

— Спробуйте-но захищати її! Застрелила рідну сестру. Так… хоч, звичайно, краще було б, якби вона стріляла не її сестру. В кого завгодно — тільки не в сестру. Люди ще не позбулися віри в святість родинних стосунків — проблема Каїна і Авеля. Ревнощі — згоден, ще можна зрозуміти. Але стріляти в рідну сестру і потім цілих чотири чи п'ять хвилин бути присутньою при агонії і нічим не допомогти, навіть не кликати на допомогу… Отже, не в моїй владі перешкодити Марі

з'явитися в суд, бо головним свідком обвинувачення буде вона. А в суді її попросять розповісти, в якому стані застала помираючу, і тут вона повідомить, що вбивця стояла біля вікна.

Ален похилив голову — заперечувати не було чого. Рабю мав рацію, і однак це була неправда.

Правди він не знав, як і інші, та, здається, вона починала вимальовуватися перед ним.

— Як давно ви почали женихатися із своячкою?

— Останнім часом я вже не був її коханцем.

— А скільки часу зустрічалися?

— Близько семи років. Та не зовсім так, як ви думаєте. Між нами встановилося щось подібне до ніжної дружби.

— Стривайте. Ви жили з нею? Так чи ні?

— Так.

— Де?

— В мебльованій квартирі на вулиці Лоншан.

— Кепсько.

— Чому?

— Ну, хоча б тому, що чесні буржуа уникають таких місць, адже вулиці, подібні до Лоншан, здаються їм підозрілими і пов'язуються в їхній уяві з розпустою.

Ален трохи не запротестував.

Проте не був певен, що Рабю зрозуміє його.

— Коли ви там були востаннє?

— Двадцять третього грудня минулого року. Близько року тому.

— Ваша дружина знала про ці стосунки?

— Ні.

— Вона ревнива?

— Вона нічого не говорила, коли мені доводилось побач витися з кимсь.

— Ви розповідали їй про зустрічі з іншими жінками?

— При нагоді.

— Вона не підозрювала про ваш зв'язок із своячкою?

— Наскільки мені відомо — ні.

Вони глянули один на одного.

Розмова загрожувала звернути на те ж, що і вчора, під час зустрічі з зятем.

— Вам не здається, що тут може бути замішаний інший мужчина?

— Мені нічого не лишається, як погодитися з вашим припущенням.

— Тепер я запитую вас: чи маєте ви якісь підозріння?

— Ніяких.

— Чи багато часу ви проводили в товаристві дружини?

— Вранці виходив раніш за неї. Коли їй, наприклад, треба було написати статтю, то вона завжди робила це вдома. Дзвонила також в "Ноннетт" — наш сільський будинок, щоб поговорити з сином.

— Скільки йому років?

— П'ять.

— Це добре. Добре, а може, й погано. Зважаючи на обставини. А потім?

— Майже завжди близько одинадцятої дзвонила мені в редакцію і запитувала, де я обідаю, і, як правило, ждала мене в ресторані.

— А далі?

Рабю одсунув тарілку й запалив люльку.

— Часто вона здибалася з кимось. Її фахом були інтерв'ю із заїжджими особами. Довгі, докладні, а часом справжні нариси, що друкувалися багато разів. Потім дзвонила мені знову або приєднувалася до мене в нашому улюбленому "Клошетоні" на вулиці Маріньян. Між

сьомою і восьмою там сходилися своєю компанією — чоловік десять-дванадцять.

— А обідали вдвох?

— Рідко.

— Додому поверталися пізно?

— Фактично майже ніколи до першої години ночі. Найчастіше о другій або третій.

Рабю сказав, підсумовуючи:

— Отже, у вас не було сімейного життя. А присяжні, хоч як би вони там не гуляли, шанують його. Досить поговорити з ними про це за тарілкою супу, щоб розчулити їх.

— Ми супу ніколи не їмо, — холодно заперечив Ален.

— Завтра вашу дружину переведуть в Пті-Рокетт. Я її там навідаю. Ви теж можете попросити дозволу на побачення, проте сумніваюсь, щоб на даному етапі слідства вам його дали.

— А що газети?

— Хіба не читали? Поки що вони залишаються стриманими. Ви в Парижі відома особа, і вони не насмілюються заходити надто далеко. До того ж і ваша дружина журналістка.

Посиділи в буфеті ще хвилин з десять, потім перейшли внутрішній двір і опинились на ганку. В коридорі прокурорського нагляду під

дверима з номерними табличками дожидали арештанти в наручниках. Кожного охороняло двоє поліцейських.

В глибині виднілися купки фоторепортерів і журналістів. Рабю знизав плечима:

— Цього треба було сподіватись.

— Учора вони заявились до мене додому.

— Знаю, я бачив фото в газетах.

Спалахи магнію. Штовханина. Постукавши двічі-тричі її двері, адвокат поважно зайшов до кімнати, пропускаючи Алена вперед..

— Даруйте мені, друзяко. Я не хотів би, щоб зустріч мосьє Пуато з дружиною відбулася під дверима вашого кабінету, в присутності журналістів і фоторепортерів. Але, здається, ми прийшли надто рано.

— На три хвилини.

Слідчий підвівся й запропонував їм стільці. Судовий секретар, що сидів у кінці столу, на їхню появу навіть не поворухнувся.

Слідчий був білявий, у спортивній формі, спокійний, в чудово пошитому сірому костюмі. Довгу випещену руку прикрашав перстень з печаткою.

— Ви ознайомили мосьє Пуато з ходом справи?

— Ми оце снідали в буфеті.

— Прошу дарувати мені, мосьє Пуато, що викликав вас на очну ставку, яка може бути неприємною для вас, але я зобов'язаний це зробити.

Ален здивувався, відчувши, як раптом горло йому щось стискає і голос стає хрипким.

— Я був би дуже радий бачити свою дружину.

Це було так давно! Йому здалося, що багато часу спливло відтоді, як вони розлучились, і йому важко було навіть пригадати риси її обличчя.

А тим часом це було лише вчора. Мадам Мартен підійшла й торкнула його за плече, і він прокинувся. Потім у вітальні, переглядаючи газети, випив кави, з'їв два рогалики. Заголовки на перших сторінках повідомляли про бурю, що бушувала над Ла-Маншем; про двоє суден, що затонули; як вода прорвала в Бретані греблю і заливала підвали багатьох прибережних міст.

Він одягнувся, і, коли підійшов до ліжка та схилився над дружиною, такою теплою під ковдрою, вона розплющила повіки.

— Я пішов. Подзвониш?

— Сьогодні не зможу, я ж тобі ще вчора ввечері казала: у мене зустріч в готелі "Крійон", там і пообідаю.

— Тоді до вечора?

— До вечора.

Він посміхнувся й скуйовдив їй волосся. А чи посміхнулася вона у відповідь? Хоч як тепер намагався, не міг пригадати.

— Палите?

— Спасибі.

Ален машинально взяв сигарету. Сумісне чекання викликало почуття незручності, і вони не могли розпочати — навіть малозначної розмови.

На щастя, в двері постукали. Всі троє встали. Тільки секретар, немов прикипівши, сидів на своєму стільці. Мур-мур увійшла, супроводжувана двома поліцейськими, що зачинили двері під носом у фоторепортерів, а потім скинули наручники.

— Ви можете почекати заарештовану в коридорі. Не більше двох метрів розділяло їх.

Мур-мур була в своєму блідо-зеленому костюмі, блузці з тонкого мережива, і на її волоссі — кумедна шапочка з тої ж матерії, що і костюм.

— Сідайте, будь ласка.

Вона глянула спочатку на слідчого, потім на адвоката. Та ось погляд її зупинився на обличчі чоловіка.

Алену здалось, що в очах дружини, змінюючи одне одного, промайнули тіні суперечливих почуттів: спочатку здивування — можливо, тому, що Аленове обличчя вразило її незвичайною блідістю й застиглим поглядом, — потім ледве примітна іскорка іронії і тільки згодом проблиск теплоти чи співчуття.

Вона прошепотіла, беручись за спинку стільця:

— Даруй, що завдала тобі стільки прикрощів.

Ален стояв наче, скам'янілий. Не зміркував, що й відповісти, і мовчки сів.

Слідчий, здавалося, був спантеличений словами Мур-мур.

— Чи можу я витлумачити ваші слова, мадам, у тому розумінні, що все, що трапилося на Університетській вулиці, не має ніякого відношення до вашого чоловіка?

Рабю навіть засовався на стільці, боячись того, що може зараз почути.

— Мені нема чого додати до моїх попередніх свідчень.

— Ви кохаєте вашого чоловіка?

— Гадаю.

Вона не дивилась на Алена, тільки поводила очима, наче шукала сигарету. Беніте здогадався й простяг їй свою пачку.

— Ви ревнували його?

— Не знаю.

— А ваш чоловік не був часом у любовних стосунках з вашою сестрою?

Мур-мур уперше повернулась до Алена й невимушено проговорила:

— Гадаю, він повинен знати це краще, ніж я.

— Ми запитуємо вас.

— Мені нема чого вам сказати.

— Коли вам уперше зайшло в голову вбити сестру?

— Не знаю.

— Учора вранці? Нагадую вам, що, залишаючи квартиру, ви взяли з чоловікового столика пістолет.

— Взяла.

— З якою метою?

Вона знову повторила:

— Мені нема чого вам сказати.

— Ви вирішили додержуватися тієї ж тактики, що й вранці?

— Я додержуватимусь її весь час.

— Щоб не завдати комусь шкоди?

Вона тільки знизала плечима.

— Йдеться про вашого чоловіка?

І знову те саме:

— Мені нема чого вам сказати.

— Чи не жалкуєте ви про свій вчинок?

— Не знаю.

— Ви й тепер зробили б те саме?

— Зважаючи на обставини.

— Які?

— Не має значення.

— Чи не дали б ви, метре, якихось порад вашій підзахисній?

— Це залежатиме від того, що вона мені розповість наодинці.

— Завтра ви зможете говорити з нею скільки захочете.

Слідчий роздушив недокурок у попільничці.

— Мосьє Пуато, я дозволяю вам поставити вашій дружині запитання, які ви вважатимете за потрібне.

Ален підвів голову і глянув у звернене до нього обличчя Мур-мур. Вона спокійно ждала його запитань.

— Слухай, Мур-мур…

І змовк, йому — так само як і їй — не було чого казати. Він хотів вимовити ці слова як заклинання, сподіваючись викликати хоч якусь іскорку почуття.

Довго — кілька секунд — дивилися вони одне одному в очі. Мур-мур терпляче чекала. Ален підшукував потрібні слова — і не знаходив їх.

Скидалося на дитячу гру: двоє дітей дивляться одне одному в очі й чекають, хто перший засміється.

Та ні він, ні вона не засміялися. Ніхто не засміявся. Ален, повернувшись до слідчого, — кинув:

— Ні. В мене нема запитань.

Всі почували себе ніяково, крім Мур-мур. Слідчий, не приховуючи жалю, натиснув на кнопку електричного дзвоника. В коридорі задзижчав зумер, і двері відчинились.

— Одведіть мадам Пуато в камеру.

Ален помітив, що вже стемніло, треба б увімкнути світло. До нього долинуло, як клацнули наручники, як застукотіли високі каблучки по підлозі, як потріскували блискавки фоторепортерів.

Двері зачинились. Слідчий запитав:

— Ви щось хочете сказати, метр?

— Ні. Я завтра її побачу…

Коли вони вийшли, журналісти вже зникли і коридор був майже порожній.

Розділ IV

Ален самотньо стояв перед решіткою Палацу правосуддя під дощем і не знав, куди податися. Він навіть у думці не хотів погодитися з цим і сподівався, що через якийсь час за допомогою олівця й паперу йому пощастить привести до ладу свої думки.

Все життя своє він корчив із себе циніка, з самого дитинства, потім у ліцеї, де верховодив ватагою своїх однодумців. А коли провалив екзамен на ступінь бакалавра, "давалось, навіть радів цьому.

"Диплом — нагорода для віслюків!"

Перетнувши бруківку, він увійшов у бар.

— Віскі… Подвійне!

Звичка, якої набув, і всі приятелі наслідували його приклад. А втім, більшість із них пили менше, ніж він, бо в них було менше можливостей, а ще й тому, що на ранок почували себе зовсім хворими.

У цьому барі віскі, очевидно, не вживали, бо на полиці стояла тільки одна пляшка. Відвідувачі довкола пили каву або ж замовляли собі склянку білого вина.

"Треба б тобі все-таки набути якоїсь професії, Алене".

Скільки разів повторювала мати ці слова? А він тинявся вулицями, вештався по кав'ярнях. Інколи його огортав страх за майбутнє, яким терзалася мати, але він намагався його не виявляти.

"Ніколи в житті не погоджусь вести це рабське існування!"

Як батько, наприклад. По дванадцять-чотирнадцять годин на добу копирсатися в зубах у пацієнтів!

Або дід — сільський лікар, що працював до останнього дня і помер від серцевого приступу в сімдесят один рік" а кермом старенького автомобіля.

Або як другий дід — кондитер, що все своє життя присвятив цукеркам, карамелькам у добре натопленій низенькій кімнаті, в той час як дружина клопоталася за прилавком.

"Бач, мамо, люди поділяються на дві категорії: на тих, хто дозволяє себе шмагати, й на тих, хто шмагає інших. Я шмагатиму інших".

Провештавшись півроку вулицями, він пішов у військо і відслужив три роки в Африці.

Отже, зараз — на площу Кліші, побачитися з батьками. Батько ніколи і ні в чому не ставав йому поперек дороги. Дозволяв робити все, що заманеться, певно боячись, що його втручання може штовхнути сина на бунт.

Чому Мур-мур попросила в нього пробачення? Це ж було єдине, що вона йому сказала. І нітрохи не хвилювалась.

Він трохи не замовив другої склянки. Ні, надто рано. Вийшовши з бару, попрямував до машини, полишеної досить далеко.

Вигнувшись, ковзнув за кермо, ввімкнув мотор. Куди ж його їхати? Він знав увесь Париж, заробляв багато грошей, знав твердо, що його ніхто не шмагатиме. — "Ти" — видається мільйонним тиражем. Платівки розбираються вмить. Він видаватиме ще один журнал — для підлітків від десяти до п'ятнадцяти років.

Але ж до кого йому поїхати зараз, з ким поговорити одверто? А втім, чи так вже йому хотілося говорити з кимсь із щирим серцем? І чи справді він хоче у всьому розібратися?

Ален знову опинився на вулиці Маріньян. Бо хотів бути оточеним людьми, які від нього залежали і яких він звав "голубчиками". Дружині він теж дав прізвисько Мур-мур. Як на Далекому Заході в Сполучених

Штатах таврують розпеченим залізом худобу. Адрієні теж придумав прізвисько.

І ось раптом щось у ньому тріснуло — що саме він ще не знав, але його почав опановувати страх.

У холі перед віконцем каси стояла черга — майже самі жінки. Переможниці конкурсів. Конкурси — чудовий засіб підтримувати в читачок цікавість до журналу. Щонайбільше конкурсів — і роби що хочеш.

Ален піднявся сходами. Тільки другий поверх ще не належить йому. Там була імпортно-експортна контора. Проте орендний договір з нею Алену пощастило розірвати, і через півроку весь будинок можна буде перебудувати.

Йому тридцять два роки.

Хто це говорив про віллу "Ноннетт"? Хто цікавився, чи живуть вони по-сімейному з Мур-мур?

Ніколи вони не жили по-сімейному! На їхній старенькій віллі — невеличкій фермі, що її він переобладнав кожного вихідного дня, — був справжній шарварок, так що вранці хазяям і гостям важко було відповісти, в чиїй постелі або на якій канапі вони проспали ніч.

— Привіт, Борисе.

Малеський глянув на нього, немов прикидав, чи міцно ще стоїть на ногах його патрон.

— Тут тебе зять запитував по телефону, просив подзвонити.

— Додому?

— Ні. В банк.

— От ще дурило!

Він любив повторювати, що не може терпіти дурнів. Вони дратували його.

— З'єднай-но мене з Французьким банком, голубонько. З головною дирекцією. Виклич мосьє Бланше.

Увійшов з паперами секретар редакції Ганьон.

— Я перебив?

— Нітрохи. Це все мені?

— Ні. Я хотів би порадитися з Борисом щодо статейки, яка мене трохи непокоїть.

Але зараз це його не цікавило. Сьогодні четвер, 19 жовтня. Все почалося в середу, 18 жовтня. Напередодні. І в цей час він сидів у своєму кабінеті, на тому ж місці, де сидить тепер Борис, потім поїхав до друкарні на авеню Шатійон, і нічого не було більш важливого для нього, ніж черговий номер журналу "Ти".

— Мосьє Бланше біля телефону.

Ален натиснув кнопку.

— Я слухаю.

— Дзвонив тобі, бо не знаю, що мені робити. Приїхав батько Адрієни. Зупинився в готелі "Лютеція".

Ну, звичайно! Як усякий, що поважає себе, провінціальний інтелігент або чужоземець.

— Хоче бачити обох.

— Чому обох?

— Адже в нього було дві дочки! Одна мертва, а друга в тюрмі!

— Я запросив його, про всяк випадок, сьогодні до себе на вечерю — не можемо ж ми йти до ресторану. Проте сказав, що остаточно домовимося про зустріч після того, як я поговорю з тобою.

— О котрій годині він прийде?

— Близько восьмої.

Мовчання.

— Тіло Адрієни видадуть завтра вранці. Похорон відбудеться в суботу.

Про похорон Ален. І не думав.

— Добре. До вечора.

— Ти її бачив?

— Так.

— Вона нічого не казала?

— Попросила в мене вибачення.

— У тебе?

— Так.

— Що думає слідчий?

— Він не звіряв мені своїх думок.

— А Рабю?

— Не дуже задоволений.

— Погодився виступати оборонцем? Як тільки я заговорив з ним.

— До вечора.

— До вечора.

Ален глянув на Бориса і Ганьона, що напівголосно обговорювали сумнівну статтю. А що, коли запросити яку-небудь друкарку або телефоністку, що з нею вже доводилося мати справу, і майнути кудись на цілу ніч? Ні, людям притаманні упередження, вона може відмовити.

— До скорого.

Ще тільки четверта година. Він зайшов у "Клошетон".

— Подвійне віскі?

Пити не хотілося. Машинально кивнув.

— Атож, голубчику.

— Бачили її?

Бармен, напевно, знав Мур-мур. Всі знали її, Мур-мур. Тому що вона завжди сиділа праворуч від нього, лікоть до ліктя.

— З годину тому.

— І дуже вона засмучена?

— Їй бракує тільки доброго віскі.

Бармен не знав, сміятися йому чи ні. Дрочити людей у Алена увійшло в звичку. Колись він робив це нарочито, та потім звик.

— Здається, дощ скоро перестане.

— А я й не помітив його.

Ален просидів ще з чверть години, спершися ліктем на стойку бару, потім вийшов, сів у машину і, їдучи вгору Єлісейськими Полями, помітив, що небо й справді посвітлішало.

Він звернув на авеню Ваграм, потім на бульвар Курсель. Але звідти крутнув не ліворуч, щоб заїхати до себе, а поставив машину у верхньому кінці бульвару Батіньоль.

Засвічувалися вогні світлових реклам, вивісок.

Площу Кліші він добре знав і як вона виглядає в різні години. Чорна від перехожих, що товпилися, входячи або виходячи з метро; безлюдна о шостій ранку; заповнена прибиральниками й бродягами; знав її в сонячний день, у дощ, коли йшов сніг, узимку, влітку, повсякчас.

За вісімнадцять років, протягом яких він дивився на неї з вікна своєї кімнати, він знав її до нудоти. Певніше, за сімнадцять: бо першого року він був дуже маленький і не міг дотягнутися до вікна.

Він звернув у завулок між бістро та лавкою взуття. Табличка на дверях, якої ніколи не міняли, оповіщала:

ОСКАР ПУАТО

Стоматолог-хірург

(2 поверх, праворуч)

Щодня, повертаючись спочатку з дитячого садка, потім із школи, нарешті з ліцею, він бачив цю табличку і на восьмому році життя заприсягся: зубним лікарем він ніколи не буде, що б там не сталося.

Ален не наважився піднятися ліфтом, що раз або двічі на тиждень неодмінно псувався.

Вирішив піднятися старими сходами, на яких не було доріжки, поминув бельетаж, де жив стинач мозолів, потім другий поверх, де в кожній кімнаті містилися контори. У справах жалюгідних, а то й пов'язаних із шахрайством.

Всі роки, скільки він себе пам'ятає, в будинку була принаймні одна контора лихваря, не завжди та сама або на тому ж поверсі. Його дитинство не викликало в ньому сентиментальної розчуленості.

Навпаки! Він ненавидів його і волів би стерти його в своїй пам'яті, як ото стирають крейду з класної дошки.

Неприязні до матері він не почував. Просто вона була йому майже такою ж чужою, як і тітки, що їх він бачив раз на рік, коли батько з матір'ю вирушали в гості до своїх батьків у Діжон.

З материного боку то були Парменони. Ім'я й прізвище діда — Жюль Парменон — красувалося на вивісці кондитерської, Тіточки були всі одного розміру: присадкуваті, широкі в кістках, з суворими обличчями. Посміхалися краєчком губ і трохи солодкувато.

Ален увійшов до їдальні, яка водночас правила й за вітальню. А справжня вітальня була для пацієнтів, які чекали своєї черги. Він упізнав знайомий запах, почув дзижчання бормашини з батькового кабінету.

На матері, як завжди, був фартух, який вона квапливо зривала з себе, йдучи відчиняти двері. Ален нахилився — він був набагато вищий за матір — і поцілував її в обидві щоки.

Мати не наважувалася глянути йому в очі.

— Коли б ти знав, як я засмучена!.. — бурмотіла вона, увіходячи до їдальні, уставленої громіздкими меблями.

Йому кортіло зауважити:

— Так само, як і я.

Та це було б неґречно з його боку.

— Коли вранці за сніданком батько взяв газету й прочитав першу сторінку, він не зміг докінчити сніданку. Добре, що пацієнти йдуть один за одним.

"Прополощіть рот… Сплюньте…"

Хлопчаком він іноді підслуховував під дверима:

"А це боляче?"

"Та що ви! Не треба думати, то й боліти не буде".

Он воно як! Тоді й Алену досить не думати.

— Але як це могло статися, Алене? Така мила жінка…

— Не знаю, мамо…

— Може, з ревнощів?

— Вона ніколи цього і взнаки не давала.

Мати нарешті насмілилася глянути в його бік, полохливо, наче боялася побачити, як він змінився.

— А в тебе вигляд не надто стомлений.

— Ти ж знаєш, що мені важко тільки в перший день.

— Вони прийшли сповістити тебе в редакцію?

— Додому. На мене чекав інспектор і припровадив на набережну Орфевр.

— Але ж ти нічого не зробив, так?

— Ні, їм потрібно тільки було мене про дещо запитати.

Мати попрямувала до буфета, дістала розпочату пляшку вина, чарку. Це була традиція.

— А пригадуєш, Алене...

— Що саме, мамо?

На одній з картин, тьмяній, сіренькій, було зображено "корів на луці біля простенької огорожі.

— Те, що я тобі повсякчас говорила. Але ти вважав себе розумнішим за всіх. Хоч справжньої професії так і не набув.

Він вважав за краще не згадувати про журнал, який мати розглядала як витвір сатани.

— Батько нічого не каже, але мені здається, він тепер кається в своїй пасивності. У всьому тобі потурав. А мені казав: "От побачиш, він сам знайде собі дорогу..."

Мати шморгнула носом, втерла очі кінчиком фартуха. Ален сів на стілець, обтягнутий тисненою шкірою, тоді як мати лишилася стояти. Як завжди.

— Що ж тепер буде? Га?

— Буде суд.

— І твоє ім'я почнуть плямувати.

— Напевне.

— Скажи, Алене, тільки не дури мене. Адже ти знаєш, я зразу догадуюсь, коли ти кажеш неправду. Ти винен у цьому. Адже так?

— Що ти цим хочеш сказати?

— У тебе були стосунки з своячкою, і коли дружина відкрила це…

— Ні, мамо. Я тут ні при чому.

— Значить, через когось іншого?

— Можливо.

— Хтось із знайомих?

— Вона не розповідала мені.

— А чи не здається тобі, що вона трохи несповна розуму? Я б на твоєму місці зажадала, аби її оглянув фахівець. Вона приємна й лагідна, я дуже любила її, і тобі начебто дуже віддана… І все ж вона мені завжди здавалась трохи чудною…

— В чому саме?

— Важко сказати. Вона була не така, як усі. Нагадувала мені трохи зовицю Гортензію — ні, ні, ти ніколи її не бачив, — той же погляд, ті ж рухи. Її змушені були забрати в лікарню.

Мати прислухалась.

— Посидь хвилинку. Зараз вийде пацієнтка. Батько урве якусь мить, щоб поцілувати тебе.

Мати вийшла до передпокою. І коли повернулась, разом із нею зайшов кремезний мужчина з сивим волоссям йоржиком.

Та ні обнімати, ні цілувати сина не став. Він рідко робив це, навіть коли Ален був маленький. Просто поклав йому руки на плечі й глянув у вічі.

— Важко?

Ален спробував посміхнутись:

— Витримаю.

— Це було для тебе несподіванкою?

— Цілковитою.

— Бачив її?

— В кабінеті слідчого.

— Що вона каже?

— Відмовляється відповідати.

— Стріляла справді вона?

— Безумовно.

— Що ж ти думаєш?

— Вважаю за краще не докопуватись.

— А як чоловік Адрієни?

— Учора ввечері приїжджав до мене.

— А її батьки?

— Батько вже тут. Я сьогодні вечерятиму з ним.

— Він порядна людина…

Вони бачилися всього яких-небудь три-чотири рази, але зразу ж перейнялися симпатією.

— Бажаю тобі бути мужнім. Зайве говорити, що, поки ми з матір'ю живі, наш дім — твій дім. Ну, я мушу повертатися на "завод".

"Заводом" він називав свій зуболікарський кабінет. Ще раз поплескав Алена по плечу й пішов до дверей; поли білого халата плутались між ногами. Чому він завжди купує такі довгі халати?

— Бач, не сказав тобі й слова, хоч і схвильований. Пуато ніколи не виказують своїх почуттів. Маленьким ти ні разу не плакав при мені.

Від червоного вина Алена почало нудити. І він порухом зупинив матір, яка збиралася налити другу склянку.

— Спасибі. Час їхати.

— Є кому про тебе піклуватися?

— Приходить служниця.

— А втім, ти завжди вважав за краще їсти по ресторанах. Вони тобі не зіпсують шлунка?

— Поки що почуваю себе добре.

Ален підвівся — голова його прийшлась нарівні з люстрою — знову нахилився й поцілував матір в обидві щоки.

На дверях раптом обернувся, немов пригадавши щось.

— Мамо, я не можу заборонити вам читати газети. Але ж не дуже вірте тому, що там писатимуть. Вони завжди пишуть неправду. В цій справі я трохи тямлю. Як-небудь днями загляну.

— Триматимеш нас в курсі справ?

— Обіцяю.

Він спустився затоптаними, вищербленими сходами. Ну от, одну справу зроблено… Тепер над мокрою бруківкою піднімався густий туман, оточуючи ореолом вогні ліхтарів і світлових вивісок.

Пробіг хлопчина з пакою газет під пахвою. Проте Ален не схотів купувати газети.

Треба кудись піти, десь згаяти час. Але де?

Люди довкола поспішали, переганяючи й штовхаючи одне одного, ніби попереду була мета, якої слід було досягти першими. А він стояв край тротуару з похмурим виглядом і палив сигарету.

Чому? Чому?

Слуга Альбер, вдягнутий, як бармен, у білу куртку, взяв у нього пальто і провів до вітальні. Бланше в чорному костюмі самотньо стояв посеред кімнати. Певно, чекав появи тестя, бо, побачивши Алена, змінився на обличчі.

— Я, здається, перший?

Він почував, що йде наче зв'язаний, бо ввечері багато випив. Почервонілі очі блищали, це не сховалося од Бланше.

— Сідай.

Вітальня була з високою стелею і надто просторою як на двох. Її було уставлено, певно, казенними меблями: величезна кришталева люстра не могла освітити всі закутки.

Вони дивились один на одного, проте рук не подавали.

— Він, либонь, не забариться.

На щастя, тесть прибув одразу. Пролунав дзвоник, почулися кроки Альбера, рипнули двері. Нарешті слуга завів до вітальні мужчину, що не поступався ростом Бланше. але сухорлявого і трохи сутулого, з блідим худим обличчям.

Кощавою рукою він міцно потиснув Алену руку. Потім, так само мовчки, підійшов і потиснув руку другому зятю, потім раптом закашлявся, прикривши рота хусточкою.

— Не звертайте уваги. Дружина в ліжку, з бронхітом. Лікар заборонив їй супроводжувати мене. Та воно, либонь, так і краще. Я теж от простудився.

— Може, пройдемо до мене в кабінет?

Кабінет в стилі "ампір", мав такий же казенний вигляд, як і вітальня.

— Що вам запропонувати, мосьє Фаж?

— Не має значення.

— А тобі?

— Віскі.

Бланше якусь мить повагався, знизав плечима.

Моложавий, з обличчям без жодної зморшки й сивим волоссям, зачесаним назад, Андре Фаж скидався на типового інтелігента, як його уявляють собі люди. В ньому почувалася врівноваженість і лагідність.

Коли Альбер виповнив склянки, Фаж глянув по черзі на Алена і Бланше та зауважив:

— Обох вас постигло нещастя, а я втратив обох дочок. І навіть не знаю, якої мені більше шкода.

Голос його, глухий від стриманого хвилювання, ніби проходив крізь повсть. Він зупинив погляд на Алені.

— Ви бачилися з нею?

Вони так рідко зустрічалися, що мало знали один одного.

— Атож, сьогодні, в кабінеті слідчого.

— І як вона?

— Я був уражений, побачивши її такою спокійною, і тим, як вона була вдягнута: ніби прийшла з візитом.

— Вона завжди була такою. Ще зовсім маленькою, коли почувала себе скривдженою, заб'ється, бувало, в темний куточок або в стінну шафу і не показується, поки не опанує собою.

Він надпив портвейн і поставив склянку.

— Я намагався не читати газет і не читатиму їх тепер тривалий час.

— А як ви дізналися?

— Від вашого поліцейського комісара. Він вважав за свій обов'язок прийти до мене, хоч виклав усе дуже тактовно.

Він глянув довкола.

— Де ж це сталося? — звернувся він до Бланше.

— У спальні, точніше, в суміжному будуарі.

— А де були діти?

— Вечеряли з Наною.

— Вони знають?

— Поки що ні. Я сказав їм, що з мамою трапився нещасний випадок.

Діти! Шестирічний Бобо і трирічна Неллі.

— Так, це від них не втече.

— Тіло привезуть завтра вранці. Похорон — у суботу о десятій.

— Церковний?

Фаж був невіруючим, а його дочки дістали світське виховання.

— Так, я замовив месу з відпущенням гріхів.

Ален почував себе до того зайвим, що навіть запитав себе: чого він тут?

Він слухав, не відчуваючи бажання заходити в розмову. Співрозмовники були такі несхожі між собою. Особливо Бланше. Можна було б подумати, Що вони з різних планет.

А може, він не такий, як усі?

Йому здавалося, що лампи світять аж надто тьмяно. Хоч це була якась омана, бо ще звечора все йому ввижалося в тьмяному світлі. Він почував себе так, ніби його зачинили в похмурому приміщенні.

— Вечерю подано, мосьє.

На руках у Альбера білі рукавички. Довгий стіл був сервірований сріблом і кришталем, з квітами посередині. Невже Бланше спроможний думати й про квіти? Чи це зроблено було автоматично, незалежно від хазяїна?

Посідали щонайдалі один від одного.

— Ви не знаєте, Адрієна дуже мучилася?

— Лікар стверджує, що ні.

— Коли вона була маленькою, я звав її Сплячою Красунею, їй бракувало жвавості й того чарування, що були так властиві Жакліні.

Алену не важко було пригадати образ Адрієни й порівняти з тим, що змалював батько.

— Вона мало гралася, могла годинами сидіти біля вікна й розглядати хмари на небі.

"Тобі не скучно, моя люба?"

"А чого мені скучати?"

Мене й дружину часто тривожив її спокій, який ми іноді вважали за хворобу. Та наш лікар Марньє заспокоїв нас щодо цього.

"Не скаржтесь. Бо коли вона прокинеться, у вас буде багато клопоту. Ваша дівчинка живе інтенсивним внутрішнім життям".

Запала тиша. Бланше скористався з неї, щоб прокашлятись. Альбер подав рибне філе.

— Згодом між сестрами спалахнуло суперництво, хоч ми й робили все, аби уникнути цього. Гадаю, так буває між дітьми в кожній сім'ї. Почалося з того, що Жакліна дістала дозвіл лягати спати на годину пізніше. Протягом кількох місяців Адрієна відмовлялася лягати перша. У неї склеплялися очі, але вона вперто трималася. І ми змушені були піти на компроміс: стали вкладати їх одночасно, на півгодини раніше, ніж належало Жакліні, і на півгодини пізніше, ніж належало Адрієні.

— Це було несправедливо щодо Жакліни, — зауважив Ален.

Він і сам здивувався, що назвав дружину Жакліною, а не Мур-мур, як звичайно.

— Знаю. З дітьми несправедливість неминуча. В тринадцять років Адрієна зажадала, щоб її вдягли так само, як і сестру, хоч тій вже було шістнадцять. Спливло ще два роки, і Адрієна почала палити. Ми з дружиною намагалися виявити щонайбільше терпимості, ставилися однаково Як до старшої, так і до меншої. Бо вважали, що, коли вони збунтуються, буде гірше.

Погляд його застиг. І він додав тихим голосом:

— Хоч що могло бути гіршим від того, що трапилось. І глянув на одного зятя, потім на другого.

— Не знаю, кого з вас двох жаліти більше.

Обличчя його спохмурніло, і він взявся до їжі. Тепер за столом чутно було тільки постукування виделок.

Альбер змінив тарілки, поставив на стіл печеню з куріпок, налив у склянки бургундського.

— Я їздив подивитися на неї… Туди.

Тесть пробурмотів:

— Ну, у мене не вистачило б мужності.

Може, це сцена з якоїсь вистави, що в ній три актори надто повільно грали свої ролі? У Алена виникло бажання кричати, махати руками, кинути тарілку на підлогу, щоб повернутися до життя.

Присутні не говорили вже про Жакліну та Адрієну. Фаж розповідав про своїх дітей, своїх дочок, коли вони були маленькими і стали підлітками.

— Коли мої діти народились, я мріяв, що в них не буде від мене таємниць, хотів бути їхнім другом, допомагати їм…

Він замислився й повернувся до Бланше.

— Чи багато говорила з вами Адрієна?

— Н-ні. Не надто. Вона не відчувала потреби в душевних сповідях.

— А з вашими друзями?

— Була гарною господинею, хоч завжди трималася в тіні. Ми майже не помічали її присутності.

— От бачите! Вона лишилася такою, як була. Жила в своєму внутрішньому світі, не в силі відкрити його будь-кому. А Жакліна, Ален?

Той мовчав, не знаючи, що відповісти. Боявся завдати болю цій людині, що прийняла з такою лагідністю страшний удар.

— Мур-мур… Так я її звав…

— Атож.

— Мур-мур дорожила своєю незалежністю, ось чому працювала. В цю сферу вона мене ніколи не допускала і не просила у мене ні допомоги, ні поради. Цей відтинок доби належав тільки їй. Зате в інший час вона не відходила від мене ні на хвильку.

— Те, що ви розповідаєте, дуже цікаво. Я немов зараз бачу, як вона сидить у кріслі в моєму кабінеті. Увіходила завжди так тихо, що я навіть лякався, коли, підвівши голову, бачив її навпроти себе. "Хочеш погомоніти зі мною?" "Ні". "Ти певна, що нічого не маєш мені сказати?" Вона заперечно хитала головою. Їй приємно було сидіти у мене в кабінеті, і тільки. А я знову брався до роботи.

Коли вона вирішила продовжувати освіту в Парижі, замість того щоб лишитися в Ексі, я зрозумів: не хоче бути дочкою професора.

Неправда! Жакліна просто вирішила по-своєму влаштувати життя.

— Зрозуміло, Адрієна пішла тією ж дорогою. І ми з дружиною лишилися самі саме тоді, коли сподівалися мати від дочок собі втіху.

І він перевів погляд з одного зятя на другого.

— Та скористались з цього ви, обоє.

Що було на десерт? Ален так і не пригадав. Гості встали з-за столу і разом з господарем пройшли в кабінет, де їм запропонували гаванські сигари.

— Каву питимете?

Ален не наважувався глянути на годинник.

— Я ніколи не втручався в їхні справи. Не вимагав, щоб вони писали мені частіше або докладніше. Скажіть, чи зустрічалися вони після одруження?

Ален і Бланше запитально перезирнулися. Бланше сказав:

— Жакліна іноді приїжджала до нас з Аленом обідати.

— В середньому двічі на рік, — уточнив Ален.

— Ми завжди були раді вам, ти ж знаєш.

— Кожного з нас обсідали свої клопоти.

— Дзвонили одна одній. Гадаю, час од часу вони навіть зустрічалися де-небудь у місті, щоб випити разом чашку кави.

Ален міг би заприсягтися, що протягом семи років вони навряд чи зустрічалися більше двох разів.

— Бачилися в театрах, у ресторанах.

Фаж знову перевів погляд з одного зятя на другого, та по його очах не можна було здогадатися, про що він думає.

— Вихідні дні проводили у себе на віллі, Алене?

— Іноді й кілька днів.

— А як Патрик?

— Став зовсім дорослим.

— Він знайомий із двоюрідним братом і сестрою?

— Атож, вони бачились.

Фаж не спитав, скільки разів, і добре зробив. Мабуть, і він почував себе тут не в гуморі: в цьому будинку, що був тільки прикрасою і не давав зрозуміти, як проходило щоденне життя його мешканців.

— Отже, Жакліна так і не сказала чому? — раптом без усякого переходу повернувся він до головного.

Ален заперечливо похитав головою.

— І ніхто з вас нічого не знає?

Відповіддю було глухе мовчання.

— А може, вона вирішить заговорити?

— Сумніваюсь, — зітхнув Ален.

— Як вам здається, мені дозволять побачення?

— Безперечно. Зверніться до слідчого Беніте. Він дуже гарна людина.

— Може, хоч зі мною говоритиме?

Проте Фаж і сам сумнівався в цьому і тільки сумовито посміхнувся. Він сидів блідий, губи здавалися безкровними, й, незважаючи на свій зріст, виглядав зовсім немічним.

— Правду кажучи, я розумію її.

І знову глянув на обох. Алену здалося, ніби в погляді, що він кинув на нього, було більше симпатії, ніж у тому, який він адресував Бланше. Та, крім симпатії, була ще й цікавість, а може, й трохи підозри.

Він закінчив, зітхнувши:

— Що ж, так воно, можливо, й краще…

Сигару взяв лише Бланше — від її нудотного аромату в кімнаті стало душно. Ален кінчав уже четверту чи п'яту сигарету. Фаж не палив. Діставши з кишені якусь коробочку, поклав у рот таблетку.

— Звеліти, щоб дали води?

— Не варто. Це ліки, які активізують діяльність кровообігу.

Про що їм лишалося говорити?

Бланше відкрив шафу, що правила за бар.

— Чого б іще запропонувати вам? У мене є пляшка старого арманьяку[1].

— Ні, вдячний.

— Спасибі, не хочеться.

Він розчаровано стояв, високий, пухкий, схожий на надутого хлопчика.

— Пробачте, що не запропонував вам раніше. Може, ночуватимете у мене?

— Дякую. Але я звик до "Лютеції"! Я зупинявся там, ще коли студентом приїздив до Парижа. Тільки вона за ці роки постаріла, як і я…

Він підвівся, і його худорляве тіло розпрямилося, немов акордеон.

— Мені пора. Дякую вам обом.

З вигляду не збагнеш, про що він думає. Адже він майже нічого не розпитував. І, можливо, не лише з чемності.

— Я теж їду, — заявив Ален.

— Може, побудеш ще трохи?

Чи не хоче часом Бланше сказати щось йому? Ні, швидше боїться, щоб наодинці з тестем Ален не сказав чого-небудь зайвого.

— Мені час лягати.

Альбер подав їм пальта.

— Труну завтра буде встановлено у вітальні.

Двері туди стояли розчинені, і вітальня здавалася величезною.

Тесть уявляв собі вже чорні драпіровки, самотню труну посеред залу і свічки.

— Дякую, Ролане.

— На добраніч, мосьє Фаж.

Спускаючись сходами, Ален тримався позад тестя. На алеї у них під ногами зашарудів гравій. З чорних як смола дерев падали краплини води.

— До побачення, Алене.

— Я можу підвезти вас.

— Дякую. Мені корисно пройтись.

Фаж розглядав безлюдну вулицю, що поблискувала після дощу, і, зітхнувши, ніби до самого себе, промовив:

— Мені треба побути на самоті.

Алену раптом стало холодно. Він потиснув кощаву руку і швидко сів у машину.

Йому теж не завадило б побути на самоті, та не вистачало мужності. Він вів машину з однією думкою — знайти хоч когось з тих, кому він міг би кинути: "Привіт, голуб'ята!"

Йому миттю звільнять місце, і гарсон схилиться над ним:

"Подвійне, мосьє Алене?"

Розділ V

Задзеленчав дзвінок — далеко-далеко і наче зовсім близько; потім стало тихо, і знову — дзвінки, немов хтось йому сигналив. Хто б це? Та він не в змозі поворухнутися, бо лежить у труні. Він, мабуть, дістав удар по голові, бо вона страшенно болить.

Це тривало ще довго, поки він зміркував, що лежить у себе в ліжку. Ален устав і поточився. На другій подушці чиясь рудоволоса голова. Тепер він зрозумів, що дзвонять у передпокої. Тож пошукав очима халат, знайшов його на підлозі і насилу натягнув.

Увійшовши до вітальні, побачив, що день ще не займався над Парижем. Тільки жовта смужка жевріла десь далеко за дахами будинків. Одчинив. Перед ним стояла незнайома молодиця.

— Швейцарка, звичайно, мене попереджала…

— Про що?

— Що доведеться довго дзвонити. Краще, коли ви мені дасте ключ.

Він ще нічого не розумів. Голова тріщала. Ален очманіло розглядав маленьку товстунку. Вона сміливо дивилася на нього, ледве стримуючи сміх.

— Не дуже ви рано вляглися вчора, не дуже! — зауважила вона.

Потім скинула грубошерсте синє пальто. Ален не наважувався запитати, хто вона.

— Хіба швейцарка не казала вам?

Йому здавалося, що спливли роки відтоді, як він бачив швейцарку.

— Я ваша нова служниця. Звати мене Мінна.

І поклала на стіл пакет, загорнутий у шовковистий папір.

— Здається, вас треба будити о восьмій і подавати каву з рогаликами. А де ж тут кухня?

— Он там.

— А пилосос?

— У стінній шафі.

— Ви знову ляжете?

— Атож, спробую ще трохи поспати.

— Розбудити вас рівно о восьмій?

— Ні. Я вас покличу.

Акцент виказував у ній уродженку Брюсселя. Алену навіть закортіло спитати, чи не фламандка вона, але ж ні, запитувати так важко.

— Робіть, що хочете.

Він повернувся до спальні, зачинив двері, втупився, хмурячи брови, в руде волосся, та згадати так нічого й не зміг.

Треба прийняти дві таблетки аспірину! Він розжував їх, пригадавши пораду лікаря: крізь слизову оболонку рота ліки всмоктуються швидше. І запив водою з крана.

Побачивши за дверима піжаму, скинув халат і перевдягнувся.

Таке з ним траплялося двічі чи тричі на віку. У ванні було повно мильної води. Це він мився? Чи рудоволоса незнайомка?

Вечеряв у того дурила Бланше. Певно, пішов, грюкнувши дверима. Ні. І раптом пригадав, як стояв на тротуарі поряд із Фажем. Чудова людина! Приємно було поговорити.

Люди вважають, що в нього нічого нема в серці, адже він удає з себе циніка.

Потім він пив. У якійсь незнайомій кав'ярні, першій-ліпшій, яку помітив. Кілька постійних відвідувачів — на вигляд чиновників — грали в карти. І розглядали його. Та йому було байдуже. Певно, впізнали за фотографіями в газетах.

— Подвійне.

— Що саме?

— Хіба не знаєте?

Хазяїн і бровою не повів.

— Якщо хочете, щоб я налив вам з першої-ліпшої пляшки…

— Віскі.

— Так би одразу й сказали. "Перр'є"[2]?

— Яке там "Перр'є"?

Він набивався на скандал. Треба ж було на комусь зігнати злість.

— Це ж слабенька водичка!

— А ви коли-небудь бачили ту водичку?

Ні, тут він ні на кого не справив враження.

— Звичайнісінька вода.

Його не задовольнила одна склянка. Він випив їх три чи чотири, і всі дивилися йому вслід, коли прямував до дверей.

Озирнувся, щоб подивитися на них. Ну й пришелепуваті... На зразок Бланше, тільки ще дурніші. Він показав їм язик. Потім довго шукав свою машину. Зрозуміло, червону. Жовта — то ж машина Мур-мур. Вона в гаражі. Їй вона тепер не скоро знадобиться.

Смішно, майже непристойно уявляти собі жінку й своячку дітьми, а згодом підлітками. Де він перетнув Сену? І пригадав міст, місяць, що показався з-за хмари, його відображення у воді. Потрібно було розшукати друзів. Він знав усі місця, де їх можна зустріти. Яких саме — хіба не однаково? У кого в світі більше приятелів, ніж у нього?

Не треба було одружуватись. Одно з двох: або одружишся, або...

"Жодного?"

"Я їх не бачив сьогодні, мосьє Ален. Подвійне?"

"Якщо твоя ласка, голубчику".

А чому б і не випити? Більше ж нічого не лишається. На роботі без нього якось обходяться. Борис керує всіма справами. Цікава людина цей Борис.

"Бувай, Поль".

"На добраніч, мосьє Алене".

Це, здається, було в кав'ярні "У Жермени", на вулиці Понтьє. Потім...

Він прийняв третю таблетку аспірину, почистив зуби, прополоскав рота. Умився холодною водою, причесав волосся. Який гидкий вигляд! Він і сам собі був противний.

Потім зупинявся в іншому місці, але де? Усі наче крізь землю провалилися цієї ночі.

Що б це означало? Може, навмисно порозбігалися, щоб не зустрічатися з ним? А може, бояться, щоб, чого доброго, не побачили їх у його товаристві?

Він повернувся до спальні, підняв з килима вузеньке дамське трико й бюстгальтер, поклав їх на стілець.

Обличчя жінки незнайоме, зовсім молоде й уві сні здавалося невинним. Губи випнуті вперед, як у маленької дівчинки, що капризує.

Хто вона?

Він поточився й подумав, чи не краще знову лягти? Почував, як пульсувала кров у скронях.

Повернувся до вітальні, де служниця почала вже порядкувати. Скинула з себе плаття й перевдяглася в нейлоновий халатик.

— Як вас звати?

— Мінна. Я вже казала.

У неї постійне бажання сміятись. Може, пришелепувата?

— Добре, Мінно. Зваріть мені каву, тільки щонайміцнішу.

— Авжеж, сьогодні вона вам не завадить.

Він не образився. Спостерігав, як вона попрямувала до кухні, коливаючи стегнами, і подумав, що треба було б побавитися з нею

колись. Жодного разу в житті не було ще в нього любовної пригоди з служницею. Служницями у них завжди були жінки немолоді. Йому згадувалися тільки суворі й сумні обличчя. Мабуть, у цих створінь в минулому було лише горе і вони зичили його всьому світові.

Жовта смужка на обрії поширшала, і все довкола засвітилося. Дощ давно перестав. Ален бачив навіть башти собору Паризької Богоматері.

"Здається, хтось йому мав подзвонити, — зринула уривчаста думка. — Атож. І в дуже" важливій справі. Він дав слово, що чекатиме вдома".

Запахло кавою. Мінна може не знати, що він п'є з великої синьої чашки — довелося багато магазинів обходити, перш ніж знайшли таку.

Він попрямував до кухні. З того, як служниця глянула на нього, зрозумів, що вона думає про інше. Проте не злякалась. Ждала, обернувшись до нього спиною.

Він одчинив дверцята стінної шафи.

— Ось моя чашка.

— Добре, мосьє.

Чому вона ледве стримується, щоб не пирснути зо сміху? Що їй наплели про нього? Про нього тепер усі говорять — тисячі людей.

— Зараз подам.

Коли вона увійшла, він гасив у попільничці сигарету. Смак тютюну був огидний.

— Сьогодні вночі вам, либонь, і поспати не довелось як слід?

Ален зробив заперечливий знак.

— Вона, певно, ще не прокинулась?

— А звідки ви знаєте, що у мене хтось є?

Мінна пройшла в куток і підняла з підлоги атласну оранжеву туфлю на височенному каблуці.

— Їх же має бути дві? Так?

— Здається…

Вона пирснула.

— Скільки вам років?

— Двадцять два.

— І давно в Парижі?

— Півроку.

Ален не насмілився запитати, що вона робила цілих півроку. Дивувався тільки, чому обрала собі професію служниці.

— Чи так мені казали, що вам потрібна служниця тільки на півдня?

Він знизав плечима.

— Мені однаково. А вам?

— Я воліла б стати на цілий день.

— Будь ласка.

— А платимете теж удвічі?

— Звичайно.

Кава трохи прохолола, і він почав пити її невеличкими ковтками. Спочатку його мало не вирвало, потім нудота зникла.

— А ваша дама не розсердиться?

— Не маю найменшого уявлення.

— Ви зараз розбудите її?

— Можливо. Так, певно, буде краще.

— Тоді я ще зварю кави про всяк випадок. Покличете мене.

Він знову подивився, як вона віддаляється, похитуючи стегнами. Потім штовхнув двері, підійшов до ліжка й трохи підняв простирадло.

Рудоволоса розплющила зеленкувато-голубе око.

Відтак промовила глухуватим голосом:

— Хелло, Алене.

Вона щось пригадувала. Отже, коли й була п'яна, то не до такої міри, як він.

— Котра година?

— Не знаю. Та це й не має значення.

Вона відкинула простирадло, оголивши невеличкі пружні перса з рожевими сосками.

— Як себе почуваєш? — запитала.

— Гидко.

— Сам винен.

Вона говорила з ледве помітним англійським акцентом, і він поцікавився:

— Ти англійка?

— По матері.

— Як тебе звати?

— Забувся? Бессі…

— А де ми зустрілися?

І сів на край ліжка.

— Кави у тебе випадково нема?

Йому важко було підвестись, іти до вітальні, потім до кухні.

— Мінно! Ви мали рацію. Вона хоче кави.

— Зараз принесу. І рогалики подати? Швейцарка казала, щоб я неодмінно купувала їх вам.

— Якщо принесли, давайте.

Він повернувся до спальні. Бессі не було вже в зім'ятому ліжку. Вона вийшла з ванни і знову лягла, прикривши простирадлом ноги.

— Чия то зубна щіточка ліворуч від дзеркала?

— Якщо зелена, то жінчина.

— Тієї самої, що…

— Атож.

У двері постукали. Бессі не ворухнулась. Увійшла Мінна з тацею в руках.

— Куди поставити?

— Давайте сюди.

Жінки глянули одна на одну з цікавістю, але без найменшої соромливості.

Коли служниця вийшла, Бессі запитала:

— Давно вона в тебе працює?

— Від сьогодні. Я побачив її вперше, коли пішов відчиняти двері.

Бессі жадібно пила каву.

— Що тобі хотілося знати?

— Де ми зустрілися?

— У кав'ярні "Грело".

— На вулиці Нотр-Дам-де-Лоретт? Дивно. Я там ніколи не буваю.

— Ти когось шукав.

— Кого?

— Не знаю. Тільки раз у раз твердив, що тобі дуже важливо розшукати його.

— Ти там ловиш клієнтів?

— Ні, я танцюристка. Учора була не сама.

— А з ким?

— З двома твоїми приятелями. Одного звуть Боб...

— Демарі?

— Здається. Він письменник.

То був Демарі, який два роки тому дістав премію Ренодо і тепер працює в журналі "Ти".

— А другий хто?

— Стривай. Якийсь фотограф. Немічний такий, хворий, чи що. Голова у нього трохи набік.

— Жюльєн Бур?

— Можливо.

— У зім'ятому костюмі?

— Еге ж.

Бур постійно ходив у зім'ятому костюмі, і, можливо, через те. що схиляв голову набік, його обличчя здавалось перекошеним.

Це він робив кращі фото для журналу. У його знімках не було отої наглої голизни, що в інших виданнях. Журнал "Ти" мав увійти в близькі стосунки з людьми. В цих фотографіях мали впізнавати себе дівчата й жінки. На знімку, наприклад, молода дівчина, що спить, а в неї оголено тільки одну грудь, як своєрідну людську цінність.

"Тексти мають справляти таке враження, ніби це листи, написані нашими читачками", — казав своїм співробітникам Ален.

Жодної показовості. Коли це кімната, то така, в яких проживає більшість наших читачів. Коли жіноче обличчя, то ніяких довгих вій, яскраво нафарбованих губ, сліпучих зубів.

То було якось після обіду. Він спостерігав, як перевдягається його своячка, і раптом йому зайшла в голову ідея. В той час він ще писав статті про театри й кабаре. Склав навіть кілька пісеньок.

"Ти..." — вимовив він стиха.

"Що я? Не така, як усі?"

У тім-то й річ, що вона була така самісінька, як усі.

"Мені прийшла в голову думка заснувати журнал. Наступним разом я тобі розповім".

Він сам скомпонував макет майбутнього видання, сам написав усі тексти. З Буром ще не був знайомий, і довелося чимало повчитися, перш ніж домігся від журнальних фотографів того, що йому хотілося.

"Та ні ж бо! Хіба такий вигляд у цнотливої дівчини?"

"А ти спробуй умовити цнотливу дівчину, щоб вона дозволила сфотографувати себе так!"

Власник друкарні надав йому кредит. Люзен, що пізніше став у нього агентом реклами, підшукав вільну квартиру на п'ятому поверсі.

— Про що замислився? — запитала Бессі, жуючи рогалик.

— А хіба в мене такий вигляд, ніби я про щось думаю? Що я там витворяв?

— Все просторікував про якогось там типа — от, мовляв, у кого голова!

— А як його звати, не казав?

— Ти вечеряв з ним.

— Тесть?

— Хіба я знаю? Все хотів розповісти йому щось дуже важливе. А потім посадовив мене поряд із собою й заходився цілувати.

— А кавалери твої не заперечували?

— Фотограф сердився. Ти перекинув своє віскі, і він дорікнув тобі, що забагато п'єш. А ти пригрозив дати йому ляпаса. Я вже думала: от поб'ються. Та прибіг гарсон, і фотограф пішов.

— Сам?

— Другий покинув нас теж за кілька хвилин.

— Ну й що потім?

— Ти звелів подати велику пляшку шампанського. Заявив, що взагалі шампанське — гидота, але задля такого дня годиться пити шампанське. І майже всю пляшку сам видудлив. А я три-чотири келихи.

— Теж, либонь, набралася?

— Трошки.

— А машину привів сюди?

— Ні, хазяїн кабаре не дав тобі сісти в машину. Ви довго стояли на тротуарі й сперечалися, і зрештою ми поїхали в таксі.

— А у нас з тобою щось було?

— Хіба не пригадуєш?

— А ванну хто приймав?

— Обоє.

— Разом?

— Атож. Ти наполягав. А потім пішов і налив собі ще віскі. Невже ти виспався?

— У голові макітриться. Якийсь розбитий.

— Прийми таблетку аспірину.

— Я вже три прийняв.

— Дзвонили вже тобі?

— Не відаю навіть, хто має подзвонити.

— Ти разів десять згадував про цей дзвінок і щоразу хмурився.

Це вперше чужа жінка спала в цьому ліжку, в якому Мур-мур спала три ночі тому. Мабуть, він все-таки негарно вчинив, що привів Бессі сюди. Та він подумає про це потім. Очі в нього злипалися.

Ален ліг, і йому одразу полегшало. За стіною чулося легеньке хурчання пилососа. Двічі чи тричі йому здалось, що він вже засинає, та знову усвідомлював, що не спить і тільки на якусь хвильку задрімав.

Ален чітко усвідомив, що дзвонить телефон, й одразу прокинувся. Простягаючи руку до трубки, кинув погляд на годинник. Той показував одинадцяту.

— Ален Пуато біля телефону.

— Говорить Рабю. Я хотів би бачити вас через півгодини.

— Є щось нове?

— Дивлячись, що вважати новим. Ви мені потрібні.

— Гаразд. Можливо, трохи спізнюся.

— У мене після вас ще одна зустріч. А о другій я виступаю в суді.

Ален скочив з ліжка і пішов під душ. Він ще мився, коли до ванної увійшла Бессі.

Накинувши на плечі мохнатий купальний халат, Ален взявся голитись.

— Ти надовго?

— Не знаю. Можливо, на цілий день.

— А мені що робити?

— Що хочеш.

— Можна ще трохи поспати?

— Будь ласка.

— А ввечері мені бути тут?

— Ні, сьогодні не треба.

— А коли?

— Там видно буде. Залиш свій телефон. Дати тобі грошей?

— Я пішла з тобою не заради грошей.

— Я не питаю, чому ти пішла. Це мені байдуже. Тобі потрібні гроші?

— Ні.

— Добре. Налий мені віскі. У вітальні стоїть щось подібне до бару.

— Я бачила його вночі.

Через п'ять хвилин він уже натягав штани. Розбавивши віскі водою, випив склянку одним духом, мов неприємні ліки. Раптом пригадав, що сьогодні нема машини. Доведеться пізніше розшукати її на вулиці Нотр-Дам-де-Лоретт.

— Ти вже даруй мені, голубонько. Тут справа серйозна.

— Розумію. А хто це?

— Адвокат.

— Твоєї дружини?

Ален увійшов до вітальні.

— Отже, ви наймаєте мене на цілий день?

— Так. Ключ знайдете в кухні на столі. Завтра розбудіть мене о восьмій і приготуйте каву з рогаликами.

Він опускався сходами, перестрибуючи через три-чотири приступки, на розі спинив таксі.

— Бульвар Сен-Жермен, здається, сто шістнадцять.

Пригадавши, що Рабю живе на четвертому поверсі, він увійшов у ліфт. Відчинила секретарка в окулярах. Вона, либонь, упізнала його.

— Сюди. Зачекайте, будь ласка, хвилинку. Метр Рабю розмовляє по телефону.

Праворуч — двостулкові двері, ліворуч — коридор, куди виходять службові приміщення. Долинало стрекотання друкарських машинок. Нарешті двері розчинилися.

— Заходьте, друзяко. Я цілу годину провів з вашою дружиною.

— Вона наважилась заговорити?

— Не зовсім так, як ми сподівалися. Про безпосередні мотиви злочину нічого не сказала. Та мене не проганяла, а це вже успіх. Чи знаєте ви, що ваша дружина розумна жінка?

— Так, мені про це часто говорили.

— Таку твердість характеру й волі не часто здибаєш. Сьогодні вже другий день, як вона в тюрмі. Їй дали крихітну одиночку. Спочатку хотіли помістити з іншою ув'язненою, та вона відмовилась. Можливо, тепер передумає.

— Вона носить арештантський одяг?

— Ті, що під слідством, ходять у своєму. Працювати її не примушують. Від побачення з вами відмовилася. В цьому вона непохитна. "Перекажіть йому, що я не хочу його бачити. Якщо й зустрінемось, то тільки в суді, бо тал це неминуче, і, крім того, ми будемо далеко, одне від одно го". Це її власні слова. Коли я говорив їй про ваше збентеження, вона спокійно відповіла: "Він ніколи не нуждайся в мені. Йому необхідні просто люди, байдуже хто, аби тільки хтось був під боком".

Ці слова до того вразили Алена, що він навіть не чув, що адвокат казав далі.

"Йому необхідні просто люди, байдуже хто..."

Це правда. Він повсякчас відчував потребу мати довкола людей, яки$ звав друзями або співробітниками. Варто було йому залишитися самому, як ним опановувала тривога, невиразна, тяжка. Він не почував себе в безпеці. Ось чому минулої ночі, незважаючи на сп'яніння, привів до себе ту дівчину. Що буде з ним сьогодні ввечері? Що буде завтра?

І раптом побачив себе в старовинному ательє художників, а перед вікном нічний Париж.

— Післяобід до неї на побачення прийде батько. На це вона одразу ж погодилась: "Сердешний татко! Для нього — це крах усього життя". Коли я повідомив, що її мати хвора, вона навіть не поцікавилась, що з нею. Спробував завести розмову про захист її в суді. Не можна справді допустити, щоб її засудили на двадцять років, а то й до вічного ув'язнення. Та для цього потрібні мотиви, які викликали б у присяжних співчуття до підсудної. Я бачу тільки одну можливість — убивство на грунті ревнощів. Хоч ви в цьому випадкові відпадаєте.

— Чому?

— Ви ж мені самі казали, що ось уже рік не зустрічалися з своячкою. Не думайте, що поліція залишається бездіяльною. Ще до вечора детективи виявлять, якщо не зробили цього досі, мебльовану квартиру, яка правила вам за місце зустрічей. Потрібно будь-що з'ясувати, хто став між сестрами.

І глянув на Алена, що раптом зблід.

— Доконче треба?

— Не стану запевняти, що все тут буде для вас приємним. Але це факт. Чи не помічали ви останнім часом якихось змін у поведінці дружини?

Ален сидів блідий, але раптом відчув, що червоніє. Несподівано він зробив відкриття. Потрібні були наглі запитання Рабю, щоб розбудити спогади, а може, цьому сприяло й те, що сталося сьогодні вранці між ним і Бессі.

Протягом кількох років спільного життя подружні обов'язки Мур-мур ніколи не вважала для себе обтяжливими. Здебільше вона читала, дивилася телевізор чи писала статтю. Раптом напівпошепки Ален звертався до неї: "Поглянь на мене, Мур-мур". Вона оберталась до нього, нічого не думаючи, потім заходилася сміхом: "А, он воно що! Добре, досить на сьогодні!"

Проте останнього літа не раз траплялося так, що вона зніяковіло відмовлялася:

"Даруй мені, тільки не сьогодні. Не знаю, що зі мною. Либонь, стомилася!"

"Я тебе не впізнаю!"

"Може, я старію?"

Рабю спостерігав за ним.

— Ну як?

— Можливо, ви маєте рацію.

— Приємно чи ні, а доведеться вивернути все це в суді. Ви ж хочете, щоб її виправдали?

— Звичайно.

— Навіть коли вона не повернеться до вас?

— Після тієї заяви, яку вона сьогодні зробила, мабуть, більше не має наміру жити зі мною.

— Ви ще кохаєте її?

— Гадаю, що так.

— Поліція, певна річ, уже подумала про наявність невідомої вам людини. Можливо, вона сама з'ясує нам це. Та, на мою думку, ви маєте перевагу, бо, ймовірно, йдеться про якогось близького знайомого.

Рабю відчув, що співрозмовник захвилювався.

— Що з вами?

— Не звертайте уваги. Учора я мусив повечеряти в зятя, а потім напився до нестями. Я вас слухаю.

— А потім вона сказала щось таке, що глибоко вразило мене. Я навіть заборонив їй повторювати це будь-кому. Йшлося про вашого сина, Патрика. Я радив подумати про нього, про його майбутнє. Тоді вона мені сухо відповіла: "Я ніколи не мала материнських почуттів". Це справді так?

Ален замислився, відтворюючи в пам'яті минуле. Коли народився Патрик, вони були ще небагаті. Це сталося ще до заснування журналу; Спочатку Мур-мур весь свій час віддавала дитині. Як і тоді, коли друкувала на машинці й передруковувала заново цілу сторінку, коли знаходила помилку.

Так вони прожили близько двох років. Потім узяли няньку, і Мур-мур знову поринула в роботу. А вечорами приїздила, куди він призначав, і додому обоє поверталися пізно.

Їй ніколи навіть не кортіло глянути на сплячу дитину. Ален робив це сам.

Незабаром вони купили й перебудували "Ноннетт", де тепер проводили вихідні дні. І Мур-мур скористалася з цього, щоб ще більше працювати.

— Зрозуміло, чому вона так сказала, — пробурмотів Ален.

Рабю глянув на стінний годинник і підвівся. У кабінеті задзвонив телефон, адвокат зняв трубку.

— Слухаю. Так. Він ще тут. — І передав трубку Алену. — З вашої редакції.

— Алло! Ален? Біля телефону Борис. Ось уже півгодини, як намагаюсь зв'язатись з тобою. Дзвонив до тебе на квартиру. Якийсь приємний жіночий голос — не знаю тільки чий — сповістив, що тебе

викликали телефоном і ти помчав. Я подзвонив Ельбігу, та його не було. Коли розшукав, він повідомив, що ти у Рабю. Є новини. Годину тому до нас прибув комісар Румань з двома поліцейськими. Він пред'явив ордер, підписаний слідчим, і сидить тепер у твоєму кабінеті. Перерив усі шухляди. Потім попросив список співробітників і заявив, що йому необхідно порозмовляти з ними, з кожним окремо. Першими чомусь викликав телефоністок.

— Я їду.

Ален поклав трубку на важіль і повернуся до Рабю, що нетерпляче ждав.

— У мене в кабінеті комісар Румань з двома поліцейськими. Зробив там обшук і зараз допитує співробітників.

— А що я вам казав?

— Гадаєте, він підозрює когось із працівників редакції?

— В усякому разі, йде по сліду… Спасибі, що зайшли. Постарайтеся розшукати винуватця.

Винуватця! Адвокат мовив це з такою іронією, що Ален мимохіть посміхнувся.

— Вам би зараз не завадило перепустити скляночку. Бар у нас ліворуч від входу, у тютюновій лавці.

Алена брала злість до Рабю: за те, як адвокат викликав його до себе, як переказав слова Мур-мур і натякнув, що йому не завадило б випити.

Похнюпивши голову, Ален чекав на ліфт. За хвилину підійшов до стойки невеличкого бару.

— Подвійне віскі!

— Чого? Чого?

— Подвійну порцію віскі, якщо ви так вважаєте за краще.

За ним з цікавістю спостерігали якісь робітники в спецівках.

Ален не мав бажання зустрічатися з Руманем. Варто комісару глянути на нього, як здогадається, де Ален провів ніч.

Ні, йому не соромно. Йому вільно робити, що заманеться, весь свій вік він визивно тримав себе з людьми, дражнив їх — навмисно, з спортивної цікавості.

Чому ж одразу відчув соромливість, як тільки почали зазирати йому в обличчя? Адже він нічого поганого не зробив. І не причетний до всього, що сталося. Тисячі мужчин сплять із своїми своячками. Молодші сестри завжди намагаються поцупити те, що належить старшим.

Ні, Адрієна ніколи його не кохала, він сам сміявся з цього. Можливо, й Мур-мур не кохала його?

І взагалі, що означає оте слово — "кохання"? Він продає його мільйон примірників протягом тижня. Кохання й секс. Адже це одне і те ж.

Ален не любив почувати себе самотнім. Не тому, що потребував з кимось обмінюватися думками або жадав чиєїсь прихильності.

— На вулицю Нотр-Дам-де-Лоретт! — кинув він водієві таксі.

Чого ж він потребував? Коротше кажучи, присутності, байдуже чиєї…

Самотні люди держать собаку, кішку або канарку. Деякі задовольняються навіть червоними рибками.

Він ніколи не розглядав Мур-мур як червону рибку, та тепер, по-новому оцінюючи минуле, Ален змушений був визнати, що потребував головним чином її присутності. У барі, в ресторані, в машині. Праворуч від нього, за кілька сантиметрів од його ліктя.

Ранками й надвечір він ждав її дзвінка і нервував, коли його не було. Але протягом семи років спільного життя чи була у них щира розмова?

Щоправда, коли засновував журнал, він часто розмовляв з нею про нього. І був захоплений, упевнений в успіхові. Мур-мур дивилася на нього з милою усмішкою.

"Ну, якої ти думки про це?"

"Хіба такого журналу ще не було?"

"Були, тільки не зовсім такі. Ти не можеш збагнути інтимного боку справи. Сьогодні намагаються все уособити, бо все виробляється серійно, навіть розваги".

"Може, ти й маєш рацію".

"Хочеш працювати у мене в редакції?"

"Ні".

"Чому?"

"Дружині патрона не годиться бути серед співробітників".

Потім виникло питання про віллу "Ноннетт". Вони набрели на неї одного суботнього дня, коли їздили на прогулянку за місто. А в неділю, в мотелі, в якому зупинились, Ален уже складав грандіозні плани.

"Позаміський будинок нам просто необхідний, розумієш?"

"Можливо, та чи не занадто це далеко від Парижа?"

"Досить далеко, щоб віднадити надокучливих, зате не так далеко, щоб відштовхнути друзів".

"А ти збираєшся запрошувати багато людей?"

Мур-мур не протестувала, вона ні в чому не перешкоджала Алену, всюди за ним їздила, але його захоплень не поділяла.

— Зупиніться. За цією червоною машиною.

— Це ваша?

— Атож.

— Вони вам, здається, наліпили на скло два штрафні талони.

Цілком вірно. Два штрафи. Ой, він забув ключ на щитку. Ален кинув погляд у бік кабаре, в якому ніколи до минулої ночі не бував. Серед фотографій роздягнених дівчат він упізнав Бессі — судячи з усього, вона була тут зіркою.

Він поїхав на вулицю Маріньян і заїхав машиною на подвір'я. Та піднятися не зразу наважився. Була вже перша година. На першому поверсі — ні душі, всі приміщення замкнено.

Невже він докотився до того, що боїться якогось там помічника комісара?

В своєму кабінеті він застав Бориса, який чекав на нього.

— Пішли вже?

— Хвилин десять тому.

— Що-небудь виявили?

— Нічого не казали. Їсти хочеш?

Ален поморщився.

— Ну в тебе й вигляд сьогодні!

— Голова з перепою тріщить — от і вигляд! Ходімо! Спробую що-небудь з'їсти, а ти розкажеш тим часом.

Ален гадав, що застане в кабінеті безладдя, але помилився.

— Твоя секретарка прибрала.

— Як він поводив себе тут?

— Хто? Комісар? Був дуже чемний. На столі лежали пачки фотографій голих дівчат, і він смакував їх принаймні хвилин десять. Видно, теж неабияка свиня.

Розділ VI

Недалеко від площі Сен-Огюстен вони знайшли ресторанчик, щось подібне до бістро з барвистими вивісками й скатерками та силою мідного посуду замість прикрас. Хазяїн, він же шеф-кухар, у високому білому ковпаку походжав від столика до столика, вихваляючи свої страви.

Їм пощастило зайняти місце в кутку. Всі довкола були Аленові чужі. Він нічого про них не знав. У кожного своє життя, свій власний світ, свої турботи й інтереси, до яких усі ставляться з виключною серйозністю, немов це має якесь значення.

Навіщо йому все це? Так, він міг би влаштувати своє життя по-іншому.

Був час, коли вони з Мур-мур намагалися змінити щось у своєму житті.

Дружина. запалала бажанням господарювати, куховарити. Обідали стоячи одне. проти одного, перед широкою заскленою стіною, за якою купчилися паризькі дахи.

Час од часу Ален помічав, що губи Мур-мур ворушаться. Він знав, що вона звертається до нього, та слова не доходили до його свідомості, здавалися позбавленими будь-якого змісту. В нього було таке відчуття, ніби вони з Мур-мур одрізані від життя, занурені раптом у якийсь нереальний, застиглий світ. І, пойнятий панічним страхом, він поспішив вирватися на волю.

То був не сон. Йому потрібно було рухатися, чути галас, бачити людей, що снують туди й сюди, бути кимось оточеним.

Оточеним — ось воно, потрібне слово. Бути в центрі, грати першу роль.

Ален ще не наважувався признатися собі в цьому. Усе життя в нього було безліч приятелів. І, може, саме через те він засиджувався з ними до пізньої ночі, що йому страшно було з самим собою.

Їм підвезли на столику багатий вибір ковбас. Ален спробував їсти, щедро запиваючи сухим рожевим вином.

— Про що запитував тебе комісар?

— Про те, що і всіх. Спочатку цікавився, чи часто заходила дружина за тобою в редакцію. Я відповів, що не заходила, а тільки дзвонила, і ми зустрічали її або внизу, або ж у якомусь ресторані. Потім, чи був я знайомий з твоєю своячкою. Я сказав, що ніколи її не бачив.

— Вона заходила якось до мене три роки тому. Їй хотілося поглянути, як я марную час.

— Потім запитав, чи не маєш ти запасника з номерами особистих телефонів. Ти мав його?

— Ні.

— Так я йому й сказав. Далі — чи знав я, що у твоєї дружини є бахур? І чи не підозрюю я, хто з співробітників міг би виконувати таку роль? А ти нікого не підозрюєш?

Ален розгубився:

— Це міг бути хто завгодно.

— Потім викликав телефоністок. Першою увійшла Мод. Комісар дозволив мені бути присутнім під час допиту. Мабуть, з тим, щоб я переказав тобі. З Мод розмова була приблизно така:

"З якого часу ви працюєте в мосьє Пуато?"

"В наступному місяці вийде чотири роки".

"Ви заміжня?"

"Ні. Живу з старою тіткою".

"Чи перебували ви з мосьє Пуато в інтимних стосунках?"

"Вам хочеться знати, чи трапляється мені іноді побавитися з Аленом? Авжеж. Час од часу".

"Де?"

"Тут".

"Коли?

"Коли йому заманеться. Він просить мене затриматися після роботи. Я чекаю, поки підуть співробітники, і піднімаюсь до нього".

"Вам це здається природним?"

"В усякому разі, в цьому немає нічого особливого".

"І вас жодного разу не застукали?"

"Ні".

"А що було б, якби зайшла дружина?"

"Нічого".

"Ви знали Адрієну Бланше?"

"Лише її голос".

"Вона часто дзвонила?"

"Двічі на тиждень. Я з'єднувала її з патроном. Розмови були короткими".

"Коли вона дзвонила востаннє?"

"Минулого року. Напередодні різдвяних свят".

"Ви знали про зв'язок Алена Пуато з своячкою?"

"Знала, бо мені доводилося дзвонити на вулицю Лоншан".

"Він вам доручав це?"

"Так".

"І з грудня минулого року ви більше не дзвонили?"

"Так".

"А вона не намагалась йому подзвонити?"

"Ні".

Розповідаючи, Борис з апетитом уминав їжу, тоді як Алена нудило від самого вигляду брудних тарілок.

— Дві інші телефоністки підтвердили слова Мод про своячку. Потім надійшла черга Колетт.

Його секретарка. Єдина з усіх, що трохи ревнувала його.

— Коли комісар запитав, чи мала вона справу з тобою, Колетт пойняв нервовий дріж. Говорила про недоторканність особистого життя. Та скінчила тим, що призналася.

Комісар запитував і мужчин, чи були вони знайомі з твоєю своячкою. Потім з'ясував, чи зустрічалися вони коли-небудь з Мур-мур без тебе.

Бур відповідав останнім.

Він щойно прийшов до редакції і мав вигляд не кращий, ніж у тебе.

— Частину ночі я провів з ним і з Бобом Демарі.

— Добряче нализалися. Усі троє.

— У мене враження, що комісар не дурний і знає, чого домагається.

Перед тим, як подали антрекот, Ален запалив. Він почував себе недобре, і морально, і фізично.

— Який у нас сьогодні день — п'ятниця?

— Так.

— На Університетській вже встановили труну. Сам не знаю, чи йти мені туди.

— Тобі самому краще знати. Не забувай тільки, що то твоя дружина…

Борис не скінчив. Так. Це його, Алена, дружина — вбивця тієї, що лежить тепер у труні.

Ален повернувся до редакції: довелося підвезти Бориса.

— Секретарка метра Рабю просила подзвонити, щойно повернетесь.

— З'єднай мене.

Трохи згодом Колетт подала йому трубку.

— Мосьє Пуато? Говорить секретарка метра Рабю.

— Знаю.

— Метр просить пробачити, що забув переказати вам доручення дружини. Вона вручила йому список необхідних речей і просила, щоб ви доставили їх якнайшвидше. Надіслати його вам?

— А він довгий?

— Не дуже.

— Продиктуйте мені, будь ласка.

Ален присунув блокнот і записав перелік речей.

— Насамперед, сіре плаття з джерсі, якщо його не віддали в чистку; воно висить у лівій шафі. Чорна вовняна спідниця, нова, з трьома великими ґудзиками. Чотири чи п'ять білих блузок, найпростіших... У них там треба чекати тиждень, поки білизна повернеться з пральні. Алену здалося, що він бачить Мур-мур, чує її голос. Коли зупинялись у готелі, робилося те саме: списки, списки, списки.

— Дві білі нейлонові комбінації без мережива. Дюжина панчіх, вона їх недавно купила, лежать у червоному шовковому мішечку.

Сидіти в Пті-Рокетт за звинуваченням в убивстві, знати, що тобі загрожує довічне ув'язнення, і думати про якісь панчохи!

— Я не швидко диктую? Пантофлі, чорні, лаковані, і сандалії для ванної. Купальний халат. Пару чорних туфель на каблуках середнього розміру. Її улюблені духи.

Навіть духи! Міцно стоїть на землі, обома ногами!

— Трохи снотворного і таблетки від печії... Даруйте, забула: вона тут додала ще гребінець і щітку.

— Дружина сама писала цей список?

— Атож. Вона вручила його метру Рабю і просила якнайшвидше передати вам. Тут олівцем дописане слово, яке я не розберу. Папір поганий "So..." Атож, далі два "r". Ах, он воно що: "Sorry"[3]!

Ален глянув на Колетт, яка не зводила з нього очей, подякував секретарці Рабю й поклав трубку.

— Ну, Колетт, чи багато вам тут крові попсували, допитуючи?

Колетт здивовано зиркнула на нього.

— Пробач, почав звертатися до тебе на "ви". Неприємно, либонь, було признаватися, що ми бавилися з тобою?

— Це нікого не стосується.

— Так заведено думати. Кожен уявляє собі, що це стосується тільки його. А потім виникає якась неприємність, і все виходить назовні. Цього разу, — додав він з іронією, — виставили на огляд мене.

— Ти дуже страждаєш?

— Ні.

— А не прикидаєшся часом?

— Клянусь тобі!

Бідолашна Колетт! Наївна ще й досі! Могла б бути одною з читачок тижневика "Ти". Одною з тих, хто сприймає його всерйоз.

Колетт воліла б бачити Алена в розпуці. Щоб він поклав їй голову на плече, а вона втішала його.

— Біжу. Треба одвезти їй речі.

Ален знайшов свою машину на подвір'ї і ще раз помчав добре знайомою йому тепер дорогою. Посвіжішало. Перехожі вже не так похнюплено ступали тротуарами, як учора, і зупинялися біля вітрин.

Він піднявся в ліфті, відімкнув двері ключем і здивувався, що перед ним стояла нова служниця. Отже, виходить, вона вирішила стати до

нього на цілий день. Робота була в розпалі. Всі шафи та шухляди в коридорі стояли відкриті.

— Що це ви робите, голубонько?

Він все ще говорив їй "ви". І сам здивувався. Довго так не триватиме.

— Хочеш, щоб від тебе користь була в домі, мусиш знати, де й що лежить. А заразом вирішила й одяг почистити. Давно пора.

— В такому разі ви мені зараз допоможете.

Ален дістав з кишені список і приніс валізу.

— Сіре плаття з джерсі.

— Його треба віддати в чистку.

— Давайте його сюди.

Після плаття пішли комбінації, штанці, панчохи, взуття і таке інше.

— Пустіть, я покладу сама, а то ви пхаєте як попало.

Ален глянув на неї з цікавістю. Ого, вона, виявляється, не просто гарненька, а ще й справу свою знає непогано!

— Це в тюрму?

— Еге ж.

— І духи?

— Так.

— Ви бачили її?

— Вона не хоче мене бачити. До речі, а де та дівчина, що сьогодні тут ночувала?

Він сподівався, що Бессі ще не пішла.

— Вона встала, щойно ви пішли, знову попросила кави і навіть допомогла її варити. Ми тут з нею погомоніли трохи.

— Вона нічого не казала?

— Розповідала про вашу зустріч. Усе дивувалася, що я у вас сьогодні перший день. А потім і каже: "Ти йому скоро знадобишся".

— Для чого?

Мінна кинула незворушно:

— Для всього.

— Налий мені не дуже міцного віскі.

— Так рано?

Ален знизав плечима.

— Нічого, звикай.

— Ви часто буваєте таким, як минулої ночі?

— Майже ніколи. П'ю багато, але п'янію рідко. Таке похмілля, як сьогодні вранці, це втретє чи вчетверте. Зрозуміла?

Він їй уже говорив "ти". Бо відчував потребу залучати все нових і нових "голубів" і "голубок" до свого оточення, але при цьому ставити їх трохи — ні, либонь, набагато — нижче за себе.

Чи справді це так? Раніш Ален над цим не замислювався. Він вважав: приятелі — це група людей з однаковими смаками, що на них можна покластися.

Та це виявилися фікцією, як і багато чого іншого, в що він вірив. Коли-небудь він складе перелік своїх фальшивих цінностей, які не витримали перевірки життям. Подібно до того, як Мур-мур складала список платтів, білизни, взуття і всього іншого.

А зараз він перевірить, чи не вирушив все-таки Бланше на вулицю Уврієр, незважаючи на те, що у вітальні встановлено труну. Хоч це малоймовірно. Бланше, певна річ, стоїть біля дверей оббитої чорним крепом кімнати, біля катафалка й нудотного полум'я свічок.

— Алло! Альбере? Можу я переговорити з зятем?.. Атож, знаю, мені потрібно сказати йому кілька слів.

Безперервний потік людей, як і слід було чекати. Багато службових осіб, депутатів, можливо, навіть міністрів. Бланше посідали важливе місце в суспільній ієрархії. Важко завбачити, до яких вершин вони ще піднімуться.

Чого це Ален посміхнувся? Адже він їм не заздрить. І нізащо не погодився б стати таким, як вони. Він їх терпіти не міг. Більше того: ставився з презирством за ті компроміси, що на них вони йдуть в ім'я кар'єри. Вони "лайно" — слово, яке він охоче вживав.

— Це я, Ален. Даруй, що потурбував тебе.

— Так, для мене це дуже важкий, болісний день і...

— Саме через те я й вирішив подзвонити тобі. Біля будинку, певно, багато фотографів і журналістів.

— Поліція намагається тримати їх на відстані.

— Мені, мабуть, краще не показуватись у тебе?

— Я теж такої думки.

— А завтра?

— Ні, ні, на похороні тобі ні в якому разі з'являтися не слід.

— Це я й хотів тобі сказати. Оскільки я чоловік убивці, так? Крім того...

Який біс його осідлав?

— Це все, що ти хотів мені сказати? — перебив його Бланше.

— Все. Я засмучений до глибини душі. Повторюю: я тут ні при чому. Така думка й поліції.

— Що ти їм розказував?

— Нічого. Комісар допитав моїх співробітників. І поліцейські побували на вулиці Лоншан.

— Гадаєш, такі подробиці дають мені велику втіху?

— Мої співчуття, Ролане. Перекажи тестеві: я жалкую, що не можу побачитися з ним. Він гарна людина. Якщо я буду потрібний йому в якійсь справі, то він знає, куди подзвонити.

Бланше поклав трубку.

— Це був її чоловік?

— Еге ж, мій зять.

В очах у Мінни блиснуло щось схоже на глум.

— Чого ти посміхаєшся?

— Так, Викликати таксі й одвезти валізу?

Ален завагався.

— Ні, краще поїду сам.

Ні на що не зважаючи, він і Мур-мур були прихильні одне до одного. Хоч, мабуть, це було не те, що люди звуть коханням. Просто Мур-мур протягом багатьох років жила поруч нього.

Як це вона сказала Рабю? "Не хочу його бачити. Якщо ми й зустрінемось, то тільки в суді, але там ми будемо на відстані".

А якщо її виправдають? У Рабю слава: дев'ять із десятьох його підзахисних обов'язково виправдовують.

Ален уявив собі, як до зали входять один по одному суддя, засідателі, прокурор, присяжні. Вигляд у них урочистий. Старшина присяжних читає спроквола:

"За першим пунктом звинувачення… невинна… За другим пунктом звинувачення… невинна…"

Галас у залі, можливо, вигуки протесту, сюрчки. Журналісти протовплюються крізь натовп і біжать до телефонних кабін.

Що тоді вона? Що зробить вона?..

Рабю повернеться до неї, потисне їй руку. А вона? Чи шукатиме очима Алена? І що зробить він, Ален? Стоятиме й дивитиметься на неї? Чи, може, посміхнеться комусь іншому?

"… Перекажіть, що я не хочу бачити його. Якщо ми зустрінемось, то тільки…"

Куди вона тоді піде? Пришле за речами чи надішле список, як сьогодні вранці?

— Про що ви так замислились?

— Ні про що, голубонько! До скорого.

— Повернетесь у другій половині дня?

— Безперечно, ні.

— Тоді до завтра.

— Ну що ж. До завтра.

Обличчя Алена спохмурніло. Адже він знову повернеться в порожню квартиру, лишиться на самоті, наллє собі останню склянку, дивлячись

на вогні Парижа, і скінчить на тому, що зайде в спальню, роздягнеться й ляже спати.

Він подивився на дівчину, похитав головою й пробурмотів:

— До завтра, голубонько.

Ален передав валізу байдужій доглядачці, сів у машину й поїхав якимись малознайомими вулицями. Минувши мур кладовища Пер-Лашез, подумав, чи не тут завтра ховатимуть Адрієну.

Бланше обов'язково повинні мати десь фамільний склеп, імпозантний, з кольорового мармуру. Ален звав її не Адрієною, а Бебі. Хіба ж вона не була тільки черговою його забавкою?

Через кілька хвилин Мур-мур розкриє валізу і з серйозним виглядом, насупивши брови, почне розкладати плаття й білизну.

У неї тепер своє, окреме життя. Він даремно намагався уявити собі її камеру, бо нічого не знав про порядки в тюрмі Рокетт і досадував на свою необізнаність.

Чи дали їй побачення з батьком? Цікаво, як вони розмовляли? Через грати, як ото показують в кіно?

Ален опинився на площі Бастілії і спрямував машину на міст Генріха IV, щоб потім їхати уздовж Сени.

П'ятниця. Ще минулої п'ятниці, як завжди в цей день, він і Мур-мур мчали в своєму "ягуарі" Західною автострадою. Невеличкі машини зручні для Парижа. Для далеких мандрівок у них був "ягуар" з відкритим верхом.

А чи згадує вона про ці поїздки? Чи не вдалася у відчай від похмурої обстановки, що її тепер оточує?.. Та навіщо про це думати? Вона ж не схотіла бачити його. Він навіть не поворухнувся, коли Рабю переказував йому ці слова, проте холодок перебіг по спині. Вони надто багато важили для нього!

По суті, вона повинна почувати себе тепер як удова. Бо знову віднайшла свою особистість: більше не буде жити на прив'язі, дзвонити йому двічі на день і потім їхати з ним на побачення.

Для адвокатів, суддів, доглядачок, начальниці тюрми вона тепер особа самостійна і являє для них інтерес.

Коли звертаєш з автостради, дорога пірнає в ліс. Там, за гайком, посеред луки розташована і їхня "Ноннетт". Минулого року на різдво вони купили Патрикові козу.

Більшу половину дня хлопчик проводить із садівником Фердінандом, аніж з нянькою, мадемуазель Жак. Це її прізвище Жак. Патрик зве її "маммі". Спочатку це коробило Мур-мур. Вона ж була мамою, хоч найголовнішою особою в очах Патрика була "маммі".

"Тату, а чому ми не живемо вкупі?" А й справді, чому? Ні, краще не думати. Так буде безпечніше. Завтра він поїде на віллу.

"А мама? Де мама?"

Що він відповість? А проте треба з'їздити. Однаково в суботу редакцію закрито.

Заїхати машиною на подвір'я не можна було: з вантажної машини скидали бочки з мазутом. Він сяк-так прилаштував її на вулиці. Йдучи повз каси, кинув погляд на чергу. Крім конкурсів, редакція організувала

клуб для передплатників журналу, і тепер його членам видавали значки.

Вигадка, звичайно! Почавши з кількох кімнат на верхньому поверсі, куплених принагідно, він зумів придбати весь будинок, а через рік геть перебудує його. Тираж журналу щомісяця зростав.

— Привіт, Алене!

Старі співробітники, ті, що оточували його з перших кроків, звали просто Аленом. Інші величали патроном.

— Привіт, голубе!

Він любив підніматися з поверху на поверх, пробиратися вузькими коридорами, збігати вгору й спускатися вниз сходами, проходити через службові приміщення, спостерігаючи їх за роботою. І не корчив невдоволеної міни, коли заставав у якій-небудь кімнаті п'ять-шість чоловік, що розповідали анекдоти й реготали до сліз, а сміявся разом з ними. Та сьогодні — ні.

Ален піднімався сходами, намагаючись викинути з голови плутанину думок, що опали його, думок уривчастих і невиразних, як сновидіння. Вони були такі нечіткі й безладні, що він навряд чи зумів би викласти їх словами. А проте дуже пригнічували його. Йому здавалося, що все починається знову. Або що він присутній при розтині власного тіла.

У кабінеті застав Малеського.

— Ні, мадемуазель, — відповідав той по телефону. — Нам нічого не відомо. Дуже шкодую, але нічого певного не можу сказати.

— Усе з приводу?..

— Атож. Тепер пішла вже провінція. Оця дзвонила з Ля-Рош-сюр-Іон. Дзвонив комісар Румань. Він просив заглянути до нього, як тільки зможеш.

— Іду.

Щиро кажучи, цей виклик його не засмутив. Він просто не знав, куди себе подіти. І був чомусь упевнений, що його присутність пригнічує всіх.

Та перш ніж їхати, зайшов до бару навпроти випити подвійне віскі. Як сказав уранці Мінні, він не збирався виходити за звичні рамки і сьогодні пив не більше ніж-завжди.

Він постійно так пив — може, тому, що потребував якось підвищувати тонус. Його приятелі теж пили. За винятком тих, що після одруження залишили компанію і їх бачили тепер лише зрідка. Над ними взяли гору жінки. Жінки чи не завжди й в усьому непомітно беруть гору!

А Мур-мур? Хіба не вона врешті-решт узяла над ним гору?

— Подвійне? Навіщо запитувати?

— Що, сьогодні роботи трохи менше?

Люди воліють ставити безглузді запитання. А втім, бармен, що знав його багато років, був щонайщиріший до нього.

— Я просто не маю чого робити!

— Пробачте. Мені здалося… Ще скляночку?

— Досить.

Розплачуватися не треба. Він мав тут рахунок, як і більшість його співробітників, що час од часу забігали випити скляночку.

Чого хоче від нього помічник комісара? Чому не викличе його слідчий?

Завтра він зможе глянути з-за рогу, як проходитиме процесія. У неї була дивна манера дивитися на нього… У глибині очей завжди жеврів насмішкуватий вогник, а чому — так і не пояснила.

"Що тебе так бавить, Бебі?"

"Ти".

"Чому? Що ти знаходиш у мені смішним?"

"Нічого".

"Може, моє обличчя викликає сміх?"

"Ні. Ти, може, навіть вродливий".

Може…

Цікаво, чи тільки вона не брала його всерйоз? Бо інші ж брали — власники друкарень, банків — ніхто з них не дивився, як на хлопчака або клоуна.

— Вам призначено побачення? — перепинив Алена поліцейський біля входу до Палацу правосуддя.

— На мене чекає комісар Румань.

— Тоді ліворуч.

— Знаю.

Дорогою він не зустрів нікого. На площадці черговий дав йому заповнити картку. Після слів "причина одвідування" Ален розгонисто вивів знак запитання.

Цього разу його не примусили ждати, і, коли увійшов" інспектор, що там перебував, одразу ж вийшов.

Комісар простяг йому руку і вказав на крісло.

— Я не ждав вас так рано. Не був упевнений, що зайдете до редакції. До того ж мені відомо, що в п'ятницю ви завжди виїжджаєте за місто.

— Це було дуже давно, — гірко сказав Ален.

— Ви не в дусі?

— Та ні…

— У вас, гадаю, нічого повідомити мені, мосьє Пуато?

— Не знаю, що вас цікавить. Що я цілісіньку ніч пиячив, а вранці, прокинувшись, знайшов у себе в ліжку якусь дівчину…

— Мені цё відомо.

— Встановили спостереженням?

— А навіщо? — Комісар став суворіший. — Адже ви не стріляли в своячку, так? Не сердьтесь, що сьогодні вранці я розсівся у вашому кабінеті і дозволив обшарити всі ваші шухляди.

— Дрібниці.

— Мені потрібно було допитати ваших співробітників, їх свідчення потвердили те, що ви самі казали.

— А саме?

— Що ви справді порвали з нею ще минулого року, напередодні різдва. У цьому ж запевнив нас і власник будинку на вулиці Лоншан.

— У мене не було жодних підстав брехати.

— Але вони могли б у вас бути.

Комісар помовчав і, закуривши, посунув пачку відвідувачеві. Ален машинально взяв сигарету. Він догадався, що пауза умисна, та вдав, ніби не розуміє. І теж закурив, байдуже поглядаючи туди й сюди.

–. Я хотів би, щоб ви так само відверто відповіли на запитання, яке я зараз поставлю. Що б ви робили, якби дізналися, хто був коханцем вашої дружини?

— Хочете сказати: коханцем дружини та її сестри?

— Цілком вірно.

Ален на мить стиснув кулаки. Обличчя стало жорстоким.

— Не знаю, — ледве вимовив він, — це залежатиме…

— Від того, хто той негідник?

— Можливо.

— А що, коли він один з ваших співробітників?

Вмить перед очима Алена виник, немов у розрізі, будинок на вулиці Маріньян. Одне за одним промайнули перед ним обличчя чоловіків, молодих, літніх і навіть старих. Та Ален одразу відкидав їх. Франсуа Люзен — завідуючий рекламним відділом? Отой красунчик, що вважає себе непереможним? Ні! В усякому разі, не для Мур-мур… Малеський? Тим більше… Секретар редакції Ганьон? Отой коротун з животиком і підстрибуючою ходою? Ні.

— Не морочте собі голови, я зараз вам його назву.

— Ви вже з'ясували?

— У мене такі можливості, мосьє Пуато, яких у вас нема. Але це ставить мене в трохи скрутне становище. От чому я й попросив вас зайти. Наша розмова суто конфіденціальна. Ну, як ви почуваєте себе?

— Зле! — відповів Ален суворо.

— Я питаю не про наслідки вчорашньої пиятики, а про нерви.

— Коли йдеться про те, що ви так хочете знати, то я спокійний, наче випатрана риба.

— Мені хотілося б, щоб ви мене вислухали серйозно. Я добре знаю метра Рабю і можу припустити, що він висуне версію вбивства на грунті ревнощів. Але для цього йому потрібна головна дійова особа.

— Розумію.

— Ви не підходите, оскільки ваші стосунки з своячкою припинилися майже рік тому. А поки справа дійде до суду, буде вже більше року.

Ален кивнув. Він і справді був спокійний, якось хворобливо спокійний.

— Ваша дружина відмовляється давати свідчення, проте вона має право на захист і, коли йдеться про вбивство з ревнощів…

— Навіщо тягти, комісаре? Прошу вас, викладайте вже!

— Даруйте, мосьє Пуато, але я мушу бути певний, що мої слова не викличуть іншої драми.

— Боїтеся, щоб я його не вбив?

— Атож, ви реагуєте досить-таки жваво.

Ален усміхнувся.

— А заради чого мені його вбивати? Заради дружини? Та я вже звик до думки, що втратив її назавжди. Я багато передумав. Раніш знав: Мур-мур поруч і цього мені було досить. З того часу, як її нема… — Він зробив невиразний жест. — Що ж до Бебі, тобто Адрієни…

— Так. Залишається ваш гонор. Адже ви дуже гонористий.

— Цього я за собою не почуваю.

— Ви невдоволені собою?

— Ні.

— Отже, вам буде байдуже, хто зайняв місце біля сестер?

— Гадаю.

— У вас нема більше зброї?

— Був тільки браунінг.

— Обіцяєте, що не намагатиметеся дістати її?

— Обіцяю.

— Я вам вірю. Мої люди допитали швейцарок у будинках, де проживають декотрі з ваших співробітників. Зрозуміло, тих, на кого впала підозра. Цього разу вдалося застукати злочинця за першими ж дверима і за найближчою адресою — вулиця Монмартр.

Ален думав, хто з його співробітників живе на вулиці Монмартр.

— Жюльєн Бур.

Фотограф, у якого голова набік і гидке хворобливе обличчя. Минулої ночі він зустрів його в кабаре на вулиці Нотр-Дам-де-Лоретт!

— Не сподівалися?

Ален намагався посміхнутись.

— Вибір здається мені невдалим.

Бур був останнім, на кого він міг подумати. Він не дбав про свою зовнішність, був незугара і, мабуть, ніколи не чистив зубів. До того ж уникав погляду, ніби боявся вас.

По суті, Ален нічого не знав про його минуле. Перед тим як стати на роботу до журналу "Ти", Бур не працював ні в крупних газетах, ні в хоч трохи відомих тижневиках.

Хто його рекомендував? Ален копався в пам'яті, Це трапилось кілька років тому. Йшлося про людину, яка не працювала в журналі, і познайомились вони в якомусь барі.

— Алекс! — вигукнув він. І пояснив комісарові: — Я намагався пригадати, як ми з ним познайомились. Мені сказав про нього Олександр Манок, який видає себе за кінорежисера. Багато розводиться про фільми, що їх збирається поставити, але, крім двох короткометражних, нічого ще не зробив, зате знайомий із неймовірною кількістю дівчат, і коли у нас не вистачає натурщиць, трапляється, що ми звертаємось до нього.

Ален не міг отямитись. Отой миршавий Бур! Подейкували, що від нього погано тхне, хоч сам Ален цього не помічав.

Бур рідко бував у їхньому гурті, та й то лише в ролі статиста. Всі закам'яніли б з подиву, коли б він устряв у розмову.

Він приносив фотографії, видирався на верхній поверх і разом з Леоном Аньяром верстав номер.

— І обидві! — прошепотів він.

— Ваша дружина першою почала ходити на вулицю Монмартр.

— Усе відбувалося в нього на квартирі?

— Атож. Отой величезний, майже спорохнявілий будинок, в якому повнісінько всіляких контор та ательє. До речі, й ательє фотогравера.

— Знаю.

Там містилася редакція газетної хроніки, де він працював на початку своєї кар'єри. Трохи не на всіх дверях емальовані таблички: "Виготовлення каучукових печаток", "Фотокопія", "Дипломований перекладач Юбер Муане", "Агентство Є. П. К.".

Він так і не дізнався, що то за агентство Є. П. К., бо тижневик випустив лише три номери.

— Бур займає на горішньому поверсі три кімнати з вікнами на подвір'я — одна велика і дві маленькі. Велика править йому за майстерню. Живе самотньо. Інспектор показав швейцарці фотографію вашої дружини, і вона одразу ж упізнала її.

"Така елегантна й привітна молода дама!" — вигукнула вона.

"А коли все це почалося?"

"Близько двох років тому".

Ален підскочив. Ні, годі! Протягом двох років Мур-мур була коханкою Жюльєна Бура, а він нічого й не помічав. Останнім часом, правда, вона виявляла все менше пристрасті.

— Майже два роки!

Він зайшовся сміхом. Грубим і гірким.

— А сестричка? Коли ж ця нікчема спокусила її?

— Місяців три-чотири тому.

— Кожна мала свій день?

Комісар незворушно спостерігав за ним.

— Під кінець його частіше навідувала Адрієна.

— Втерла сестрі носа, дідько б його взяв! Діждалася своєї черги!

Ален широкими кроками ходив туди й сюди по кабінету, як у себе в редакції або у вітальні, на вулиці Фортуні.

— Мій зятьок у курсі?

— Тепер не час з ним говорити, адже завтра вранці відбудеться похорон.

— Розумію.

— І потім, сповіщати його мені не доведеться. Якщо метр Рабю визнає за необхідне, він візьме це на себе.

— Ви йому розповіли?

— Авжеж.

— Це він вам порадив викликати мене?

— Я б і сам це зробив. Всюди нишпорять репортери. Вони побували на вулиці Лоншан раніш, ніж мої детективи. Один з тижневиків, подібний до тих, що про нього ви згадали, сьогодні вже пише про це.

— Бур із тих, кому навіть по морді не дають, — пробурчав Ален.

— Я маю деякі інші відомості про нього. Його прізвище мені здалося знайомим. Отож я пішов до свого колеги, що кілька років тому займався Буром.

— Бур був під судом?

— Ні. За браком доказів. Щойно ви згадали прізвище Алекса Манока. Поліція підозрювала його у виготовленні порнографічних листівок і встановила нагляд. Багато разів він зустрічався з Жюльєном Буром, проте завжди в кав'ярнях або в барах. Не було сумніву, що Бур виготовляє для нього знімки, але під час обшуку на вулиці Монмартр плівок не знайшли. Не знаю, можливо, вони й тепер продовжують цим займатися. Мій колега переконаний, що вони виготовляли не тільки листівки, а й фільми.

— Гадаєте, він і мою дружину знімав?

— Не думаю, мосьє Пуато. Моїм першим бажанням було піти до нього й передивитися всі його знімки.

— Бур! — повторив Ален, втупившись у підлогу.

— Коли б ви посиділи на моєму місці протягом двадцяти років, то не дивувалися б. Іноді жінки мають потребу в особі більш слабкій, ніж вони самі, або в тій, яку вони вважають слабкою, — в мужчині, що викликав би жалість.

— Цю теорію я знаю, — нетерпляче докинув Ален.

— Повірте, вона виправдовується на практиці.

Він це розумів набагато глибше, ніж комісар, і тому став похмурим.

Тепер Ален знав уже доволі. І квапився піти.

— Ви мені обіцяєте…

— … не вбивати Бура? Я навіть ляпаса йому не дам. Навіть запитую себе, чи виставлю його за двері, адже він найкращий наш фотограф. Як бачите, вам нема чого побоюватись. Спасибі, що просвітили мене. Рабю доб'ється, щоб її виправдали. Вони будуть щасливі й матимуть багато дітей.

Він попрямував до дверей, але повернувся й простягнув комісарові руку.

— До скорої зустрічі. Ви, напевно, матимете для мене ще новини.

І винагородив себе тим, що, йдучи повз старого чергового з срібним ланцюжком на шиї, кинув йому:

— На добраніч, голубе!

Розділ VII

Ален вирішив не їхати в редакцію. Не хотів бачити їх. А можливо, намагався довести собі, що не потребував ні їх, ні будь-кого іншого. Мчав на своєму невеличкому червоному автомобілі і опинився в Булонському лісі, де й кружляв без певних думок і без мети.

Хотів згаяти час, тільки й усього. Дивився на дерева, на зів'яле листя, на двох вершників, що їхали рядом, розмовляючи.

Надто вже багато неприємного узнав він за короткий час.

Пити не відчував потреби. І коли зупинився біля незнайомого бару поблизу застави Дофіне, то лиш для того, щоб не одразу міняти свої звички. Він дивився на людей, що пили довкола, й запитував себе: невже у них ті ж самі болячки, що й в нього?

Ні. З ним трапилося щось надзвичайне. Але, загалом, люди схожі одне на одного.

У декотрих, як і в нього, очі спрямовано в порожнечу. Що вони бачать там? Що шукають?

— Здається, я вас знаю, — прошепотів біля нього якийсь товстун з буряковим обличчям, як у людини, що добряче випила.

— Напевно, що ні, — сухо відповів Ален.

Він визначив на сьогодні лінію поведінки і був ще здатний дотримуватися її.

Самотньо повечеряв у незнайомому ресторані на авеню Терн.

Не був голодний, проте з'їв спочатку тарілку супу, потім смажену сосиску з картоплею. Хазяїн спостерігав за ним здалеку. Повезло, що на фотографії, вміщеній в газеті, він мало був схожий на себе.

Люди хмурили брови, затримувались, щоб кинути на нього пильний погляд, та потім знизували плечима, вважаючи, що помилились.

Ален увійшов до кіно на Єлісейських Полях: білетерша провела його в зал. Він не спитав назви фільму, проте упізнав американських акторів, хоч за дією зовсім не стежив.

Здійснюючи свій план, він гаяв час, годину за годиною. Пізніше повернувся додому, піднявся в ліфті, відімкнув ключем двері.

Увімкнув світло. На таці були приготовані пляшка, склянка й сифон з содовою.

Ален сів у крісло, налив віскі й відчув себе таким далеким від людей, як ніколи. Коли зазнав невдачі на іспитах на ступінь бакалавра, то відчував щось подібне. Пригадав, як стояв на балконі на площі Кліші й дивився униз, де починалося нічне життя. Чи знали оті чорні цяточки, що чекає на них попереду? Його раптом потягло в кімнату, щоб спробувати написати поему. Та перемогло природне почуття гумору. Він шукав вихід із становища, проте нічого не міг знайти.

Скільки разів у дитинстві, а пізніше — в юнацькі роки — його запитували: "Ким ти хочеш стати?"!

Наче це від нього залежало! Ще замолоду йому здавалось, що майбутнє залежить од випадку, зустрічі, почутої фрази. Одне тільки знав твердо: шмагати його не будуть. Він не піде, як батько, прямим коридором, де тільки виснажить себе, так нічого й не знайшовши.

І згадувалися подробиць Ось батьки в їдальні, певно, розмовляли про нього, бо голоси раптом стихли.

"Підготуєш і складеш у жовтні".

Перед будинком зіткнулися дві машини. Зібрався невеличкий гурт. Мурахи розмахували руками. Недоладні, жалюгідні.

Залишався один-одним вихід, який не захоплював його, проте Ален сприйняв його як крайній засіб. Він піде добровільно в армію.

Нечутно жодного шуму довкола. І коли в кутку вітальні рипнула дерев'яна панель, Ален здригнувся.

"Ти ще не лягав?" — запитав, вийшовши до нього, батько.

"Ні".

"Тобі не холодно?"

"Ні".

"На добраніч, синку".

"На добраніч".

Потім прийшла мати побажати йому на добраніч. Вона не умовляла його йти до кімнати.

Обоє побоювались за сина: знали, що він уразливий, боялися, щоб якась необачність з їхнього боку не викликала в ньому обурення.

Ален не обурився.

Був солдатом, як і інші. Це скидалося на те, що християни звуть випробовуванням. Підготовкою до життя. Навчився випивати. Спочатку раз на тиждень, за браком грошей.

Ален насмішкувато глянув на пляшку. Здавалось, вона глузувала з нього, дрочила. Варт тільки простягти руку, зробити звичайний рух.

Він підвівся, щоб глянути на дахи будинків, на силует собору Паризької Богоматері на фоні ще досить світлого неба, баню Пантеону.

Вигадки!

Потім увійшов до спальні, кинув погляд на порожнє ліжко й почав роздягатись. Спати не хотілось, нічого не хотілось. Не було ніякого глузду в тому, що він тут, а не десь у іншому місці. Це справа випадку. І Мур-мур теж — справа випадку. І Адрієна, яку він охрестив Бебі. Звідки у нього ця манія — давати людям прізвиська?

— Погань! — вимовив він уголос.

Ален повторив це й трохи пізніше, коли чистив зуби перед дзеркалом у ванній.

Бур, певно, тремтить тепер, чекаючи на його прихід. Може, навіть пістолета купив, щоб захищати себе? Чи, може, ушився з Парижа?

Алей презирливо посміхнувся, вдягнув піжаму, пішов вимкнути світло, але до пляшки не доторкнувся.

— На добраніч, старий!..

Він змушений був самому собі побажати доброї ночі, якщо нікого нема рядом. Заснув не одразу — нерухомо лежав у темряві і проганяв від себе прикрі думки. Сон, проте, огорнув його на короткий час, бо раптом долинуло хурчання пилососа у вітальні.

Зім'яті простирадла свідчили про те, що він кидався уві сні. Ален не пам'ятав, — що йому снилося, і все ж йому багато чого снилося.

Він устав з ліжка, пройшов до ванної, почистив зуби, причесався. Потім увійшов до вітальні, і Мінна вимкнула пилосос.

— Так рано? Я вас розбудила?

— Ні.

— Зараз приготую каву.

Ален провів її поглядом. Сьогодні пальці в нього не тремтіли, як напередодні. І голова не боліла. Все б нічого, коли б не відчуття порожнечі.

Всі речі довкола більше не мали для нього значення, ніби він позбувся будь-якої відповідальності.

— Якої? Адже не можна нести відповідальності за іншу людину, жінку чи навіть дитину!

— Вигадки!

Мінна принесла каву і рогалики.

— Ви пізно повернулися?

— Ні, моя голубонько!

Ален розглядав її холодним поглядом. І, мабуть, важко було вгадати по його обличчю, що він думає.

— Хочете проглянути газету?

— Ні.

Мінна стояла перед ним. На ній був тільки нейлоновий халатик, бюстгальтер і трусики.

Ален роздумував, зважуючи всі "за" і "проти". Мінна заохочувально посміхалася, потім на її молодому рожевому личку з'явився вираз легенької досади.

До рогаликів він не доторкнувся, випив каву, закурив сигарету, простяг пачку, потім сірники Мінні.

Вона знову посміхнулась.

— Ходімо, — кинув нарешті Ален, пригасивши недокурок. І рушив до спальні...

Після всього він поцілував її, ніби сестру.

— Повернетесь надвечір?

— Можливо.

Ален повільно спускався сходами. Двічі зупинявся. В квартирі на третьому поверсі дзвеніли дитячі голоси. Внизу спинився біля швейцарської, але не мав чого сказати швейцарці, а листи його не цікавили.

Сів у машину й доїхав до свого гаража на вулиці Курсель.

— Здрастуйте, мосьє Алене! Візьмете "ягуара"?

— Заправив бак, друзяко?

— Усе гаразд. І змащення, й акумулятор. Опустити верх?

— Авжеж.

Ален сів за руль і повів машину в бік Сен-Клу. Поминувши тунель, помчав Західною автострадою. Тепер ніхто не сидів поруч із ним, ніхто не просив їхати повільніше.

Смішно думати, що Мур-мур намагається тепер налагодити своє життя в Пті-Рокетт.

Ален їхав так повільно, що деякі машини переганяли його, а водії здивовано оберталися. Незвично бачити, як спортивний "ягуар" повзе, мов черепаха.

Ален не поспішав. Годинник показував чверть на дванадцяту. Він дивився на дерева так, наче ніколи їх не бачив. На деяких листя вже поруділо, інші стояли золотаво-жовті, а то й темно-зелені. Іноді осторонь Ален помічав неасфальтовану, всю у вибоях дорогу. Як давно не їздив він такими дорогами!

Луки, ферма з безліччю рябих корів. Удалині стелиться легенька імла — певно, над звивистим річищем Сени.

Було прохолодно, та він не відчував холоду. Ось його перегнала колона великих вантажних машин. Такі йому траплялося водити в Африці. Взагалі, довелося чимало спізнати на віку.

Він мало не забув повернути праворуч, щоб проїхати під автострадою, яка вела до "Ноннетт". Звичайно про цей поворот йому нагадувала Мур-мур.

Коли перед ним показалися черепичний дах і квадратова башта, Ален пригадав, що, виїхавши з Парижа, жодного разу не закурив.

Над невисокою огорожею він помітив старий пом ятий капелюх Фердінанда. Патрик, певно, був десь на городі, неподалік від нього.

Ален в'їхав у ворота, які вдень завжди стояли розчинені, поставив машину перед кам'яним ґанком. Двері йому відчинила мадемуазель Жак, вдягнена в синє плаття-форму, яку вона, либонь, винайшла сама.

Висока жінка, спокійна, з правильними рисами обличчя. Важко сказати, чи гарна вона, чи ні. Можливо, постать у неї красива, та на це ніхто не звертав уваги.

— Я не знала, що ви приїдете. Патрик на городі.

— Він нічого не знає?

— Ні. Я попередила людей, що приходять до нас.

Ален дивився на білий будинок, на вікна, стіни, які завдали йому стільки клопоту. То була мрія, що він її реалізував, будинок, у якому хотілося б народитись або приїжджати на канікули до бабусі.

В просторій кухні підлогу викладено червоними плитками, паркет натерто до блиску, стіни побілено; вітальню обладнано в селянському стилі, навіть фіранки на вікнах у квіточках.

— У вас стомлений вигляд.

— Ні, сьогодні кращий, ніж учора.

— Мабуть, вам було важко.

— Авжеж.

— І ви тепер самотні?

Ален ствердно кивнув.

— А як зять?

— Сприйняв усе краще, ніж я сподівався.

Він попрямував на город, тин якого був повитий виноградом. На сонці вигравали величезні янтарні груші, червонобокі яблука. Ледве починали достигати, як на кожне Фердінанд надівав мішечок, щоб уберегти від гусені.

Рівні доріжки. Прямі, наче ниткою протягнуті.

Садівник і Патрик рвали боби, коли хлопчик помітив батька. Він метнувся до нього, вибрався на руки.

— Як рано ти приїхав! А де мама?

І шукав її очима.

— Мама затрималася в Парижі.

— Вона не приїде завтра?

— Навряд. У неї багато роботи.

Патрик не дуже засмутився. Фердінанд скинув свого старого капелюха, і його лисий череп заблискотів на сонці.

— З благополучним приїздом, мосьє Алене.

— А мама не приїхала, Фердінанде, у неї багато роботи. Ти не забув, що обіцяв зробити мені лук?

Город був як малюнок у книжці. І будинок теж.

— Патрику! Ходімо, час снідати!

— Дзвін ще ж не дзвонив.

Бо у них навіть дзвін був поряд із кухнею, і Лулу, дружина Фердінанда, дзвонила в нього, кличучи до столу.

— Драстуйте, Лулу!

Від неї пахло кроликами, цибулею, духмяними травами.

— Добридень, мосьє Алене!

Вона тільки уважно глянула на нього.

— Мама не приїде, — оголосив Патрик.

На кого він. був схожий? Очі як у матері, темні, то жваві, то задумані. Нижня частина обличчя — його, Алена.

У Лулу був великий, що випинався під фартухом, живіт, товсті ноги, на маківці тоненький вузлик сивого волосся.

— Сніданок поспіє за кілька хвилин. Їстимете філе з оселедця? Я приготувала його на прохання Патрика.

Та Ален, певно, не дочув. Він пройшов до вітальні. Тут у старовинній шафі трикутної форми стояли пляшки й чарки. Ален налив собі віскі, а Патрик з цікавістю споглядав, як він п'є.

— Смачно?

— Ні.

— Смачніше за лимонад?

— Ні.

— То нащо ж ти п'єш?

— Тому що всі дорослі п'ють. У дорослих не завжди добереш, чому вони роблять так чи інакше.

Погляд, кинутий на нього мадемуазель Жак, попередив, що треба вибирати слова.

— А гості завтра приїдуть?

— Ні, синку, не приїдуть.

— Ніхто?

— Так.

— О, тоді ми цілісінький день гратимемося з тобою?

— Мене теж не буде.

— Ти їдеш? Коли?

— Скоро.

— Чому?

А й справді, чому?

Економка теж була здивована. Покоївка, що спускалася сходами, запитала:

— Внести валізи, мосьє?

— Ні, Ольго.

Закалатав дзвін. Влетіла оса. Він навіть забув, що на світі є оси.

Обідати сіли втрьох, у їдальні.

— Ти не хочеш філе, тату?

— Зараз візьму. Пробач.

— Що тобі? У тебе такий стомлений вигляд.

— Я багато працював.

Це була правда: роботи було багато. Тієї, яку людина проробляє тільки раз у житті: занурення в своє "я". Він здер із себе оболонку, здер усе, так що аж кров виступила. Проте їв і посміхався до сина.

— Маммі, можна мені налити в воду крапельку вина?

— Завтра. Ти ж знаєш — вино буває тільки по неділях.

— Але ж завтра не буде тата.

Мадемуазель Жак глянула на Алена і налила в склянку Патрика трохи вина.

Сніданок тягся нескінченно. Долинало щебетання пташок. Іноді в кімнату залітали мухи, кружляли над столом і стрімко неслись у відчинене вікно, назустріч сонцю.

— Каву подати до вітальні?

Вітальня, або хол. Ален пішов туди, сів у крісло, оббите коричневою шкірою. Капот "ягуара" пікся на сонці, але не було сили підвестись та поставити машину в інше місце.

— Піду подивлюся, чи поснідав уже Фердінанд. Він обіцяв мені зробити лук.

Мадемуазель Жак вагалась — іти їй чи залишитися.

— У вас будуть якісь розпорядження, мосьє Алене?

Він довго думав.

— Ні, мабуть, ніяких.

— Дозвольте мені поглянути, що там робить Патрик?

Ален допив каву, піднявся сходами й обійшов усі кімнати другого поверху. Стеля низька, грубі селянські меблі, та загалом усе виглядало привітно й просто.

Штучна простота. Щоб приголомшити гостей, запрошуваних на вихідний. Як журнал "Ти" з його інтимно-вкрадливим тоном.

Як...

Даремно! Занадто пізно! А може, занадто рано. Він одчинив двері в спальню й оглянув без хвилювання.

Спускаючись вниз, помітив Патрика в товаристві садівника, що майстрував йому лук. Недалечко стояла мадемуазель Жак.

Навіщо гаятись? Ален підійшов до них, схилився над Патриком і поцілував його.

— А на тому тижні ти приїдеш з мамою?

— Напевно.

Лук зараз цікавив Патрика більше, ніж батько. Ален мовчки потиснув руку мадемуазель Жак.

— Ви вже їдете, мосьє Алене?

— Справи, Фердінанде.

— Вам нічого не потрібно? Може, візьмете в Париж трохи фруктів?

— Ні, спасибі.

Ален пішов попрощатися з Лулу, яка співчутливо заторохтіла і піднесла до очей кінчик фартуха.

— Хто б міг подумати, мосьє Алене! Така жінка…

Яка? Він одійшов од Лулу, так і не дізнавшись про це.

Рвучко увімкнув стартер, і машина вихором вилетіла за ворота.

Розділ VIII

А тепер він питиме. Мусить пити…

Ален гнав машину, але не в напрямі Парижа. Він досяг Евре, який йому часто доводилося проїжджати. І шукав бар. Кілька хвилин блукав у лабіринті схожих одна на одну вулиць, поки помітив щит, що вказував дорогу на Шартр.

А чому на Шартр? Не проїхавши й п'ятнадцяти хвилин, помітив туристський мотель. Тут неодмінно мав бути бар.

І справді, бар у мотелі був. Бармен слухав по радіо репортаж про перегони.

— Подвійне.

Він мало не передумав, та бармен зрозумів його з півслова, схопив пляшку "Джонні Уокер".

— Непогана година для автомобільної прогулянки.

Ален неуважно буркнув "атож". Плювати йому на погоду. До його програми вона не входила.

— Ще раз подвійне!

— Здається, ви у нас бували.

— Звичайно, бував, голубчику.

— Зоставайтеся здорові!

— До скорого!

Напевно, "ягуар" викликав заздрість. Ален знову дав повну швидкість, хоч дорогу й не було пристосовано до такої їзди. На двох поворотах він замалим не перекинувся.

Шартр! Чудесно! Він бачив колись вітражі Шартрського собору, а особливо запам'ятав ресторан із затишним баром на розі однієї вулиці. І таки розшукав його.

— Подвійний скоч!

Алкоголь робив свою справу. До Алена знову повернувся його звичний настрій. Цього разу невеличкий жарт обернувся проти нього самого.

— Ви вже тут працювали два роки тому? — звернувся він до бармена.

— Ні, мосьє, я став сюди минулого місяця.

— А де були раніш?

— У Лугано.

Ален їхав уперед, дивився на зустрічні машини, на водіїв, що прибирали серйозного вигляду.

А він цілий вік свій робив усе навпаки, і люди вірили, що він і справді такий. Спостерігаючи розв'язну поведінку, ніхто не запідозрив би в ньому боязкого хлопчика, що удавав з себе хороброго індійця.

Насправді ж він так само лякався, як і інші. Наприклад, не наважувався дивитися людям просто в очі. І тоді кидав їм неуважно:

"Привіт, голубчику!"

Або:

"Ах ти, дурненький!".

Це допомагало. А вони покірливо терпіли.

Але чи давало це йому справжню упевненість у собі?

Ні, він ще мало випив. Проїжджаючи Сен-Клу, знову зробить зупинку. Там велике кабаре, де по суботах увечері танцюють.

Ален знову опинився на Західній автостраді, доїхав до Сен-Клу, не пропускаючи жодного шинку. Пейзаж змінився. Вигляд будинків теж. Та бари були скрізь.

— Подвійне віскі!

Все ж воно впливало повільніше, ніж позавчора. Він лишався спокійний, пам'ятав поради комісара Руманя. Бо дав йому слово. Чудовий хлопець отой комісар. І багато що зрозумів, навіть занадто. Хіба він не хотів би бути такою ж людиною, як комісар Румань?

Солідною, яка не потребує...

Дідько б його взяв! Уже пізно!

— Скільки з мене?

Неприємна це справа, проте рішення, до якого він прийшов учора, було непохитним. Він розрахував усю програму і нічого в ній не змінив.

І раптом зрозумів, що досадувати тепер на будь-кого було безглуздим. Образи пережитого відступили кудись вдалину. Обличчя знайомих людей стерлися, і він ледве пригадував їхні риси.

Єлісейські Поля. Погляд Алена проник аж на вулицю Маріньян, затримався на фасаді будинку, на якому щовечора спалахувало величезне "Ти".

Він поставив машину на площі Бурс. Зайшов у бістро. Колись і він забігав сюди з'їсти варене яйце.

— Червоного, синку!

Офіціант у синьому фартусі був надто молодий, щоб упізнати його.

— Ще скляночку!

Терпке червоне вино. Це до програми не входило.

— Скільки з мене?

Він нічого до них не мав, ні до одної, ні до другої. Мур-мур ішла за ним, поки могла. Може, навіть вірила в нього? Гадала, що потрібна йому? Та хіба не однаково?

Просто їй набридло бути Мур-мур і завжди йти його стежкою. Їй теж захотілося грати першу роль.

Першу роль! Це примусило його розсміятися.

До старого будинку на вулиці Монмартр Ален увійшов, як до себе додому, і піднявся вищербленими східцями, на яких валялися недокурки… Стіни тут давно не фарбувалися. На дверях висіли емалеві таблички.

Ще два поверхи. Алену стало жарко. Нарешті увійшов до коридора. На третіх дверях ліворуч було прибито візитну картку, обгорнуту целофаном:

Жюльєн Бур

фотограф-художник

У замку стирчав ключ. Ален одчинив двері й опинився в досить просторому салоні, де всюди стояли юпітери. Над дверима до сусідньої кімнати світилася червона лампочка. Чоловічий голос крикнув:

— Не відчиняй! Зараз вийду!

В кутку, покладений на чотири дерев'яні обрубки, горбився пружинний матрац, вкритий марокканським килимом. Він правив господарю водночас і за диван, і за ліжко. Ален штовхнув другі двері. Вони вели до невеличкої туалетної кімнати.

Ален причинив двері й опинився віч-на-віч із Буром. Той зблід, як мрець.

Бур оглянувся на двері, наче лагодився тікати.

— Сідай. Не бійся. Я тобі нічого лихого не зроблю.

Чому вчора ввечері йому здавалось, що цей візит такий потрібний? Бачити жалюгідного, на смерть переляканого Бура не завдавало йому

найменшої втіхи. Так само, як і бачити диван, на якому по черзі валялися Мур-мур та Бебі.

— Клянусь вам, патроне…

— Я мав бажання подивитися на тебе, і все. Либонь, ти маєш рацію, що не глядиш за собою. Мабуть, є такі жінки, яким це подобається.

Він закурив сигарету, підійшов до вікна і глянув на подвір'я, заставлене дюжиною тачок. Певно, це було одне з останніх паризьких подвір'їв, де замість машин стояли тачки.

— Ти ждеш кого-небудь?

— Має прийти натурщиця.

Ален вдивлявся в Бура. Так розглядають яку-небудь тварину. Бачиш, як вона дихає, як споглядає тебе лякливими очима, розтуляє тремтячі губи, а під носом у неї проступає піт.

— Чи не маєш бажання сфотографувати мене?

Це вже не входило до програми. Думка, що випадково зайшла в голову.

— Портрет?

— А чому й ні?

Бур підвівся, нетвердими кроками підійшов до одного з юпітерів й увімкнув його. Потім рушив до апарата на штативі, що стояв у кутку. І коли повертався спиною, помітно було, що чекав пострілу або удару в спину.

Ален не ворушився.

— Анфас?

— Як хочеш.

Бур навів апарат. Пальці у нього тремтіли.

— А Мур-мур ти знімав?

— Ні, клянусь вам!

— Що за звичка клястися з першого-ліпшого приводу? Сказав "ні" — і досить. І жодного разу не закортіло зняти її в себе на дивані?

— Ні.

— А Адрієну?

— Адрієна сама попросила.

— І ти її знімав?

— Атож.

— Плівка збереглася?

— Ні. Вона її знищила. Хотіла тільки подивитись.

— У тебе є віскі?

— Лишилося трохи вина.

Ален ще раз пильно глянув на Бура.

— Прощавай.

Чого він чекав від цієї зустрічі? Чого побоювався так помічник комісара? Все обійшлося. Щиро кажучи, у всій цій історії Бур нічого не важив. Відіграв лише випадкову роль.

Де ж машина? Ален шукав її на вулиці, потім пригадав, що покинув на площі Бурс.

Тепер він мав час. Треба тільки знайти кілька приємних барів. Переважно тих, де його не знають. Розмовляти з людьми не хотілося.

Найважче було щоразу відшукувати нову стоянку для машини. Ален їхав вулицею Фобур-Монмартр, але на площу Кліші повертати не хотів. Ось він опинився на площі Мадлен. Якийсь бар з дівчатами, що чекали на клієнтів. Та дівчата його теж не цікавили.

— Подвійне віскі!

Красуні підморгували йому, а він дивився на них, як недавно на Бура, наче то були риби або кролики.

— Ще скляночку, старий!

Нелегко знайти. бар, де його не знають. Він спробував щастя на бульварі Осман. Якийсь новий бар.

— Подвійне!

— "Джонні Уокер"?

Як повільно діє алкоголь! І віскі не має смаку.

— Чи хоч починаю я скидатися на п'яного?

— Ні, мосьє.

Вірно. Ален пересвідчився в цьому, глянувши на себе в дзеркало. Глибина залу поринула в напівтемряві. Якась парочка сиділа на диванчику, тримаючись за руки.

Треба думати, кохання все ж існує! Ален знизав плечима і мало не забув заплатити.

А він виявився таки йолопом. Цілком гідним дурнуватих статей у журналі "Ти".

— Подвійне, бармене!

— Мартіні, мосьє?

— Віскі!

Це було десь за Бурбонським палацом, недалеко від особняка зятя. Чи насмілиться Бланше після всього, що сталося, заглянути собі в душу при денному світлі?

— Налийте-но ще скляночку!

Бармен глянув на нього, перш ніж налити.

— Не бійтеся, я звик.

— Всі так кажуть, мосьє.

Ален спорожнив склянку і пішов до дверей з підкресленим виглядом власної гідності. В машині насилу запалив сигарету.

"Ти йому потрібний, Алене".

Слова матері. Здавалось, він чує їх, бачить тьмяний погляд очей жінки, що ніколи не знала радощів. Та й батько їх знав не більше.

Чого потребує від нього Патрик? Вони ж нічого не важать для сина, ні він, ні вона.

Патрик набагато краще почуває себе з "маммі", як він зве мадемуазель Жак.

Патрик дістане в спадщину багато грошей. Мільйони читачів і читачок зробили Алена багатим.

Несправедливо! Його батько цілісінький вік, день у день, працював від світання до смеркання, щоб заробити на прожиток, а він, Ален, за склянкою віскі в кабаре, жартуючи з приятелями, знайшов золоту жилу.

Де це він? Бульварові не було кінця. Він хотів виїхати до Булонського лісу, а опинився на кільці.

Бо їхав навмання. Поліцейський сюрчок примусив його зупинитися. Ще чого доброго все зірветься…

— Хіба не знаєте, що цей напрямок закрито?

Аби тільки поліцейський не помітив, що він п'яний.

— Прошу пробачити. Як виїхати до Булонського лісу?

— Булонський ліс позаду вас. Поверніть праворуч.

Ху! Він мав право на останній ковток віскі. Не зараз, звичайно. Коли в'їжджатиме в ліс. Місця були знайомі. Він увійшов до кав'ярні. В роті поганий присмак.

— Віскі?

— Звичайно. Або краще...

І вказав на квадратову пляшечку "Джонні Уокер".

— Велику склянку.

Чи не забув він чого-небудь? Та було вже пізно роздумувати.

— Налийте-но ще.

Гарсон глянув на нього і завагався.

— Будь ласка.

Ален випив одним духом і кинув стофранковий папірець на мокру стойку.

Він знав тут десь неподалік дерево. Величезний платан, саме на повороті. Аби тільки знайти його.

Коли б Мур-мур...

При чому тут Мур-мур? З іншою було б те саме. Він би й іншу звав Мур-мур, або "голубонькою", чи "дурненькою".

Бо вся справа в тому, що його завжди переслідував страх. І Мур-мур знає це. Всі тепер знають.

Ось воно, його дерево. Ален натиснув на газ. "Ягуар" рвонув уперед. Все миготіло. Алену здавалося, що він всмоктує зустрічні машини.

Все життя його переслідував страх.

Тільки не зараз. Ні!..

Він не відчув удару, не почув скаженого скреготу гальм, тупоту ніг, криків, ні виття сирени…

То був кінець.

Примітки

1

Французька горілка.

2

Мінеральна вода.

3

Шкодую. (Англ.).